

บทที่ 3

ฮะดีษเมฆาฏู และการนำไปใช้เป็นหลักฐาน

3.1 ความหมาย ประเภท และตัวอย่างของฮะดีษเมฆาฏู

3.1.1 ความหมายทางภาษา

คำว่า ฮะดีษเมฆาฏู (الْحَدِيثُ الْمَوْضُوعُ) เป็นคำประสมประกอบด้วย 2 คำ คือ ฮะดีษ (الْحَدِيثُ) และ อัลเมฆาฏู (الْمَوْضُوعُ) ดังอธิบายแต่ละคำดังนี้

คำว่า ฮะดีษ (الْحَدِيثُ) ทางภาษาหมายถึง สิ่งใหม่อันตรงข้ามกับสิ่งเก่า หรือ คำพูด หรือถ้อยคำที่ถูกสื่อสารถึงโดยการรับรู้ผ่านการได้ยิน หรือการดลใจ (al-Fairūz Abādiy, 2005 : 167)

คำว่า อัลเมฆาฏู (الْمَوْضُوعُ) ทางภาษาหมายถึง สิ่งที่ถูกทำให้ตกหล่น หรือถูกลดระดับ (al-Ṭahhān,1994: 69) หรือ สิ่งที่ถูกอุปโลกน์ หรือถูกประดิษฐ์ขึ้นมา” (Ibn al-Salāh,1980: 98) มีรากศัพท์มาจากคำว่า الْوَضْعُ ซึ่งแปลว่า วางลง ตก หล่น อันตรงข้ามกับคำว่า الرَّفْعُ ที่แปลว่า ยกขึ้น (Ibn Mansūr,1993 : 8/396)

คำประสมว่าฮะดีษเมฆาฏูทางภาษา จึงหมายถึงคำพูดหรือถ้อยคำที่ถูกอุปโลกน์ หรือถูกประดิษฐ์ขึ้นแล้วพาดพิงถึงท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อย่างจงใจ หรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้การเอ่ยถึงฮะดีษโดยทั่วไปย่อมครอบคลุมทั้งประเภทฮะดีษที่ถูกต้อง และที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งฮะดีษประเภทหนึ่งที่ไม่ถูกต้องคือฮะดีษเมฆาฏูเนื่องถูกพิสูจน์ชัดเจนแล้วว่าเป็นการกล่าวอ้างที่มาจากตัวของผู้อุปโลกน์ หรือผู้รายงานฮะดีษเอง

3.1.2 ความหมายทางวิชาการ

คำว่า ฮะดีษ (الْحَدِيثُ) ทางวิชาการหมายถึงคำพูด การกระทำ หรือการยอมรับที่สามารถอ้างถึงท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ (al-‘Asqalāniy, 2001:52) เป็นนิยามที่ทราบกันอย่างแพร่หลายระหว่างอุละมาฮ์ฮะดีษ ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำ 3 คำต่อไปนี้ คือ เคาะบร¹ อะซฮาร² และ

¹ หมายถึงเรื่องราวต่างๆที่ได้มาจากบุคคลอื่นนอกจากท่านนบี ﷺ บางทีคนเห็นว่าเป็นคำกว้างๆ นั่นคือทุกๆฮะดีษถือเป็นเคาะบร แต่ทุกๆเคาะบรมีจำเป็นต้องเป็นฮะดีษเสมอไป (al-‘Asqalāniy,2001 : 18-19)

² หมายถึงคำที่ถูกเรียกรวมถึงฮะดีษเมฆาฏู และฮะดีษมักฎู (Ibid ; al-‘Asqalāniy,2001 :119) ในทัศนะของนักฟูเคาะฮ์ชาวคูรอซานเรียกอะซฮารว่าหมายถึงเจาะจงเฉพาะฮะดีษที่เล่าขานถึงชนยุคต่าบิอันเท่านั้น (Ibn al-Khaldun,1984 : 66)

สุนนะฮ์¹ เช่นกันบางทัศนะกล่าวว่า ฮะดีษ คือ สิ่งต่างๆที่ถูกอ้างการรายงานสิ้นสุดถึงท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ หรือ เศาะฮาบะฮ์ หรือตาบิอิน เช่นหากสิ้นสุดถึงท่านนบี ﷺ เรียกว่าฮะดีษมัรฟูอ์² หรือหากสิ้นสุดแค่ เศาะฮาบะฮ์เรียกว่าฮะดีษเมาฎูฟ³ และหากสิ้นสุดเพียงแค่ตาบิอินก็จะเรียกว่าฮะดีษมักฏูอ์⁴ เป็นต้น (Muhammad Adib al-Salih,1988 :27) ขณะที่บางทัศนะกล่าวว่า ฮะดีษหมายถึงเฉพาะคำพูดที่อ้างถึงท่านนบี ﷺ เท่านั้น (al-Jazairiy,1910 : 3)⁵

บรรดาอุละมาอ์ฮะดีษได้ให้นิยามต่างๆของฮะดีษเมาฎูอ์ ไว้ดังต่อไปนี้

อัลคือนอนานีย⁶ กล่าวว่า ฮะดีษเมาฎูอ์ หมายถึง คำพูดที่มนุษย์คนใดคนหนึ่งอุปโลกน์หรือถูกขึ้นมาแล้วแอบอ้างว่ามาจากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เป็นการอุปโลกน์และกุความเท็จขึ้นมาในสิ่งที่ท่านเองมิได้กล่าว มิได้กระทำ หรือมิได้ยอมรับ” (al- San‘aniy, n. d : 2/68) กระทั่งบรรดาอุละมาอ์ด้านวิชาการฮะดีษหลายท่านมีทัศนะว่าไม่อาจเรียกฮะดีษประเภทนี้ว่าเป็นฮะดีษในความหมายที่แท้จริงได้ (al-San‘āniy,2011: 3/69)

อัลกอสิมีย⁷ กล่าวว่า ฮะดีษเมาฎูอ์ หมายถึงฮะดีษที่ผู้รายงานอุปโลกน์ขึ้นว่าเป็นฮะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แล้วอ้างว่าสิ่งที่อุปโลกน์ขึ้นนั้นรายงานมาจากท่านโดยจงใจ (al-Qāsimiy, 2006 : 155)

อัลชะฮะบีย⁸ กล่าวว่า “ฮะดีษเมาฎูอ์ คือฮะดีษที่ตัวบท (มะตัน) ชัดแย้งกับหลักการ หลักการศาสนา และผู้รายงาน (รอวีย) เป็นคนพูดเท็จ” (al-Dhahabiy, 1991 : 36)

¹ หมายถึงทุกสิ่งที่อ้างถึงท่านนบี ﷺ รวมถึงคำพูด การกระทำ การยอมรับ คุณลักษณะทางกายภาพและนิสัย ชีวิตประวัติ การสงคราม หรือการบอกกล่าวใดๆของท่าน ตั้งแต่ก่อนได้รับการแต่งตั้งเป็นนบี (Muhammad Abū Zahw.1984 : 10) แตกต่างจากคำว่า “ฮะดีษ” ที่เป็นเพียงการรายงานในรูปถ้อยคำของการกล่าว การกระทำ หรือสภาพต่างๆโดยรวมของท่านเท่านั้น นักวิชาการบางท่านยังให้ทัศนะว่าสุนนะฮ์ เป็นคำรวมที่หมายถึงสิ่งต่างๆเกี่ยวกับอะกิดะฮ์ และอิบาดะฮ์ที่สอดคล้อง ตรงกับหลักฐานจากอัลกุรอาน ฮะดีษ เศาะฮียะฮ์ และมติเอกฉันท์ของชาวสลัฟของอุมมะฮ์ ซึ่งถูกใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่าบิดอะฮ์ (Fullatah,1981 : 39)

² คือ ได้จากคำกล่าว หรือการกระทำ หรือการยอมรับ หรือคุณลักษณะหนึ่งของท่านนบี ﷺ

³ คือ ได้จากคำกล่าว หรือการกระทำ หรือการยอมรับ หรือคุณลักษณะหนึ่งของเศาะฮาบะฮ์

⁴ คือ ได้จากคำกล่าว หรือการกระทำหนึ่งของตาบิอิน

⁵ นักวิชาการบางท่านให้นิยามสุนนะฮ์ว่ารวมถึงทุกปรากฏการณ์ที่สามารถอ้างถึงท่านนบี ﷺ แม้เป็นเพียงการกระทำแค่ครั้งเดียวในชีวิต หรือมีผู้เห็นการกระทำนั้นของท่านเพียงบุคคลเดียวก็ตาม (al-Nadwiy,1956 : 18)

⁶ ชื่อเต็มคือ มุฮัมมัด บินอิสมาอิล บินเศาะลาห์ บินมุฮัมมัด เกิดในปี ฮ.ศ.1099 ที่เมืองกะห์ลัน ก่อนมาใช้ชีวิตที่คอนอาอ์ ประเทศเยเมน เป็นอุละมาอ์ที่รอบรู้ในหลายด้านโดยเฉพาะวิชาการฮะดีษ เจ้าของตำรา สุนุสลาม,อัลอิฎอห์ วะอัลละฮยาน และเตาฎีห์ อัลอัฟการ เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.1182 (al-Zirikliy, 2002 : 6/38)

⁷ ชื่อเต็มคือ มุฮัมมัด ญะมาลุดดีน บินสะอิด บินกอสิม สืบสายตระกูลมาจากอัลฮุสัยน บินอลี บินอับดุลิบ เกิดในปี ฮ.ศ.1283 เป็นอุละมาอ์ของซีเรียที่โดดเด่นในการเรียกร้องสู่แนวทางสลัฟ และเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ เจ้าของตำราเกาะวาอิด อัลตะห์ดีษ มินฟุฮุน มุศฎะลาห์ อัลฮะดีษ” เสียชีวิตในปี ฮ.ศ..1332 (<http://www.alukah.net/culture/0/110009/> สืบค้นเมื่อ 11/10/59)

⁸ ชื่อเต็มคือ มุฮัมมัด บินอะฮ์มัด บินอุษมาน ถูกรู้จักในนามอัลชะฮะบีย อุละมาอ์ด้านฮะดีษ และประวัติศาสตร์ผู้ลือนามชาวดามัสกัส เจ้าของตำราหลายเล่ม เช่น “สัียร์ อัลอะฮ์ลาม อัลนุบะลาอ์” เกิดปี ค.ศ.673 เสียชีวิตปี ค.ศ.748 (al-Zirikliy,2002 : 2/548)

อัลสุยฎีย์¹ กล่าวว่า “อะดีษเมาฎู คืออะดีษที่พิจารณาแล้วว่าเป็นเพียงการพยายามอธิบายจากความคิดเห็นของบุคคล หรือเป็นสิ่งที่ขัดต่อหลักฐาน หรือย้อนแย้งกับกฎเกณฑ์ต่างๆ ทางศาสนา” (al-Suyūṭiy, 1994 : 1/277)

อิบนุ เสาะลาห์² กล่าวว่า “อะดีษเมาฎู คืออะดีษในระดับที่ต่ำ หรือเลขที่สูงสุดในบรรดา อะดีษที่มีคุณสมบัติบกพร่องทั้งหมด ซึ่งบ้างเป็นการอุปโลกน์คำพูดขึ้นแล้วนำไปเล่าต่อ บ้างนำเอาคำพูดของนักปราชญ์ หรือบุคคลบางคนมาอ้างว่าเป็นคำพูดของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบ้างเกิดจากความผิดพลาด (ของผู้รายงาน) จึงถูกกล่าวหาว่าปลอมอะดีษขึ้นแม้ไม่ได้ตั้งใจ (Ibn Ṣalāh, 1980 : 89-100)

อัลค็อฎฎอบี³ กล่าวว่า อะดีษเมาฎู หมายถึง อะดีษที่ผู้รายงานบางคนมีคุณสมบัติคุณสมบัติเป็นบุคคลพูดเท็จ อีกทั้งมีเนื้อหาตัวบทที่ถูกอุปโลกน์ขึ้นมานั้นขัดต่อคำสอนแห่งบทบัญญัติอิสลามจาก อัลกุรอาน และสุนนะฮ์ที่ถูกต้องอย่างชัดเจน (al-Khaṭṭābiy, 1931 : 1/11)

อัลอัซก็อร์⁴ มีทัศนะว่าอะดีษเมาฎู คืออะดีษที่มีได้มาจากท่านนบีมุฮัมมัดอย่างแท้จริง แต่มาจากแหล่งต่างๆ ต่อไปนี้ คือ การอุปโลกน์ขึ้นมาเองของผู้กะอะดีษ คำพูดของบุคคลสำคัญ (เช่น เสาะฮาบะฮ์ ตาบีอิน นักปราชญ์ หรือนักฟุเกาะฮ์) คำพูดของพวกศุฟิยะ เรื่องอิสรออิลียาต⁵ คำสอนต่างๆ ที่แพร่หลาย บทกลอนหรือบทกวี คำกล่าวของหมอหรือผู้ให้การรักษา ข้อคิดหรือการเปรียบเทียบ และการทำนายความฝัน” (al-Ashgar, 2004 : 132-139) รวมถึงนิทาน และเรื่องเล่าที่ได้มาจากการเชื่อฟังทั้งหลาย เช่นเดียวกันในระหว่างอะดีษเมาฎูทั้งหลายนั้นอาจมีหลายระดับอีกด้วย⁶

¹ ชื่อเต็มคือ อับดุลเราะฮ์มาน บินอัลกะมาล อิบน์บักร์ ญุรจักในนาม “ญะลาละุดดีน อัลสุยฎีย์” อุละมาอ์ด้านอะดีษชาวอียิปต์ เจ้าของตำรา อัลลาอิลี อัลมัจญ์ฮะฮ์ อัลอะฮาดิษ อัลเมาฎูฮะฮ์ เกิดปี ค.ศ.1445 เสียชีวิตปี ค.ศ.1505 (al-Sakhāwiy, 1992 : 4/66).

² ชื่อเต็มคือ อุซมาน บินเศาะลาหุดดีน อับดิรเราะฮ์มาน บินอุซมาน เกิดปี ฮ.ศ.577 ที่ตำบลชะฮ์รฺซุซ เขตเมืองโมซุล ประเทศอิรัก เป็นอุละมาอ์ด้านอะดีษ และฟิเคฮ์ เจ้าของตำราอุลุมอัลอะดีษ” เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.643 (al-Dhahabiy, 2001 : 23/140)

³ ชื่อเต็มคือ ฆัมด์ บินมุฮัมมัด บินอิบรอฮีม บินอัลค็อฎฎอบี เกิดที่เมืองกาบูลในปี ฮ.ศ.319 เป็นอุละมาอ์ด้านฟิเคฮ์ และอะดีษ เจ้าของตำราอะฮาดิษ อัลสุนัน” เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.388 (al-Zirikli, 2002 : 2/273)

⁴ คือ อุมร์ สุลัยมาน อัลอัซก็อร์ นักวิชาการร่วมสมัยชาวปาเลสไตน์ เจ้าของตำราอัลอ์ฎูอ์ ฟิอัลอะดีษ อัลนะบะฮ์วียะฮ์” เกิดปี ค.ศ.1940 เสียชีวิตปี ค.ศ.2012. (<https://ar.islamway.net/scholar/161> สืบค้นเมื่อ 8/8/60)

⁵ คือ เรื่องเล่า หรือเหตุการณ์ที่ถูกล่าชานต่อกันมาจากครั้งโบราณกาลในหมู่ชนชาวยิวหรือชนอิสรออิล (ดู Muhammad Husein al-Dahabiy, 1990 : 13)

⁶ เช่น 1) ระดับที่มดีฉันทของบรรดาอุละมาอ์เห็นว่าเป็นการกล่าวเท็จอย่างชัดเจน 2) ระดับที่บรรดาอุละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นอะดีษเมาฎู แต่บางท่านอาจเรียกเป็นอย่างอื่น เช่น อะดีษซากิฎฮ์ อะดีษมัฎรูฮ์ ซึ่งมีระดับใกล้เคียงกับอะดีษเมาฎู และ 3) ระดับที่บรรดาอุละมาอ์ส่วนใหญ่วิพากษ์ว่ามีความบกพร่อง และข้อตำหนิต่างๆ ในขณะที่บางท่านเห็นว่าเป็นการกล่าวเท็จ (Tariq bin Awadhillah, 2002 : 436-437)

จากนิยามของบรรดาอะละมาอ์ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า อะดิษเมาฎอ หมายถึง อะดิษประเภทหนึ่งที่ถูกแอบอ้าง หรือเข้าใจกันว่าเป็นคำพูด หรือเรื่องราวที่พาดพิงถึงท่านนบีมุฮัมมัด ^ﷺ แต่ได้รับการพิสูจน์ตามหลักวิชาการอะดิษด้วยกระบวนการตัดครีจญ์¹ และตะฮ์กีก² อย่างชัดเจนว่าจริงแล้วเป็นเพียงคำพูดจากบุคคลอื่นซึ่งถูกอุปโลกน์ขึ้นโดยจงใจเพื่อเป้าหมายบางประการ หรือถูกถ่ายทอดต่อกันมาด้วยความเข้าใจผิด ทั้งนี้ลักษณะความเป็นอะดิษเมาฎออาจเกิดขึ้นเฉพาะในส่วนตัวบท (มะตัน) หรือสายรายงาน (สะนัด) ของอะดิษนั้นๆ ก็ได้ ด้วยเหตุผลทั้งปวงอะดิษประเภทนี้จึงไม่สามารถใช้อ้างอิงเป็นหลักฐานทางศาสนาในกรณีใดๆ ได้ อีกทั้งไม่นับเป็นอะดิษที่ถูกต้องในความหมายที่แท้จริง หรือเป็นเพียงอะดิษฎะอ์ฟีในระดับที่เลวที่สุด

3.1.3 ประเภทของอะดิษเมาฎอ

อะดิษเมาฎอแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ อะดิษเมาฎอที่เกิดขึ้นเนื่องจากการเจตนาจงใจ และอะดิษเมาฎอที่เกิดขึ้นเนื่องจากความผิดพลาดที่ไม่ได้จงใจ (Ibn al-Ṣalāh, 1980 : 100) ดังอธิบายแต่ละประเภทได้ดังนี้

1) อะดิษเมาฎอที่เกิดขึ้นเนื่องจากการเจตนาจงใจ

หมายถึง อะดิษเมาฎอที่ผู้ปลอมแปลงได้จงใจอุปโลกน์คำพูดของเขาเองขึ้นมาแล้วนำรายงานต่อ หรืออาจเป็นการจงใจเอาคำพูดของบุคคลอื่น เช่น บรรดานักปราชญ์ หรือผู้รู้คนหนึ่งคนใดมาแล้วพาดพิงว่าเป็นคำพูดของท่านนบีมุฮัมมัด ^ﷺ

2) อะดิษเมาฎอที่เกิดขึ้นเนื่องจากความผิดพลาดที่ไม่ได้จงใจ

หมายถึง อะดิษเมาฎอที่เกิดขึ้นจากความผิดพลาดโดยมิได้จงใจปลอมแปลง ดังสามารถพบเห็นบรรดาอะดิษที่ปรากฏในตำราต่างๆ ที่รวบรวมเฉพาะอะดิษเมาฎอมากมายที่มีอาจระบุตัวบุคคลผู้ปลอม ผู้กล่าวเท็จ หรือผู้ถูกกล่าวหาว่ากล่าวเท็จ ทั้งนี้เพราะเป็นเพียงความผิดพลาดอันเกิดจากความเข้าใจผิด หรือผิดพลาดโดยไม่ตั้งใจของรอวีหรือผู้รายงานเท่านั้น (Fallātah, 1981: 1/284-306) อะดิษเมาฎอประเภทนี้จึงจำเป็นต้องคัดกรองด้วยเงื่อนไขว่าขัดแย้งกับหลักการศาสนา หรือคำสอนจากอัลกุรอาน และสุนนะฮ์หรือไม่เป็นสำคัญ

¹ ตัครีจญ์ หมายถึง การนำเสนอมะตัน (ตัวบท) พร้อมอิสนาต (สายสืบ) ที่ปรากฏในแหล่งที่มาของสุนนะฮ์ (al-Ṭahhān, 1996 :

12) อีกนัยหนึ่งคือ หมายถึงกระบวนการศึกษาค้นคว้าเพื่อพิสูจน์แหล่งที่มาของอะดิษ ตลอดจนการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของสายรายงาน และประวัติผู้รายงาน

² ตะฮ์กีก หมายถึง การตัดสินว่าสถานภาพของอิสนาต หรือมะตันของอะดิษบทนั้นๆ อยู่ในระดับเศาะฮ์ีฮ์ หรืออะดิษ หรืออะดิษฎะอ์ฟี หรือเมาฎอ เป็นต้น

3.1.4 ตัวอย่างของฮะดีษเมาฎูอ

ฮะดีษเมาฎูอ หรือฮะดีษที่ถูกยกขึ้นมาแล้วอุปโลกน์ว่ามาจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้นมีปรากฏอยู่มากมายในสังคมมุสลิม ซึ่งสามารถพบเห็นได้ทั้งในตำรา หนังสือ และสื่อต่างๆ ดังขอตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1. ฮะดีษมีระบุงการบันทึกในตำราตาริควัดฮาด (ดู al-Khaṭīb al-Baghdādī, 2001 : 5/297) ซึ่งระบุงการรายงานจาก มุฮัมมัด บิน สุลัยมาน รายงานจากวะกีอ รายงานจากอิบนุอบีชีอับ รายงานจากนาฟิอ รายงานจาก अबดุลลอฮ์ บิน อุมร์ อ้างว่าท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

((لَمَّا أُسْرِيَ بِي إِلَى السَّمَاءِ: فَصُرْتُ إِلَى السَّمَاءِ الرَّابِعَةَ سَقَطَ فِي حُجْرِي تَفَاحَةٌ. فَأَخَذْتُهَا بِيَدِي، فَأَنْفَلْتُ فَخَرَجَ مِنْهَا حَوْلَاءٌ تَقْفُهُ، فَقُلْتُ لَهَا: تَكَلِّمِي، لِمَنْ أَنْتِ؟ قَالَتْ لِلْمَقْتُولِ شَهِيدًا غُثْمَانًا))

ความว่า “หลังจากฉันได้ถูกนำตัวสู่ฟากฟ้า ซึ่งขณะอยู่ ณ ฟากชั้นที่ 4 นั้น มีผลไม้ชนิดหนึ่งตกลงในห้องพักของฉัน แล้วฉันก็หยิบฉวยมันด้วยมือและฝ่ามือออกมา ทันใดนั้นได้ปรากฏนางสวรรค์คนหนึ่งออกมาพวงหวัระระ่า ฉันถามว่า : จงบอกมาสิเจ้าเป็นสิทธิของผู้ใดเล่า ? นางตอบว่า “เป็นของผู้ถูกฆ่าตายชะฮีด คืออูษมาน บิน อัฟฟานไงล่ะ”¹

ตัวอย่างที่ 2. ฮะดีษที่บันทึกในตำราพะฎออิละชะฮ์ริเราะฎูบ (ดู al-Khallal, 1996 : 47) ที่กล่าวถึงที่มาของชื่อเดือนเราะฎูบโดยระบุงการรายงานจากซียาด บิน มัยมูน รายงานจากอนัส บิน มาลิก กล่าวว่า : มีคนถามว่า “โอ้ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ทำไมจึงถูกเรียกว่าเราะฎูบเล่า ?” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า

((لَأَنَّيْتُرَحَّبُ فِيهِ خَيْرٌ كَثِيرٌ لِشَعْبَانَ وَرَمَضَانَ))

ความว่า “เนื่องเพราะว่าความดีอันมากมายของเดือนชะฮะอฺบาน และรอมฎอน ถูกให้ความสำคัญไว้ในเดือนนั้น”

ในฮะดีษบทนี้มีชื่อของซียาด บิน มัยมูน อัลฟากิฮียอยู่ภายในสายรายงาน ซึ่งเป็นบุคคลจอมโกหกที่เคยสารภาพว่าตนได้กล่าวความเท็จขึ้นต่อท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ดังคำบอกเล่าของอบูดาวูดว่า “ฉันได้ไปหาเขา โดยเขากล่าวสารภาพว่า “ฉันขอลูกะโทษต่ออัลลอฮ์ เพราะกุฮะดีษปลอมเหล่านี้ขึ้นมา” (Ibn ‘Adiy, 1983 : 4/127) ซึ่งฮะดีษนี้มีสถานะเป็นฮะดีษเมาฎูอ (ดู al-Albānī, 1987b : 3285)

¹ ฮะดีษนี้ถูกพิจารณาเป็นฮะดีษเมาฎูอ เนื่องในสายรายงานมีชื่อของมุฮัมมัด บิน สุลัยมาน บิน ฮิซามซึ่งถูกข้อหาเป็นผู้กุฮะดีษ (ดู al-Khaṭīb al-Baghdādī, 2001 : 5/297) และเป็นคนพูดเท็จ (al-Dhahabī, 1963 : 3/57)

นอกจากนี้ฮะดีษเมาฎูฮ์ยังมีหลายระดับ¹ ตลอดถึงมีอันตรายและผลกระทบต่อหลักความเชื่อ และการปฏิบัติด้านศาสนาของสังคมมุสลิมมากมาย ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงอย่างละเอียดเป็นกรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ในหัวข้อต่อไป

3.1.5 ข้อแตกต่างระหว่างฮะดีษเมาฎูฮ์กับฮะดีษฎะอ์อีฟ และฮะดีษฎะอ์อีฟญิดัน

3.1.5.1 ข้อแตกต่างระหว่างฮะดีษเมาฎูฮ์กับฮะดีษฎะอ์อีฟ

ฮะดีษฎะอ์อีฟ (حَدِيثٌ ضَعِيفٌ) ในทางภาษามายังถึงฮะดีษที่มีสภาพอ่อนด้อย หรือ คุณสมบัติน่าสงสัย ส่วนทางวิชาการหมายถึง ทุกๆ ฮะดีษที่ขาดความสมบูรณ์ในคุณลักษณะของความน่าเชื่อถือระดับเศาะฮี้ฮ์² และคุณลักษณะของความเป็นฮะดีษระดับเศาะฮัน³ ในลักษณะหนึ่งลักษณะใด หรือทั้งหมด (Ibn al-Ṣalāh, 1980 : 20) ฮะดีษฎะอ์อีฟเป็นไปได้ 2 กรณี คือ 1) ฎะอ์อีฟในส่วนหนึ่งของสันด์ฮะดีษ (สายรายงาน) เช่น กรณีที่รอวีฮ์ หรือผู้รายงานมีคุณสมบัติฎะอ์อีฟ (ซึ่งมีหลายระดับ) หรือเป็นบุคคลไม่เป็นที่รู้จัก (มัจญ์ฮูล) หรือ มี “อิละฮ์”⁴ หรือ “ซุซุซ”⁵ หรือ “นะกาเราะฮ์”⁶ ปรากฏอยู่ในสันด์ และ 2) ฎะอ์อีฟในส่วนของมะตันฮะดีษ (ตัวบท) เช่น กรณีที่มี “ซุซุซ” หรือ “นะกาเราะฮ์” ปรากฏอยู่ในมะตัน เป็นต้น

สำหรับข้อแตกต่างระหว่างฮะดีษเมาฎูฮ์และฮะดีษฎะอ์อีฟสามารถอธิบายได้ออกเป็น 2 กรณี ดังต่อไปนี้ คือ

1) กรณีของการนำไปรายงาน

ฮะดีษฎะอ์อีฟโดยภาพรวมถือเป็นฮะดีษประเภทหนึ่งเพียงแต่เพราะสาเหตุจากการตกหล่นของรายชื่อผู้รายงานในสันด์ หรือจากความบกพร่องในวิสัยของมนุษย์ เช่น ความจำไม่ได้

¹ เช่น 1) ระดับที่มดีเอกฉันท์ของบรรดาอุละมาอ์เห็นว่าเป็นการกล่าวเท็จอย่างชัดเจน 2) ระดับที่บรรดาอุละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นฮะดีษเมาฎูฮ์ แต่บางท่านเรียกเป็นอย่างอื่น เช่น ฮะดีษซากิฏ ฮะดีษมัฎรูฮ์ ซึ่งมีระดับใกล้เคียงกับฮะดีษเมาฎูฮ์ และ 3) ระดับที่บรรดาอุละมาอ์ส่วนใหญ่พากันมีความบกพร่อง และข้อตำหนิต่างๆ ในขณะที่บางท่านเห็นว่าเป็นการกล่าวเท็จ (Tariq bin Awadhillah, 2002 : 436-437)

² คุณสมบัติของฮะดีษเศาะฮี้ฮ์ มี 5 ประการ คือ 1) สายรายงานติดต่อกันไม่ขาดตอน 2) ผู้รายงาน (รอวีฮ์)ทั้งหมดมีคุณธรรม 3) ผู้รายงาน (รอวีฮ์)ทั้งหมดมีความแม่นยำในระดับดีเยี่ยม 4) การรายงานไม่ขัดแย้งกับบุคคลอื่นที่น่าเชื่อถือกว่า 5) สายรายงานปลอดจากข้อตำหนิ (al-Tahhān, 1994 : 31)

³ คุณสมบัติของฮะดีษเศาะฮัน มี 5 ประการ คือ 1) สายรายงานติดต่อกันไม่ขาดตอน 2) ผู้รายงาน (รอวีฮ์)ทั้งหมดมีคุณธรรม 3) ผู้รายงาน (รอวีฮ์) ทั้งหมดมีความแม่นยำในระดับดี 4) การรายงานไม่ขัดแย้งกับบุคคลอื่นที่น่าเชื่อถือกว่า 5) สายรายงานปลอดจากข้อตำหนิ (al-Tahhān, 1994 : 39)

⁴ หมายถึงข้อบกพร่องต่างๆที่ซ่อนเร้นยากต่อการสังเกต

⁵ หมายถึงมีลักษณะที่ขัดแย้งกับสายอื่นๆที่น่าเชื่อถือมากกว่า หรือที่มีจำนวนมากกว่า ด้วยการเพิ่ม หรือลบเปลี่ยนแปลง หรือทำให้สับสนกัน หรือเปลี่ยนรูปคำ หรือแทรกถ้อยคำ (ซึ่งการขัดแย้งดังกล่าวอาจเกิดจากสาเหตุของความผิดพลาดหรือความเข้าใจผิดของผู้รายงานก็ได้)

⁶ หมายถึงมีลักษณะหนึ่งๆซึ่งมีอาจยอมรับได้

ความลับสน ความผิดพลาด ตลอดถึงความเขลาของผู้รายงาน การนำอะดีษะฎาะอ์ฟชนิดต่างๆไป รายงานต่อนั้นจึงมีข้อจำกัด ซึ่งบรรดาอุละมาอ์ส่วนใหญ่อนุโลมให้ใช้รายงานในกรณีเรื่องราวเกี่ยวกับการส่งเสริมทำความดี (พะฎออล) ห้ามปรามความชั่ว การเล่าเรื่อง หรือข้อคิดคำสอนต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องหลักความเชื่อหรืออะกีดะฮ์ และการใช้ตัดสินข้อชี้ขาดปัญหาศาสนาในประเด็นฮะลาล หรือฮะรออม (al-Khaṭīb al-Baghdādī, 1936: 133-134) โดยเป็นไปภายใต้เงื่อนไขในประการดังนี้ คือ 1) อะดีษะฎาะอ์ฟบทนั้นต้องมีใช้ฮะดีษในระดับฎาะอ์ฟญิดตัน¹ 2) เนื้อหาของอะดีษะฎาะอ์ฟบทนั้นต้องไม่ขัดแย้งกับฮะดีษเศาะฮี้ฮ์² หรือฮะดีษฮะสัน 3) เนื้อหาอะดีษะฎาะอ์ฟบทนั้นต้องไม่เป็นการระบุเจาะจงลงไปอย่างชัดเจนในกรณีเวลา สถานที่ ชนิด หรือจำนวน³ 4) เนื้อหาของอะดีษะฎาะอ์ฟบทนั้นต้องสอดคล้องกับหลักการทั่วไปของศาสนา หรืออยู่ภายใต้หลักการเดิมที่มีการปฏิบัติอยู่แล้ว และ 5) ต้องไม่เชื่อมั่นหรือฟันธงว่าเป็นฮะดีษที่มาจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จริงๆ เพียงแต่เป็นการอ้างอิง หรือปฏิบัติในลักษณะของการเผื่อไว้ (อิหฺติยาฎ) เท่านั้น⁴

เหตุนี้บรรดาอุละมาอ์ฮะดีษหลายท่านจึงได้นำอะดีษะฎาะอ์ฟไปกล่าวไว้ในตำราของพวกเขา กระทั่งในตำราประเภทอัลเศาะฮี้ฮ์บางเล่มก็ยังมีอะดีษะฎาะอ์ฟปรากฏปะปนอยู่กับฮะดีษเศาะฮี้ฮ์ และฮะดีษฮะสัน หรือบางท่านได้รวบรวมเฉพาะประเภทต่างๆของอะดีษะฎาะอ์ฟไว้ในเล่มเดียวกัน เช่น อัลมุรซัล⁵ และอัลมุฎาะอ์ฟ⁶ ยกเว้นตำราอัลเศาะฮี้ฮ์ของอัลบุคอรีและมุสลิมเท่านั้น (Khalīl 'Ibn Ibrāhīm, 2007: 106) อันแตกต่างจากอะดีษะฎาะอ์ฟ⁷ ซึ่งเป็นสิ่งที่โกหก ถูกอุปลอกน หรือหรือประดิษฐ์ขึ้น อีกทั้งอาจมีสาระที่ขัดแย้งกับหลักการศาสนาชัดเจน ซึ่งกล่าวถึงนั้นอาจมีเจตนาเพื่อเป้าหมายบางประการต่อท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ หรือไม่เจตนาก็ตาม แต่ทั้งนี้ไม่อนุญาตให้นำไปรายงานเป็นอันขาด เพราะหากฝ่าฝืนนำไปรายงานต่อทั้งที่ทราบดีว่าเป็นอะดีษะฎาะอ์ฟ เช่นนั้นเท่ากับเป็นการจงใจกล่าวหา หรือโกหกต่อท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งถือเป็นบาปใหญ่ที่พึงได้รับโทษทัณฑ์ที่รุนแรง

ตั้งระบุคำสั่งห้ามจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในฮะดีษที่ว่า

((إِنَّ كَذِبًا عَلَيَّ لَيْسَ كَكَذِبِ عَلَى أَحَدٍ ، مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ))

¹ คือเป็นเพียงอะดีษะฎาะอ์ฟในระดับฎาะอ์ฟยะฮ์ร็อน (al-Suyuti, 1994 : 196)

² ดู- 'Ibn Allan, 2004 : 1/258.

³ ดู- 'Ibn Taymiyah, 1995 : 17/67.

⁴ ดู-al-Sakhawiy, 2001 : 24.

⁵ คือฮะดีษที่รายชื่อของฮะดีษเหล่านั้นไปจากสายรายงาน ราวกับตาปีอินเป็นผู้เล่าฮะดีษนั้น

⁶ คือทุกๆฮะดีษที่มีคุณสมบัติไม่สมบูรณ์ครบถ้วนตามเงื่อนไขของฮะดีษเศาะฮี้ฮ์ หรือฮะดีษฮะสัน

⁷ ขณะที่บรรดาอุละมาอ์บางส่วนได้จัดอะดีษะฎาะอ์ฟไว้ในประเภทหนึ่งของอะดีษะฎาะอ์ฟ (ที่อ่อนแอที่สุดหรือเลวที่สุด) ในแง่ของความ เป็นฮะดีษที่ตรงข้ามกับฮะดีษเศาะฮี้ฮ์หรือฮะดีษฮะสัน (ดู al-Suyuti, 1994 : 278)

(أخرجه البخاري، 1990 : 1229)

ความว่า “แท้จริงการกล่าวเท็จต่อฉัน มิเหมือนเช่นการกล่าวเท็จของพวกท่านซึ่งกันและกัน ผู้ใดกล่าวเท็จต่อฉันโดยเจตนา ดังนั้นเขาจงเตรียมที่นั่งของเขาจากไฟนรก”

(al-Bukhāri, 1990 : 1229)

2) กรณีของการนำไปใช้เป็นหลักฐาน

ฮะดีษฎะอ์ฮะฟีฟ ตามทัศนะอุละมาอ์ส่วนใหญ่ (ญุมหุร) ถือว่าอนุโลมให้สามารถนำไปใช้อ้างอิงเป็นหลักฐานในบางกรณีได้ เช่นเกี่ยวกับความประเสริฐ (พะฎะอ์ล) ต่างๆ และการสนับสนุนการทำความดีหรือห้ามปรามการทำชั่วได้ เช่นกันอุละมาอ์บางท่านยังนำไปอ้างอิงเรื่องเกี่ยวกับข้อบัญญัติ (หุกุม) สำคัญบางอย่าง ในกรณีทีในเรื่องนั้นๆ ไม่มีฮะดีษอื่นในระดับที่เศาะฮี้หฺหรือสะสันระบุไว้ (al-Sakhawiy, n. d. : 1/79-82) โดยถือหลักการว่าอุมมะฮฺ (ประชาชาติมุสลิม) ย่อมมิเห็นพ้องกันในการใดๆ เป็นความหลงผิดอย่างแน่นอน อีกทั้งฮะดีษฎะอ์ฮะฟีฟมีหลายระดับและชนิดที่แตกต่างกัน ซึ่ง อุละมาอ์บางท่านกล่าวว่ามามากถึง 49 ชนิด (al-Zarkashiy, 1998 : 1/391) และบางท่านอาจแบ่งประเภทฮะดีษฎะอ์ฮะฟีฟออกเป็นฮะดีษฎะอ์ฮะฟีฟยะสรีรอน และฮะดีษฎะอ์ฮะฟีฟญิดัน แต่ทั้งหมดอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์อันแตกต่างกัน กล่าวคือฮะดีษฎะอ์ฮะฟีฟยะสรีรอนบางชนิดถูกอนุโลมให้ใช้เป็นหลักฐานทางศาสนา หรือสามารถยกระดับเป็นฮะดีษสะสันลิฆียะฮฺด้วยเงื่อนไขบางประการเช่น ฮะดีษฎะอ์ฮะฟีฟบทหนึ่ง หากมีปรากฏในหลายสายรายงานโดยมีอัลมุตาบะอาต (المتابعات)¹ หรืออัลชะวาฮิด (الشواهد)² ที่สามารถพิสูจน์ได้ ย่อมมีคุณสมบัติที่สามารถยกระดับสู่ความเป็นฮะดีษ สะสันลิฆียะฮฺได้¹ (al-Zarkashiy, 1998 : 1/388-399) ตลอดทั้งใช้อ้างอิงเป็นหลักฐานได้เช่น ฮะดีษสะสันทั่วไป ซึ่งแตกต่างจากฮะดีษฎะอ์ฮะฟีฟที่ไม่อนุญาตให้นำไปอ้างเช่นนั้นได้เนื่องถือเป็น ฮะดีษที่บกพร่องรุนแรง แม้ท่านอาจมีหลายสายรายงานก็สามารถยกระดับได้ เพราะถูกพิสูจน์แล้วว่าเป็นการกล่าวเท็จชัดเจนและห้ามนำไปอ้างอิงเป็นหลักฐานหรือนำไปปฏิบัติโดยเด็ดขาด เนื่องบรรดาอุละมาอ์ฮะดีษถือว่าฮะดีษที่พึงได้รับการพิจารณานั้นเป็นฮะดีษที่มีความถูกต้องทั้งในด้านความหมายและแหล่งที่มา

¹ คำว่า มุตาบะอาต (المتابعات) ทางภาษาแปลว่า การติดตาม ส่วนทางวิชาการหมายถึง บรรดาฮะดีษที่รายงานมาจากเศาะฮาบะฮฺคนเดียวกัน แม้มีบรรดาอหฺดีษในช่วงกลางและช่วงท้ายที่ต่างกัน แต่มีตัวบทหรือความหมายฮะดีษในสำนวนที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน (al-Tāhān, 1994 : 107)

² คำว่า ชะวาฮิด (الشواهد) ทางภาษาแปลว่า การเป็นพยาน การให้ความช่วยเหลือ หรือสนับสนุนต่อกัน ส่วนทางวิชาการหมายถึง บรรดาฮะดีษที่รายงานมาจากหลากหลายสายรายงานซึ่งต่างกันนับตั้งแต่รอวีฮฺช่วงต้นจนถึงช่วงเศาะฮาบะฮฺ แต่มีมะตัน (ตัวบท) หรือความหมายฮะดีษที่เหมือนกัน (al-Tāhān, 1994 : 107) ซึ่งนักวิชาการอาศัยชะวาฮิด ในกรณีของฮะดีษหนึ่งๆ ซึ่งมีสถานะฮะดีษฎะอ์ฮะฟีฟ แต่มีฮะดีษอีกบทหนึ่งซึ่งสถานะใกล้เคียงกันมาทำหน้าที่เป็นดังตัวช่วยหรือรับรองน้ำหนักความถูกต้องด้านความหมายให้แก่ฮะดีษบทแรกนั้น (al-‘Asqālāniy, 2001 : 168)

สรุปข้อแตกต่างระหว่างฮะดีษเมาฎู และฮะดีษฎะอ์ฟ คือ ฮะดีษฎะอ์ฟอาจเกิดจากสาเหตุข้อบกพร่องกรณีสายรายงานที่ไม่ติดต่อกัน หรือมีข้อพิรุธบางประการในสายรายงานหรือในตัวบท ซึ่งมีอาจพิสูจน์ได้ว่าบุคคลผู้รายงานทั้งหมดนั้นเป็นผู้สัจจริงหรือไม่ ระดับความน่าเชื่อถือจึงลดน้อย หรืออ่อนด้อยลงไปจากระดับที่เชื่อถือได้ (เศาะฮ์อี) นักวิชาการจึงมีอาจชี้ชัดอย่างมั่นใจได้ว่าฮะดีษประเภทฎะอ์ฟทั้งหมดนั้นเป็นถ้อยคำที่อ้างมาจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จริงหรือไม่ ขณะที่ฮะดีษฎะอ์ฟในบางประเภท คือฮะดีษฎะอ์ฟยะสีรอนั้นสามารถยกระดับเป็น ฮะดีษสะสันลิฆ้อยริฮีด้วยเงื่อนไขบางประการได้ รวมถึงสามารถนำไปรายงาน และใช้อ้างอิงเป็นหลักฐานในกรณีเกี่ยวกับความประเสริฐ (พะฎออลิล) ต่างๆ และการสนับสนุนการทำดี หรือห้ามปรามการทำชั่วภายใต้เงื่อนไขบางประการได้ อันแตกต่างจากฮะดีษเมาฎูซึ่งถูกพิสูจน์แล้วว่าเป็นการก่อกำเนิดมาจากบุคคลอื่น ทั้งนี้โดยหลักฐานชัดเจนทั้งเชิงประจักษ์ และการอนุมาน แม้มีความหมายที่ดีแต่ไม่สามารถอ้างว่ามาจากท่านนบี ﷺ และนำมารายงานเพียงฮะดีษหรือใช้เป็นหลักฐานในกรณีใดๆ ในทางศาสนาได้

3.1.5.2 ข้อแตกต่างระหว่างฮะดีษเมาฎูกับฮะดีษฎะอ์ฟญิดตัน

ฮะดีษฎะอ์ฟญิดตัน (حَدِيثٌ ضَعِيفٌ جَدًّا) ในทางภาษาหมายถึงฮะดีษที่มีคุณสมบัติอ่อนด้อยอย่างรุนแรง ส่วนทางวิชาการหมายถึงบรรดาฮะดีษต่างๆ ที่ผู้รายงานถูกวิจารณ์หนักในกรณีขาดคุณสมบัติด้านคุณธรรม (อะดะลละฮ์) เช่นกล่าวเท็จ และคุณสมบัติด้านความแม่นยำ (ฎ็อบฎุ) เช่นความจดจำบกพร่องรุนแรง ได้แก่บรรดาฮะดีษฎะอ์ฟในระดับคุณภาพเลวทั้งหลาย เช่นฮะดีษมัดรู๊ก¹ ฮะดีษมุนกัร² และฮะดีษมัฎรูห³ เป็นต้น ซึ่งไม่อนุญาตให้ใช้อ้างอิงเป็นหลักฐานทางศาสนาโดยเด็ดขาด ดังตัวอย่างฮะดีษต่อไปนี้ คือ

ตัวอย่างที่ 1 ฮะดีษที่ระบุในตำราอัลสุนัน รายงานจากอิบนุ อับบาสเล่าว่า

((أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَزِيحِي الْجِمَارَ، إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ، قَدَرًا مَا إِذَا فَرَغَ مِنْ رَمِيهِ، صَلَّى الظُّهْرُ))

¹ คำว่า มัดรู๊ก (المتروك) ทางภาษาหมายถึงสิ่งที่ถูกทิ้ง หรือสิ่งที่ไร้ประโยชน์ (al-Fairūz Abādiy, 2005: 935) ส่วนคำว่าฮะดีษมัดรู๊ก ทางวิชาการหมายถึง ฮะดีษที่มีผู้รายงานซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นคนโกหกหมดเท็จปรากฏอยู่ในสายรายงาน (สะนัต) (al-Tahhān, 1994 : 73) หรือฮะดีษที่มีผู้รายงานมีข้อผิดพลาด มีพฤติกรรมฝ่าฝืน หรือหละหลวมอย่างมากมายจนเกินจะรับได้นั้นเอง (al-Suyuti, 1994 : 152) ฮะดีษชนิดนี้เป็นฮะดีษที่มีคุณสมบัติเลวที่สุดรองจากฮะดีษเมาฎู และเลวที่สุดในระหว่างฮะดีษฎะอ์ฟญิดตันทั้งหมด

² คำว่า มุนกัร (المنكر) ทางภาษาแปลว่าสิ่งที่ไม่ถูกรู้จัก ไม่เป็นที่ชอบ หรือถูกปฏิเสธ (al-Fairūz Abādiy, 2005: 487) ส่วนคำว่าฮะดีษมุนกัรในที่นี้ทางวิชาการ หมายถึงฮะดีษที่ถูกรายงานโดยนักรายงานเพียงคนเดียวที่มีคุณสมบัติฎะอ์ฟ หรือขัดแย้งอย่างชัดเจนกับผู้รายงานอื่นๆที่มีความน่าเชื่อถือกว่า (al-Tahhān, 1994 : 74)

³ คำว่า มัฎรูห (المَطْرُوح) ทางภาษาแปลว่า ละทิ้ง ขว้างปา (al-Fairūz Abādiy, 2005 :231) ทางวิชาการฮะดีษมัฎรูหเป็นฮะดีษฎะอ์ฟญิดตันที่คุณสมบัติคล้ายคลึงฮะดีษมัดรู๊ก ฮะดีษวาฮีย หรือฮะดีษสาฎิก ซึ่งได้จากการให้นิยามของอัลชะอะบียว่า หมายถึงฮะดีษที่ต่ำกว่าระดับของฎะอ์ฟโดยทั่วไป แต่สูงกว่าฮะดีษเมาฎู (al-Dhababy, 1991 : 16)

(أخرجه ابن ماجه، 1975 : 3054)

ความว่า “แท้จริงท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ขว้างเสาทิน (ในพิธีฮัจญ์) เมื่อดวงตะวันคล้อยบ่าย ขณะเดียวกับเมื่อเสร็จจากขว้างแล้ว ท่านก็ละหมาดซุฮรี”

(บันทึกโดย Ibn Mājah, 1975 : 3054)

ฮะดีษนี้มีคุณสมบัติเป็นฮะดีษมัตุรุกเนื่องได้มาจากการรายงานของอิบรอฮีม บิน อุษมาน อัลอับสัยซึ่งเป็นบุคคลระดับ “มัตุรุกอัลฮะดีษ” (al-‘Asqalāniy, 1995a : 1/39.)

ตัวอย่างที่ 2. ฮะดีษที่ระบุในตำราอัลสุนัน อัลกุบรอ คือ รายงานจากอบูบิสริน บักร์ อิบน์เคาะลัฟ รายงานจากยะหฺยา บิน มุฮัมมัด อิบน์กัยษ รายงานจากอิซาม บิน อูรวะฮ์ รายงานจากบิดาของเขา รายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ เล่าว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((كُلُوا الْبَلَّحَ بِالتَّمْرِ ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ إِذَا أَكَلَهُ ابْنُ آدَمَ غَضِبَ ، وَقَالَ : بَيْتِي ابْنُ آدَمَ حَتَّى أَكَلَ الْجَدِيدَ بِالْخَلْقِ))

(أخرجه النسائي، 1964 : 6690)

ความว่า “พวกท่านจงกินผลอินทผลัมสดด้วยกับอินทผลัมแห้ง เพราะชัยฏอนเมื่อเห็นมนุษย์กิน (อินทผลัมทั้ง 2 ชนิดเข้าไป) มันก็จะโกรธ โดยมันกล่าวว่า “ลูกหลานอาดัมคง (ตกเป็นทาส) จนกว่าเขาจะกินอินทผลัมผลสดกับผลเก่า”

(บันทึกโดย al-Nasa’iy, 1964 : 6690)

บรรดานักวิชาการฮะดีษหลายท่าน เช่น อัลนะสาอียีและอิบนุอัลเคาะลาหฺก็ได้กล่าวถึงฮะดีษบทนี้ว่าอยู่ในระดับฮะดีษมุนกัร (Ibn al-Ṣalāh, 1980 : 74) เนื่องจากในสายรายงานปรากฏชื่อของยะหฺยา บิน มุฮัมมัด¹ ซึ่งเป็นบุคคลระดับฎะอียฺ อีกทั้งในตัวบทฮะดีษสื่อถึงความอ่อนด้อยด้านภาษา (al-Munawiy, 1970 : 5/44)

ตัวอย่างที่ 3. ฮะดีษที่ระบุในตำราอัลกามิล ฟิฎุอะฟาว์ อัลริฎาล (ดู Ibn Adiy, 1983 : 2/545) ที่อ้างการรายงานจากญุัยบิร รายงานจากอัลฎะฮาก รายงานจากอิบนุ อับบาสซึ่งอ้างถึงท่านนบี ﷺ ว่า

((بِحُبِّ الصَّلَاةِ عَلَى الْغُلَامِ إِذَا عَقَلَ وَالصَّوْمِ إِذَا أَطَاقَ وَالْحُدُودِ وَالشَّهَادَةِ إِذَا احْتَلَمَ))

ความว่า “การละหมาดจำเป็นสำหรับเด็กเมื่อสติปัญญาสมบูรณ์ และถือศีลอดเมื่อสามารถ และต้องรับการลงทัณฑ์และการเป็นพยานเมื่อถึงวัยเริ่มฝันเปียก”

¹ ชื่อเต็มคือยะหฺยา บินมุฮัมมัด บินกัยษ อัลมุหะริบีย มีนามแฝงว่าอูษะกัร เป็นบุคคลระดับพอเชื่อถือได้แต่มีอาการหลงลืมบ่อยมาก (al-‘Asqalāniy, 1995 (1) : 77-79)

ในฮะดีษปรากฏผู้รายงานชื่อ ญะอ์บิร ชื่อเต็มคือ ญะอ์บิร บิน สะอีด อัลอัซดีย ชาวเมืองคูรอซานเป็นบุคคลระดับฐานะอิฟญิดัน (al-‘Asqalāniy, 1991: 205)

จากข้างต้นสามารถอธิบายคุณสมบัติของฮะดีษฐานะอิฟญิดันซึ่งไม่สามารถยกระดับด้วยปัจจัยใดๆ และไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานได้ดังนี้ คือ 1) เป็นฮะดีษที่ผู้รายงานฮะดีษเป็นคนพูดเท็จ หรือถูกกล่าวหาเป็นคนพูดเท็จ 2) เป็นฮะดีษที่ผู้รายงานฮะดีษอยู่ในระดับมัตรุกเนื่อง มีข้อตำหนิและความผิดพลาดในการบรรยายมากมาย และ 3) เป็นฮะดีษที่แปลกแหวกแนว (ซาซ) และขัดแย้งกับสายรายงานของบุคคลต่างๆ ที่น่าเชื่อถือ

เช่นกันข้อแตกต่างระหว่างฮะดีษเมาญูอและฮะดีษฐานะอิฟญิดันสามารถอธิบายได้ออกเป็น 2 กรณี ดังต่อไปนี้ คือ

1) กรณีของการนำไปรายงาน

ฮะดีษฐานะอิฟญิดัน แม้นอยู่ในระดับฮะดีษที่เลวที่สุดจากประเภทต่างๆ ของฮะดีษฐานะอิฟญิดัน แต่ถือว่าอยู่ในระดับที่เลวน้อยกว่าฮะดีษเมาญูอทั้งหลาย¹ ดังนั้นกรณีความผิดอันเนื่องจากการนำไปรายงานจึงน่าจะมีโทษที่แตกต่างเช่นเดียวกัน อีกทั้งจากความหมายตัวบทฮะดีษที่ระบุงการห้ามเอาไว้เป็นการเจาะถึงการเจตนากล่าวเท็จต่อท่านนบีฮัมมัด ~~ﷺ~~ อันหมายถึงฮะดีษเมาญูอโดยตรง ขณะที่ฮะดีษฐานะอิฟญิดันนั้นเพียงมีความบกพร่องเนื่องจากความบกพร่องประการใดประการหนึ่งในคุณสมบัติด้านคุณธรรม (العدل) ของผู้รายงาน² อันถือเป็นพฤติกรรมโดยจงใจที่เข้าข่ายความผิดยิ่งกว่าความบกพร่องในคุณสมบัติด้านความทรงจำ แต่มีสถานภาพที่เลวน้อยกว่าระดับฮะดีษเมาญูอ

2) กรณีของการนำไปใช้เป็นหลักฐาน

ฮะดีษเมาญูอ และฮะดีษฐานะอิฟญิดัน บรรดาอุละมาอ์จัดแบ่งทั้งสองล้วนอยู่ในประเภทฮะดีษที่ใช้อ้างอิงเป็นหลักฐานไม่ได้เช่นเดียวกัน แม้นฮะดีษฐานะอิฟญิดันจะเป็นเพียงประเภทหนึ่งจากฮะดีษฐานะอิฟญิดัน แต่เกิดจากความบกพร่องในคุณสมบัติด้านคุณธรรมซึ่งถือเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญที่สุดในการตัดสินความน่าเชื่อถือของฮะดีษ ฮะดีษทั้งสองจึงถือเป็นการต้องห้ามในการนำไปอ้างอิงเป็นหลักฐานหรือปฏิบัติเช่นเดียวกัน (al-Laknawiy, 1984 : 37) แม้นหากพิจารณาในสถานภาพแล้วฮะดีษเมาญูอจะเป็นฮะดีษที่เลวกว่า (al-‘Asqalāniy, n. d. : 77-79) หรืออาจมีโทษฐานความผิดที่ร้ายแรงกว่าด้วย

¹ สอดคล้องกับการจัดเรียงชนิดฮะดีษในหมวดนี้ของบิน ฮะญัร อัลอัสเกาะละนียที่เรียงระดับเลวมากที่สุดสู่ระดับเลวน้อยกว่า คือ ฮะดีษเมาญูอ, ฮะดีษมัตรุก, ฮะดีษมุญักร, ฮะดีษมุอัลลัล, ฮะดีษมุคัรร์อญญ, ฮะดีษมุคัฎบ และฮะดีษมุญัฎบ ตามลำดับ (al-‘Asqalāniy, n.d.: 77-79)

² คุณสมบัติที่บกพร่องรุนแรงเกี่ยวกับผู้รายงานในด้านคุณธรรม 5 ประการ คือ 1) เป็นคนพูดเท็จ 2) ถูกกล่าวหาเป็นคนพูดเท็จ 3) เป็นคนพาลิก (ชอบละเมิดข้อห้าม) (4) เป็นผู้ทำบิดอะฮ์ และ 5) ไม่มีประวัติที่ชัดเจน (al-Tahhān, 1994 : 69)

3.2 สาเหตุการแพร่หลายของอะดีษเมาฎอ และข้อมูลเกี่ยวกับบรรดาผู้ปลอมแปลงอะดีษ

3.2.1 สาเหตุการแพร่หลายของอะดีษเมาฎอ

นักวิชาการมีความเห็นต่างกันในเรื่องช่วงเวลาการเกิดอะดีษเมาฎอ ดังนี้

ทัศนะที่ 1. เห็นว่าการกษะดีษปลอมน่าจะเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กระทั่งท่านเองต้องกำชับ และระบุงการห้ามเช่นนั้นไว้ในอะดีษ¹ (Aḥmad Amin,1969 : 210-211)

ทัศนะที่ 2. เห็นว่าอะดีษเมาฎอเกิดขึ้นในสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งมีใช้จากบรรดาเศาะฮาบะฮ์ แต่จากน้ำมือของบรรดามุนาฟิก (Ṣalāh al-dīn al-Idlibiy,1983 : 41)

ทัศนะที่ 3. เห็นว่าการกษะดีษเมาฎอเริ่มเกิดขึ้นหลังจากปีฮิจญ์เราะฮ์ศักราชที่ 4 (al-Sibā'iy,2000 : 93-96) หรือ ช่วงครึ่งหลังของการปกครองของอุษมาน บิน อัฟฟาน (al-'Umarīy,1984 : 14-15)

ทัศนะที่ 4. เห็นว่าเกิดขึ้นราวปี ฮ.ศ. ที่ 41 หรือ ปลายสมัยของอลี บิน อปี ฏอลิบ ในช่วงเกิดความขัดแย้งรุนแรงและแตกแยกออกเป็นกลุ่มต่างๆ เช่นเคาะวาริจญ์ ซือฮะฮ์ และกลุ่มสนับสนุนมูอาวียะฮ์ในเมืองซีเรีย รวมทั้งการกษะดีษและเหตุผลของฝ่ายต่างๆ เกี่ยวกับบุคคลผู้เหมาะสมกับตำแหน่งผู้นำ (Muḥammad Abū Zahw.1984 : 480)

จากทัศนะทั้งหมดข้างต้นจึงพออนุมานได้ว่าการกษะดีษเมาฎอ น่าจะเกิดขึ้นในช่วงปลายของศตวรรษแรกแห่งฮิจญ์เราะฮ์ศักราชมาแล้ว หลังพบว่าปรากฏความพยายามการกล่าวอ้างสิ่งต่างๆต่อท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ตลอดทั้งเกิดความขัดแย้งทางการเมือง และความแตกแยกมากมายระหว่างมุสลิมในช่วงดังกล่าว

อะดีษเมาฎอเกิดขึ้นมาด้วยหลายสาเหตุด้วยกัน โดยในที่นี้จะขอกกล่าวเพียงบางสาเหตุที่สำคัญเท่านั้น คือ

3.2.1.1 การเกิดกลุ่มเบี่ยงเบนต่างๆ ในประวัติศาสตร์อิสลาม

ระหว่างมุสลิมกลุ่มต่างๆ ในประวัติศาสตร์อิสลามตอนต้น ถือได้ว่าชาวอะฮ์ลุลสุนนะฮ์ วัลญะมาอะฮ์เป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับอะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มากที่สุด ดังเห็นได้ว่าบรรดานักวิชาการด้านอะดีษส่วนใหญ่มีอยู่ในกลุ่มนี้ ขณะที่ในกลุ่มอื่นๆ ให้ความสำคัญเฉพาะอะดีษบางส่วนที่สอดคล้องกับทัศนะหรือความนิยมของฝ่ายตนเท่านั้น เนื่องอะฮ์ลุลสุนนะฮ์ วัลญะมาอะฮ์เชื่อว่าอะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาที่จำเป็นต้องเอาใจใส่อย่างสูงสุด ดังคำกล่าวของ

¹ คือ อะดีษของท่านนบี ﷺ ที่ความว่า“แท้จริงการกล่าวเท็จต่อฉัน มิเหมือนเช่นการกล่าวเท็จของพวกท่านซึ่งกันและกัน ผู้ใดกล่าวเท็จต่อฉันโดยเจตนา ดังนั้นเขาจงเตรียมที่นั่งของเขาจากไฟนรก (al-Bukhariy,1990 : 1229)

มุฮัมมัด บิน สิริรีน¹ ที่ว่า “แท้จริงวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งจากศาสนา ฉะนั้นจึงพิจารณาเถิดว่าจะอ้างศาสนาของพวกเขาที่นั่นมาจากใคร” (al-Nawawiy, 1929 : 1/ 84) ดังนั้นสาเหตุสำคัญที่จำเป็นต้องมีการกำหนดอิสลาม (สายสืบของอะดีษ) ขึ้นมาในทางวิชาการอะดีษปัญหาเนื่องจากการเข้านับถืออิสลามของกลุ่มต่างๆ ที่มีได้มีความศรัทธาและบริสุทธิ์ใจอย่างแท้จริง พวกเขาเพียงเข้าสู่ศาสนาด้วยเป้าหมายที่แอบแฝงและคิดร้าย ซึ่งบางกลุ่มอ้างความรักต่อท่านนบี ﷺ และอะฮ์ลุลบัยต์ โดยพยายามเสกสรรคืบเนื่องต่างๆ ขึ้นแล้วอ้างการโกหกใส่ท่าน เนื่องกลุ่มไม่หวังดีเหล่านั้นพบว่าดินแดนทางตอนเหนือของแคว้นสมุทรอาหรับเป็นยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมต่อการแพร่หว่านพิตนะย และความเท็จทั้งหลาย ดังระบุในอะดีษหนึ่งรายงานจากอับดุลลอฮ์ บิน อุมร์ซึ่งท่านนบี ﷺ กล่าวไว้ว่า

((إِنَّ الْفِتْنَةَ بَجِيءٌ مِنْ هَاهُنَا - وَأَوْمًا بِيَدِهِ نَحْوَ الْمَشْرِقِ - مِنْ حَيْثُ يُطْلَعُ قَرْنَا الشَّيْطَانَ ، وَأَنْتُمْ بَعْضُكُمْ رِقَابُ بَعْضٍ))

(أخرجه مسلم : 2905)

ความว่า “แท้จริงพิตนะย (ความชั่วร้าย) จะมีมาจากตรงนี้ (ท่านกล่าวพลางชี้มือไปด้านทิศตะวันออก) จากจุดที่สองเขาของชัยฏอนโผล่ขึ้นมา แล้วพวกท่านก็จะประหัดประหารซึ่งกันและกัน”

(บันทึกโดย Muslim, 1991 : 2905)

ในอะดีษดังกล่าวบ่งบอกว่า ดินแดนทางตอนเหนือของแคว้นสมุทรอาหรับซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกตามภาษาพูดของชาวนครมะดีนะฮ์ในเวลานั้นคือหมายถึงดินแดนราบสูงแถบแคว้นนัจด์และประเทศอิรัก (Ibn Taimīyah, 1995 : 27/41-42) เนื่องประชาชนในดินแดนแถบตะวันออกในตอนนั้นล้วนเป็นผู้ปฏิเสธ (กาไฟร) ซึ่งกาลต่อมาความชั่วร้ายต่างๆ ก็บังเกิดขึ้นมาครั้งแรกจากที่นั่นตามที่ท่านบิหมัมมัด ﷺ บอกไว้ กระทั่งกลายเป็นสาเหตุแห่งความแตกแยกระหว่างบรรดามุสลิมเป็นเป้าหมายที่ชัยฏอน (มารร้าย) ประสงค์และชมชอบ รวมทั้งบิดอะฮ์ต่างๆ ก็เกิดขึ้นจากดินแดนเหล่านี้เช่นกัน เหตุนี้เมื่อกล่าวถึงการรายงานอะดีษจากหัวเมืองต่างๆ เช่นจากชาวนครมาดีนะฮ์ บัศเราะฮ์ และเมืองซาม เช่น อิบน์ ตัยมียะฮ์วิพากษ์ว่าเมืองกุพะฮ์มีชาวเมืองที่โกหกมากที่สุดในช่วงสมัยของตาบิอีน โดยเฉพาะในหมู่พวกชีอะฮ์ ซึ่งบรรดาอุละมาฮ์ของนครมาดีนะฮ์หลายท่าน เช่นอิมามมาลิกจึงไม่นิยมการอ้างอิงหลักฐานอะดีษใดๆ ที่มาจากชาวอิรัก เนื่องมีพวกโกหกอยู่ อีกทั้งไม่สามารถแยกแยะได้ว่าใครบ้างเป็นคนพูดจริงหรือพูดเท็จ (Ibn Taimīyah, 1995 : 20/216)

¹ คือ มุฮัมมัด บิน สิริรีน เป็นอุละมาฮ์ด้านตัฟซีร อะดีษ และฟิกฮ์ เกิดที่เมืองบัศเราะฮ์ในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน บินอัฟฟาน เมื่อปี ฮ.ศ. 33 และเสียชีวิตในปี ฮ.ศ.110 (al-Zirikli, 2002 : 6/154)

ในบรรดากลุ่มเบียงเบนที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์อิสลามต่อการเกิด และแพร่หลายอะฮ์ลุดดีนในที่นี่ จึงจำแนกได้เป็น 4 กลุ่มหลัก คือ ซือฮะฮ์ เคาะวาริจญ์ มุอตะฮิละฮ์ และศูฟิยะฮ์ โดยจะกล่าวถึงแต่ละกลุ่มได้ดังนี้

1) กลุ่มซือฮะฮ์

กลุ่มซือฮะฮ์¹ เป็นกลุ่มแรกๆ ที่ตั้งเค้าความเบียงเบนมาจากการอ้างความนิยมอย่างสุดโต่งต่ออะฮ์ลุลบัยต์ กระทั่งกล่าวอ้างสิ่งโกหกมากมายขึ้นต่อพวกเขา โดยเฉพาะบุคคลชื่ออับดุลลอฮ์ บิน สะบอ² ที่พยายามยกความเท็จหนึ่งขึ้นมาว่าอลี บิน อับฏอลิบเท่านั้นคือผู้มีสิทธิสืบทอดตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์จากท่านนบี ﷺ แต่กลับถูกลิตรอนในสิทธิดังกล่าวอย่างยุติธรรม พร้อมอ้างว่าอลีเป็นผู้ไร้ความบาป แล้วพวกนอกศาสนาก็นำเรื่องดังกล่าวไปใช้เพื่อทำลายศาสนาในกาลต่อมา สำหรับในเรื่องอะฮ์ลุดดีน กลุ่มซือฮะฮ์มีจุดยืนที่ชัดเจนมาแต่ต้น คือไม่ยอมรับการรายงานของบรรดาเศาะฮาบะฮ์ส่วนใหญ่³ ดังนั้นเมื่อละทิ้งการรายงาน ย่อมเท่ากับพวกเขาได้ละทิ้งสิ่งที่ถูกรายงานหรือตัวบทอะฮ์ลุดดีนนั้นไปด้วย ในทัศนะของพวกเขาจึงไม่นับว่ามีสุนนะฮ์ที่ถูกต้องอย่างแท้จริง ศาสนาของพวกเขาจึงเต็มไปด้วยเรื่องราวที่ถูกอุปโลกนขึ้นจนแทบกลายเป็นปัจจัยหลักเพื่อการดำรงอยู่รอดของพวกเขา เหมือนเช่นปลาที่ขาดน้ำไม่ได้ สิ่งที่เขาอ้างถึงจึงมีการรายงานต่างๆ ที่มีอาจปลอดจากการโกหกได้เช่นกัน นักวิชาการท่านหนึ่งได้กล่าวถึงกลุ่มซือฮะฮ์ หรืออัลรอฟิฎะฮ์ว่า : หลักการของพวกเขาคือ ผู้ใดที่ไม่สนับสนุนท่านอลีผู้นั้นทรยศต่อคำสั่งเสียของท่านเราะซูลุลลอฮ์ ﷺ และต่อต้านบรรดาอิมามผู้ทรงธรรม และถือเป็นบุคคลไร้ความน่าเชื่อถือ และความไว้วางใจ (Bakhit, 2006:89).

สาเหตุจากการอนุญาตให้มีโกหกได้โดยอิสระจนเกิดการแพร่กระจายของอะฮ์ลุดดีนในซือฮะฮ์กลุ่มต่างๆ รวมถึงการแต่งเรื่องราวความเท็จที่แปลกประหลาด และพิสดารขึ้นมาอย่างมาก และสืบเนื่องจากการกล่าวหาบรรดาเศาะฮาบะฮ์ว่าเป็นผู้ปฏิเสธ พวกเขาก็ได้ทอดทิ้งคำสอนศาสนาจากอัลลอฮ์ แล้วกำหนดศาสนาขึ้นเองตามอารมณ์และความชอบของพวกเขา เช่นนักวิชาการ

¹ คำว่าซือฮะฮ์ (شيعة) แปลว่าพวก หรือกลุ่มสนับสนุน ในที่นี้หมายถึงมุสลิมกลุ่มหนึ่งในประวัติศาสตร์ที่นิยมและเทิดทูนต่ออะลี บิน อับฏอลิบ และอะฮ์ลุลบัยต์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณที่ชอบธรรม และมีท่าทีต่อต้านและไม่ยอมรับต่ออูบัยดีร์ และอุมัยร หรือบรรดาเศาะฮาบะฮ์ส่วนใหญ่ แม้นอาจมีบางส่วนที่อาจยอมรับแต่เชื่อว่าอลีมีความประเสริฐกว่าทั้งหมด (Ibn Abi Ya'la, n.d : 1/33) ซือฮะฮ์แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก คือ ซุลาต (ซือฮะฮ์สุดโต่ง) อิมามียะฮ์ และซัยดียะฮ์ สำหรับซือฮะฮ์กลุ่มใหญ่ที่มีอิทธิพลและมีจุดยืนเป็นปรปักษ์ต่อชาวอะฮ์ลุลบัยต์จนถึงปัจจุบันคือ ซือฮะฮ์อิมามียะฮ์ หรือเรียกอีกชื่อว่า “เราะฟิฎะฮ์” นั้นเอง

² อับดุลลอฮ์ บิน สะบอ ชาวอิรักจากเมืองค็อนอา ประเทศเยเมน ถูกรู้จักในนาม “บิน อัลเสาดาร์” เดินทางสู่นครมาดีนะฮ์และแสวงเข้ารับอิสลามในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุษมานราวปี ฮ.ศ.30 โดยแอบซ่อนความมุ่งร้ายเพื่อทำลายอิสลามและสังคัมมุสลิมไว้ภายใน ต่อมาเขาได้เดินทางเร่ร่อนไปยังประเทศต่างๆพร้อมแพร่หว่านความเชื่ออันบิดเบือนมากมายเกี่ยวกับความเป็นผู้นำโดยชอบธรรมของอะลี บิน อับฏอลิบ ตลอดทั้งอ้างว่าอลี เป็นร่างอวตารจากพระเจ้า เป็นต้น (Abū Zahrah, 1989 : 32)

³ ยกเว้นบรรดาเศาะฮาบะฮ์ส่วนหนึ่งซึ่งจำนวนน้อยมากที่พวกเขายอมรับ ดังคำกล่าวของอูลละมาฮ์ซือฮะฮ์ท่านหนึ่งว่า “เศาะฮาบะฮ์ทั้งหลายได้หลุดออกจากศาสนาหลังการเสียชีวิตของท่านนบี ﷺ เว้นแต่บุคคล 3 คน คือ มิกดาด อัลอัศวัต, อูบัยร อัลอิมฟารี และ สัลมาน อัลฟารีซี (al-Kulainiy, 1967 : 8/245)

ด้านศาสนาและประวัติศาสตร์ต่างเห็นพ้องกันว่าที่มาของการโกหกในการรายงานฮะดีษเริ่มต้นจากกลุ่มซื่ออะฮ์กระทั้งนับว่าพวกเขาได้ดำรงลงสู่ความต่ำต้อยนี้ยิ่งยวด โดยปลอมแปลง ฮะดีษต่างๆขึ้นเกี่ยวกับความประเสริฐของท่าน อลี บิน อับดุลลิลิ และอะฮ์ลุลบัยต์ รวมทั้งได้ปลอมแปลงฮะดีษจำนวนมากเพื่อลบล้างความดีงามของเศาะฮาบะฮ์ที่เหลือ” (al-Husain Shawwath,2004 : 266) เช่นกัน กลุ่มซื่ออะฮ์บางกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มอิมามียะฮ์ หรืออัลเราะฟี-ฎะฮ์ จะยึดถือเฉพาะฮะดีษที่ปรากฏในหนังสือที่บรรดาผู้รู้ของพวกเขาบันทึกไว้เท่านั้น เช่นหนังสือ “อัลกาฟี” ของอัลกุลัยนี¹ หนังสือ “อัลตะฮ์ซิบ” และ “อัลอิสติบศอร์” ของมุฮัมมัด อัฏฏูสีย² และหนังสือ “อัลวาฟี” ของมุลา มุห์สิน อัลกาซี³ (Bakhit, 2006 : 88) การโกหกจึงคล้ายกับเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มอัล-รอฟีฎะฮ์ ขณะที่การอำพรางตน และการกลับกลอกเป็นดั่งผ้าคลุมร่าง

อรรรอบี บิน สุลัยมาน⁴ กล่าวว่า ฉันได้ยินอชชาฟีอียฺ กล่าวว่า “ ฉันไม่เคยเห็นในกลุ่มผู้ตามอาหมณ์ว่ามีพวกใดที่ยืนยันสิ่งที่เป็นความเท็จยิ่งกว่าพวกอัลรอฟีฎะฮ์อีกแล้ว ” (al-Lalika‘iy,2003:1544) อิบน์ ตัยมียะฮ์ก็กล่าวว่า “ การโกหกในกลุ่มซื่ออะฮ์มากกว่าในกลุ่มอื่นๆทุกกลุ่ม และการโกหกในกลุ่มพวกเขามีมาแต่ดั้งเดิม ด้วยเหตุนี้เองบรรดาผู้นำในอิสลามต่างก็ทราบดีถึงลักษณะที่เด่นชัดของพวกเขานั้นคือการโกหกอย่างมากมาย” (Ibn Taimīyah,1985 : 1/26-29)

อัซฮับ บิน अबดุลอะซีซ⁵ กล่าวว่า “อิมามมาลิกถูกถามเกี่ยวกับกลุ่มอัลรอฟีฎะฮ์ ท่านตอบว่า “ จงอย่าสนทนากับพวกเขา และอย่ารายงานฮะดีษจากพวกเขา แท้จริงพวกเขาโกหก ” (al-‘Asqalāniy,1986: 1/10) อิบน์ บัฏฏะฮ์ อัลหัมบะลีย⁶ กล่าวว่า: ซื่ออะฮ์เป็นกลุ่มที่มีความขัดแย้งแตกแยก และให้ร้ายกันอย่างรุนแรงที่สุด แต่ละคนได้เลือกแนวทางของตนเองแล้วด่าว่าผู้ขัดแย้ง : กล่าวหาผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามว่าเป็นผู้ปฏิเสธศาสนา (Ibn Batthah,1994: 2/556)

¹ ชื่อเต็มคือ มุฮัมมัด บิน ยะฮ์กูบ บิน อิสฮาก อัลกุลัยนี นามแฝงคือ ออบูญะฮ์ฟัร อุละมาฮ์สายซื่ออะฮ์อิมามียะฮ์ เกิดประมาณในปี ค.ศ. 864 (ฮ.ศ.250) ที่หมู่บ้านกุลัยนในประเทศอิรัก เจ้าของตำราอัลกาฟี” ซึ่งถือเป็นหนังสือรวบรวมฮะดีษเล่มหนึ่งที่สำคัญของผู้ซื่ออะฮ์ เสียชีวิตในปี ค.ศ.941 (ฮ.ศ.629) (Ibn Athir,1983 : 8/364, al-‘Asqalāniy,2002 : 5/433)

² ชื่อเต็มคือ มุฮัมมัด บิน มุฮัมมัด บิน อัลฮะสัน อัลฏูสีย หรือถูกรู้จักในนาม นะศิรุดดีน อัลฏูสีย เกิดที่เมืองฏอสในแคว้นครุซซานในปี ฮ.ศ.597 อุละมาฮ์สายซื่ออะฮ์สายมัซฮับอิสมาอิลียะฮ์ก่อนเข้ารับมัซฮับอิมามียะฮ์ และเป็นผู้สมคบกับฮุลาอูในการบุกทำลายเมืองแบกแดด เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.672 (Ibn Kathīr,1996 : 13/267)

³ ชื่อเต็มคือ มุห์สิน บิน มุรตะฎอ บิน ฟัยฎิลลาฮ์ อัลกาซี ถูกรู้จักในนาม มุลา มุห์สิน อัลกาซี เป็นอุละมาฮ์ด้านตัฟสีรของสายซื่ออะฮ์สายอิมามียะฮ์ เกิดในปี ฮ.ศ.1008 ที่เมืองกุม เจ้าของตำราตัฟสีร “อัลคอฟี” เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.1090 (Bakhit,2006 : 82)

⁴ ชื่อเต็มคือ อัลเราะบี บิน สุลัยมาน บิน अबดุลญับบาร นามแฝงคือ ออบูมุฮัมมัด อัลมูรอด เป็นอุละมาฮ์ด้านฮะดีษและฟิกฮ์ เกิดประมาณปี ฮ.ศ.174 และเสียชีวิตปี ฮ.ศ.256 (Ibn Kathīr,2004 : 1/134)

⁵ ชื่อเต็มคืออัซฮับ บิน अबดุลอะซีซ อัลกัยซี นามแฝงคือออบูอัมร์ เป็นอุละมาฮ์ฟิกฮ์สายมัซฮับมาลิกีย เกิดที่อิธิบตีในปี ฮ.ศ.140 และเสียชีวิตในปี ฮ.ศ.204.

⁶ ชื่อเต็มคืออับดุลลอลฮ์ บิน มุฮัมมัด บิน มุฮัมมัด นามแฝง คือ ออบู अबดุลลาฮ์ ฎัจกในนามบิน บัฏฏะฮ์ เป็นอุละมาฮ์ฟิกฮ์สายมัซฮับหัมบะลีย เกิดราวปี ฮ.ศ.304 ที่เมืองอักบะรอในประเทศอิรัก เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.387 (Ibn Abi Ya‘la,n.d : 3/272)

อิบนุ ตัยมียะฮ์ กล่าวว่า “กลุ่มอัลรอฟีฎะฮ์ พื้นเพการอุตริกรรมของพวกเขานั้นมาจากพวกนอศลาสนา และบรรดาผู้ปฏิเสธพระเจ้า การโกหกโดยเจตนาเกิดขึ้นมากมายในกลุ่มพวกเขา พวกเขายอมรับด้วยซ้ำว่าศาสนาของพวกเขาตนคือ “อตัตะเกียะฮ์” อันหมายถึง การกล่าวสิ่งที่ตรงข้ามกับสิ่งที่อยู่ในใจ จริงแล้วมันคือการโกหกและการกลับกลอกนั่นเอง” (Ibn Taimīyah, 1987:1/30)

บรรดาอะดีษะมาฎอที่ถูกอุปโลกน์ขึ้นโดยพวกชีอะฮ์ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการเทิดทูลอย่างสุดโต่งต่ออะลี บิน อบีฏอลิบ และอะฮ์ลุลบัยต์ เช่น

((مَنْ أَرَادَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى آدَمَ فِي عِلْمِهِ ، وَإِلَى نُوحٍ فِي فَهْمِهِ ، وَإِلَى إِبْرَاهِيمَ فِي حِلْمِهِ ، وَإِلَى يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا فِي زُهْدِهِ ، وَإِلَى مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ فِي بَطْشِهِ ، فَلْيَنْظُرْ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ))

ความว่า “ผู้ใดประสงค์จะมองเห็นถึงความรู้ของอาดัม และความเข้าใจของนุห์ และความอดทนของอิบรอฮีม และความสมถะของยะหฺยา ตลอดจนทั้งความเข้มแข็งของมูซา บุตรของอิมรอน ก็จงมองไปยังตัวของอะลี บุตรของอบี ฏอลิบ”¹

สรุปได้ว่ากลุ่มชีอะฮ์ คือกลุ่มเปียงเบนกลุ่มแรกๆที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์จากสาเหตุความขัดแย้งทางความคิดและความเชื่อในประเด็นสำคัญอันเกี่ยวกับผู้นำ เช่นพวกเขาเชื่อว่าอลี บิน อบีฏอลิบ คือบุคคลผู้มีสิทธิต่อการสืบทอดตำแหน่งผู้นำ หรือเคาะลีฟะฮ์เป็นพินัยกรรมที่ได้การมอบหมายโดยตรงจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แต่บรรดาเคาะฮาบะฮ์ส่วนใหญ่ได้ฝ่าฝืนพินัยกรรมนี้² และด้วยสภาพที่เสียเปรียบเนื่องเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคม พวกเขาจึงพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อความอยู่รอดโดยใช้หลักอำพรางตน และการกุศเลียดขโมยขึ้นมาเพื่ออ้างความชอบธรรมและความประเสริฐของบรรดาผู้นำจากเชื้อสายของอลี บิน อบี ฏอลิบด้วยความเคียดแค้นต่อฝ่ายตรงข้ามเป็นแรงจูงใจ

2) กลุ่มเคาะวาริจญ์

กลุ่มเคาะวาริจญ์³ เป็นกลุ่มแรกๆอีกกลุ่มหนึ่งที่สามารถทราบถึงจุดยืนต่ออัสสุนนะฮ์ได้เด่นชัดมาก หากทราบท่าทีของพวกเขาต่อบรรดาผู้รายงานอะดีษะยุคแรก คือบรรดาเคาะฮาบะฮ์

¹ อะดีษะนี้ระบุในตำรา “ชะวาอิด อัลตันซีล” ของอูลมะฮ์ชีอะฮ์อัลฮากิม อัลฮัสกันีย (al-Haskaniy, 2001 : 1/79) โดยอัลอัลบานีย์ระบุเป็นอะดีษะมาฎอ (al-Albaniy, 1991 : 1/5450)

² ขณะที่ชีอะฮ์สุดโต่งบางกลุ่ม เช่น อัลฆะรอบียะฮ์ ถึงกับอ้างว่าญิบรีล (อะลียฮิสลาม) มีความผิดพลาดในหน้าที่อย่างร้ายแรงเนื่องนำโองการวะฮฺยูมาให้กับมุฮัมมัด ﷺ แทนที่ควรให้กับอะลี บินอบีฏอลิบ เนื่องจากมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

³ คำว่าอัลเคาะวาริจญ์ (الخوارج) เป็นรูปพหูพจน์ของคำว่า คอริจญ์ แปลว่าผู้ออกอยู่ข้างนอก เป็นผู้เรียกชนกลุ่มหนึ่งในประวัติศาสตร์อิสลามที่ผลัดตัวออกจากการอยู่ร่วมกับบรรดามุสลิมที่ดีเลิศที่สุด หรือเคาะฮาบะฮ์ (al-‘Asqalāniy, 2000a :12/283) หรือแยกตัวออกครั้งแรกจากผู้นำที่ชอบธรรม คือเคาะลีฟะฮ์อลี บินอบีฏอลิบ (‘Awajiy, 1978 : 19) ก่อนถูกส่งกองทัพไปปราบปรามและล้มตายไปจำนวนมาก ส่วนหนึ่งที่มีชีวิตรอดได้กลับตัวมาสวามิภักดิ์ แต่ส่วนใหญ่ได้หนีออกไปยังหัวเมืองต่างๆ กระทั่งแตกออกเป็นกลุ่มต่างๆมากกว่า 20 กลุ่มย่อย (al- al-Shahrastāniy, 1992 : 1/11 5-117)

แม้ในระหว่างกลุ่มต่างๆของพวกเขาจะมีทัศนคติที่ต่างกันหลายเรื่อง แต่ทั้งหมดล้วนเห็นเหมือนกันว่า บรรดาเคาะฮาบะฮ์มีความเที่ยงธรรมเฉพาะช่วงก่อนเกิดการขัดแย้งหนักระหว่าง อลิกับมูอาวิยะฮ์ เท่านั้น แต่หลังจากนั้นทุกคนที่เข้าร่วม หรือพอใจกับการตัดสินหรือสนับสนุนฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอลิหรือมูอาวิยะฮ์ก็ตามทั้งหมดล้วนกลายเป็นพวกนอกศาสนา अबดุลกอฮิร อัลบักดาดี¹ กล่าวว่า “ สิ่งหนึ่งที่ระหว่างกลุ่มต่างๆของเคาะวาริจญ์เห็นตรงกัน ทั้งที่มีแนวทางที่แตกแยกกัน คือ การกล่าวหาทั้งอลิ และอุษมานตลอดทั้งผู้เข้าร่วมสงครามอูฐ และทุกคนที่พอใจกับการตัดสินนั้นทุกคนล้วนเป็นผู้ปฏิเสธ” (‘Abd al-Qahir ‘Ibn Tāhir.1977: 55) บ่อเกิดแห่งความหลงผิดในเรื่องอิสสุนนะฮ์ คือพวกเขาปฏิเสธการยอมรับในสิ่งที่รายงานโดยบุคคลที่พวกตนกล่าวหาว่าเป็นผู้ปฏิเสธ ซึ่งเหล่านั้นล้วนเป็นชนส่วนใหญ่ของบรรดาเคาะฮาบะฮ์ ซึ่งเท่ากับพวกเขาได้สูญเสียแหล่งสืบค้นของอิสสุนนะฮ์อันเกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญต่างๆ ทางทางศาสนาไป แม้นพวกเขาจะมีลักษณะบางอย่างที่เข้มงวดกวัดขั้นกว่ากลุ่มอื่นๆคือไม่อนุญาตให้โกหก อีกทั้งถือว่าผู้โกหกเท่ากับเป็นผู้ปฏิเสธ กระทั่งถือว่าพวกเขาเป็นกลุ่มหนึ่งที่ห่างไกลจากการโกหกมากที่สุดก็ว่าได้ เนื่องพวกเขาไม่ได้อยู่ในกลุ่มผู้จงใจโกหก แต่เป็นที่ยอมรับกันในเรื่องความสัตย์ จนกระทั่งมีการกล่าวขานกันว่า ฮะดีษของพวกเขาเป็นฮะดีษที่ถูกต้องที่สุด แต่เป็นเพราะพวกเขาเขลาและหลงผิดในการทำบิดอะฮ์ ซึ่งบิดอะฮ์ที่ว่ามิใช่ได้เกิดจากการออกนอกกรอบศาสนา หรือการปฏิเสธพระเจ้า แต่เป็นความเขลาและความหลงผิดในการเข้าใจต่อความหมายของอัลกุรอานที่แท้จริงต่างหาก

ดังนั้นในส่วนของกลุ่มเคาะวาริจญ์แม้นไม่ปรากฏชัดเจนถึงตัวอย่างฮะดีษที่พวกเขาอุปโลกน์ขึ้นโดยจงใจ เนื่องพวกเขาก็ถือว่าการโกหกนั้นเป็นบาปใหญ่ที่มีผลให้ตกศาสนาแต่อุละมาอ์บางท่านเห็นว่าการอุปโลกน์ของพวกนี้เกิดขึ้นจากความเขลาต่อเจตนารมย์ของอัลกุรอานและปฏิเสธสุนนะฮ์นั่นเอง (ดู ‘Ibn Taimīyah.1985:1/30)

สรุปคือเคาะวาริจญ์แม้นเป็นกลุ่มหนึ่งที่ห่างไกลจากการโกหก แต่ความผิดพลาดอันมหันต์คือการปฏิเสธบรรดาเคาะฮาบะฮ์ส่วนใหญ่โดยกล่าวหาว่าพวกเหล่านั้นเป็นผู้ทำบาปใหญ่ และตกศาสนา จนนำสู่การปฏิเสธและไม่ยอมรับการรายงานฮะดีษจำนวนมากมายของบรรดาเคาะฮาบะฮ์ไปด้วยอย่างเสียหาย

3) กลุ่มมูอะตะชีละฮ์

กลุ่มอัลมูอะตะชีละฮ์² เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่นอกจากไม่ยอมรับในความเที่ยงธรรมและฮะดีษส่วนมากที่มาจากเหล่าเคาะฮาบะฮ์ ตลอดถึงตีความอายะฮ์อัลกุรอานตามวิธีการของตนเอง

¹ ชื่อเต็มคือ अबดุลกอฮิร บินกอฮิร อัลบักดาดี นามแฝงคือ อบูมันศูร เกิดที่แบกแดดในปี ฮ.ศ.429 มีผลงานตำรามากมาย เช่น อัล-นาสิคอะฮ์อันมันฮูค และอัลฟาร์ก บัยนะฮ์อัลฟิร็อก เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.1037 (al-Zirikli, 2002 : 4/48)

² อัลมูอะตะชีละฮ์ คือมุสลิมกลุ่มหนึ่งซึ่งปรากฏขึ้นในช่วงแรกของศตวรรษที่ 2 ในประวัติศาสตร์อิสลาม เป็นพวกที่ยึดถือหลักเหตุผลทางปัญญาอย่างสุดโต่งแม้กระทั่งในเรื่องเกี่ยวกับหลักศรัทธา (อะกีดะฮ์) ผู้ก่อตั้งสำนักคิดนี้คือวาซิล บินอฏฏอ (เสียชีวิตปี ฮ.ศ.131) ซึ่ง

เช่นหากอะดิษบทยัดขัดแย้งกับความคิดก็จะปฏิเสธอะดิษนั้นไป หากยังพยายามตั้งข้อสงสัยในอะดิษ
เศาะฮี้ฮ์จำนวนมาก และมักใช้สติปัญญาเป็นเกณฑ์ตัดสินอะดิษอีกด้วย อัลฮุสัยน์ ชูวัฏ¹ กล่าวว่า
“กลุ่มอัลมูอะตะซิละฮ์ ไม่ยอมรับในความเที่ยงธรรมของบรรดาเศาะฮาบะฮ์โดยทั่วไป และไรรำรยาท
ต่อบุคคลเหล่านั้น เช่น การปฏิเสธอะดิษที่รายงานจากฏ็อลฮะฮ์, อัลฮุบัยร, อาอิชะฮ์, มุอาวียะฮ์ และ
ทุกคนที่ต่อต้านอลี” (al-Husain Shuwath. 2004 : 270-271)

นอกจากหลักความเชื่อ 5 ประการ² ที่ถูกกำหนดขึ้นพร้อมศรัทธาตามนั้นอย่าง
สุดโต่ง กระทั่งหากมีอะดิษใดขัดแย้งไปจากนั้นพวกมูอะตะซิละฮ์ก็จะตีความให้สอดคล้องกับความเชื่อ
นั้น หรือหากเป็นอะดิษใดก็จะปฏิเสธไปทันที ทั้งหมดถูกกระทำด้วยความอาจหาญและเปิดเผยมาก
(Ahmad Amin.2006 :3/85) จุดยืนของพวกเขาแม้ทั้งความลังเลในความถูกต้องของอะดิษส่วนใหญ่
และไม่ยอมรับในส่วนหนึ่ง เนื่องจากพวกเขาเอาสติปัญญาเป็นเกณฑ์ตัดสินอะดิษมิใช่เอาอะดิษไปตัดสิน
สติปัญญา

เหตุผลการไม่ยอมรับอะดิษ หรือสุนนะฮ์ของกลุ่มมูอะตะซิละฮ์ตามข้างต้นจึงสามารถ
อธิบายได้ 2 ประการสำคัญ คือ เนื่องความสงสัยต่อความถูกต้องของกระบวนการรายงานอะดิษ
โดยเฉพาะจากบรรดาเศาะฮาบะฮ์ และการอาศัยเหตุผลทางสติปัญญาก่อนหลักฐานจากการรายงาน
ในกรณีความขัดแย้ง สำหรับสาเหตุเกิดการแพร่หลายของอะดิษเมฆาฏอ์ในกลุ่มอัลมูอะตะซิละฮ์คือ
เนื่องจากการขาดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับอัสสุนนะฮ์และวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เอาเหตุผลทาง
ปัญญาเหนือหลักฐานจากการรายงาน จนมีผลทำให้อะดิษเศาะฮี้ฮ์จำนวนมากมายต้องอันตราย
หายไป ทั้งหมดสืบเนื่องจากพวกเขาไม่ยอมรับในความเที่ยงธรรมของบรรดาเศาะฮาบะฮ์ และลด
คุณค่าโองการวะฮัยของอัลลอฮ์ว่าไม่สำคัญอีกทั้งยังสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามต้องการ

4) กลุ่มศูฟิยะฮ์

กลุ่มศูฟิยะฮ์ หรือศูฟิยะฮ์ แนวคิดทางศาสนาอีกกลุ่มหนึ่งที่เกิดขึ้นในโลกมุสลิมในช่วง
ศตวรรษที่ 3 แห่งฮิจญเราะฮ์ศักราช ดังกระแสที่เรียกร้องการใช้ชีวิตอย่างสันโดษ และคร่ำหวอดกับ
การปฏิบัติอิบาดะฮ์ พร้อมการหันหลังโดยสิ้นเชิงให้กับความเพริศแพรวทางวัตถุ และกิจการทางโลก
ซึ่งถูกรู้จักต่อมาในนามกลุ่มศูฟิยะฮ์ หรือตะเซาฎุฟ (Ibn Khaldun, 1984 : 467) ต่อมากลุ่มนี้ได้รับ
อิทธิพลจากแนวคิดและความเชื่อจากต่างศาสนากระทั่งวิวัฒนาการกลายเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อที่

ประกาศแยกตัวออกจากสถาบันของอัลฮะสัน อัลบะศอริยะ (เสียชีวิต ฮ.ศ.110) เนื่องขัดแย้งกันในประเด็นของสถานะของผู้กระทำความ
ใหญ่ ซึ่งเขายืนยันว่าผู้นั้นยอมมิใช่มุฮัมมัดและมีใช้กาฟิร แต่อยู่ในอีกสถานะหนึ่งต่างหาก (al-Shahrestāniy, 1992 : 1/50)

¹ อัลฮุสัยน์ บินมุฮัมมัด ชูวัฏ นักวิชาการและนักเผยแพร่มุสลิมแห่งตูนิเซีย เจ้าของตำราหุญญะฮ์อัลสุนนะฮ์วะดารีคุฮา” เกิดปี ค.ศ.1958
[http://websites.networksolutions.com/share/scrapbook/71/710411/Dr. Houcine Chouat CV.pdf](http://websites.networksolutions.com/share/scrapbook/71/710411/Dr._Houcine_Chouat_CV.pdf) สืบค้น
เมื่อ 24/08/60)

² หลักความเชื่อ 5 ประการของกลุ่มมูอะตะซิละฮ์ คือ 1) อัลเตฮาดิด 2) อัลอิดัล 3) อัลละฮ์วะลวะฮ์ด 4) อัลมันลิละตุบัยนัล์มันลิละตุบัยนั
และ 5) อัลอัมรฺุบิลมะฮ์รอฎุฟ วัลนะฮ์ยฺอะนิลมนักร์ (Ibn Abi al-Bir, 1994 : 2/212)

เบี่ยงเบนอย่างมากมาไปจากหลักการอิสลามแต่เดิม¹ จุดยืนโดยรวมของกลุ่มนี้ต่อสุนนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงไม่ให้ความสำคัญนักต่ออะดิษเศาะฮียะฮ์ อีกทั้งวางตัวเฉยต่อการแพร่หลายของอะดิษเศาะฮียะฮ์ และปล่อยให้มีการแต่งอะดิษเศาะฮียะฮ์ขึ้นมาอย่างมากมายในสังคม เนื่องพบว่าพวกคหฺฟีส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับอะดิษเศาะฮียะฮ์ และไม่สามารถแยกแยะได้ว่าอะดิษเศาะฮียะฮ์หรือไม่ว่าอะดิษเศาะฮียะฮ์ ดังนั้นผลของการทอดทิ้งทางนำของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และไม่สนใจต่อแนวทางที่ถูกต้องคือความหลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ฉะนั้นนอกจากการมองข้ามต่ออะดิษเศาะฮียะฮ์แล้วพวกเขายังสร้างหลักความเชื่อของตนขึ้นมาโดยอาศัยจากเรื่องราว หรืออะดิษเศาะฮียะฮ์ที่ไม่ถูกต้อง และมีสถานะอ่อนแอทดแทน สภาพของกลุ่มคหฺฟียะฮ์ในสายตาของบุคคลผู้รู้จักส่วนมากจึงเป็นแค่คนเล่าเรื่องตามจินตนาการและไร้หลักฐาน บรรดาอุละมาอ์จำนวนมากได้ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงนี้ และแสดงให้เห็นถึงความโง่เขลาด้านวิชาการอะดิษเศาะฮียะฮ์ของกลุ่มคหฺฟียะฮ์ เช่นอิบนุ สะอฺดูร์ อัลอัศกอลานียฺ กล่าวว่า “พวกคหฺฟียะฮ์ส่วนใหญ่มีกรายงานบรรดาอะดิษเศาะฮียะฮ์เสมอ” (al-‘Asqalāniy, 1412 : 2/528)

อัลชะอะบียฺ² กล่าวถึงประวัติของผู้นำชาวคหฺฟีคนหนึ่งนามว่าอะฮฺมัด บิน มุฮัมมัด ออบู สะอฺด อัลคหฺฟี ว่าได้แต่งอะดิษเศาะฮียะฮ์ขึ้นเองจำนวนสี่สิบอะดิษเศาะฮียะฮ์ และแต่ละอะดิษเศาะฮียะฮ์ล้วนมีสายรายงานเฉพาะจากพวกคหฺฟีที่ตนยอมรับ ในอะดิษเศาะฮียะฮ์เหล่านั้นจึงมีสิ่งที่มีอายุยอมรับได้มากมาย แต่กระนั้นพวกเขากลับละเลย เพราะส่วนใหญ่มิได้ให้ความสำคัญกับสายรายงานนั่นเอง” และกล่าวถึงประวัติของออบุลลียซ์ นัศร์ บิน มุฮัมมัด³ เจ้าของตำรา ตันบียุสอฺฟิสิ่น” ผู้เคยเป็นพวกคหฺฟีว่า “ปรากฏอะดิษเศาะฮียะฮ์มากมายได้แพร่กระจายออกไปจากบุคคลผู้นี้” (al-Dhahabiyy, 1993: 16/323,17/303) บางทัศนะเห็นว่า สาเหตุที่บรรดาอุละมาอ์มีอายุยอมรับพวกคหฺฟีได้ก็เพราะพวกเขามักชอบกล่าวถึงอะดิษเศาะฮียะฮ์ต่างๆ ที่ที่ทราบดีว่าเป็นอะดิษเศาะฮียะฮ์ ชำแยงให้การอธิบายอายะฮ์ต่างๆ ที่ขัดแย้งกับความถูกต้องไว้ในบรรดาตำราต่างๆ จำนวนมาก ทั้งที่พวกเขาควรระวังกับเป็นกลุ่มที่เคร่งครัด และรักการปฏิบัติศาสนา” (al-Qāsimiy, 2006:175)

ด้วยต้นทุนของด้านวิชาการอะดิษเศาะฮียะฮ์ตามข้างต้นของกลุ่มคหฺฟีที่มีอยู่ต่ำมาก ทำให้อะดิษเศาะฮียะฮ์มาถูกตา ใสอะดิษเศาะฮียะฮ์ที่จต่าง ๆ อันไม่มีที่มาทางศาสนาจึงสามารถแพร่กระจายได้ทั่วไปในกลุ่มพวกเขา เช่นในหลายๆ คำตอบเมื่อพวกเขาถูกถามเกี่ยวกับอะดิษเศาะฮียะฮ์หนึ่งๆ ซึ่งพวกเขาอาจไม่เคยได้ยิน และไม่รู้ที่มาในสุนนะฮ์ จึงตอบในเชิงว่าได้มาจากการเปิดเผยให้ของอัลลอฮ์ หรือการฝัน

¹ เช่น ความเชื่อว่าพระเจ้าเป็นหน่วยเดียวกับสรรพสิ่ง (วะหฺดะตุลวูญุด) เชื่อว่าผู้นำทางจิตวิญญาณมีญาณพิเศษ มุ่งเน้นกับการกล่าวคำวิงวอน (ซิกิร) และความเชื่อว่าอิบาดะฮ์ หมายความว่าเฉพาะความรักต่อพระเจ้า เป็นต้น

² ชื่อเต็มคือ ชัมซุดดีน มุฮัมมัด บินอะฮฺมัด บินอุษมาน อัลชะอะบียฺ อุละมาอ์ผู้เชี่ยวชาญด้านอะดิษเศาะฮียะฮ์และศาสตร์หลายสาขาวิชา เกิดที่ดามัสกัส ประเทศซีเรียในปี ค.ศ.748 (ฮ.ศ.673) มีผลงานตำราหลายเล่มเช่น ตาริคอัลอิสลาม และสัรอะฮ์อัลลาม อัลนุบล่าอ์ ท่านเสียชีวิตในปี ค.ศ.1348 (ฮ.ศ.1274) (al-Zirikliyy, 2002 : 5/326)

³ ชื่อเต็มคือ นัศร์ บิน มุฮัมมัด บิน อิบรอฮีม นามแฝงคือออบุลลียซ์ เกิดที่เมืองสะมัรกันดีนปี ฮ.ศ.373 เป็นผู้รู้ในสายมัซฮับหนะฟียะ เจ้าของตำรา บะหฺรุลอูลูม, บุสตันอัลอารีฟีน และตัมบียฺ อัลอ็อฟิสิ่น ท่านเสียชีวิตในปี ค.ศ.983 (al-Zirikliyy, 2002 : 8/27)

เห็น โดยไม่มีการระบุสายรายงานที่ถูกต้อง นักวิชาการท่านหนึ่งกล่าวถึงท่าทีและความเชื่อที่แปลกประหลาดของบรรดาหัวหน้ากลุ่มศูฟียะอันมีต่อวิชาอะดิษที่มักกล่าวอ้างทำนองว่า บุคคลทั่วไปรายงานอะดิษจากมนุษย์แต่พวกเขารายงานจากอัลลอฮ์โดยตรง และอ้างด้วยว่า พวกเขาได้ลงไปทะเลแห่งความรู้ในขณะที่บรรดานบียืนอยู่แค่ริมตลิ่งเท่านั้น นอกจากนี้บรรดาผู้นำของกลุ่มศูฟียะ และกลุ่มฆะรีเเกาะฮ์ต่างๆยังเห็นว่าการซักถามเกี่ยวกับความถูกต้องของสายรายงาน หรือข้อตัดสินเกี่ยวกับอะดิษเป็นการเสียมารยาทอย่างร้ายแรง โดยถือว่าผู้กระทำเช่นนั้นสมควรได้รับการขับไล่ และความโกรธเคืองของพระเจ้าเป็นเจ้าของ ในทางกลับกันพวกเขาไม่อนุญาตให้หันห่าง ฝ่าฝืนทั้งด้วยคำพูดหรือการกระทำใดๆต่อบรรดาผู้นำด้านจิตวิญญาณ พวกศูฟียะมุ่งเน้นเป็นกรณีพิเศษให้ท่องจำคำพูดของบรรดาผู้อาวุโส และนำถ่ายทอดต่อกันไป พร้อมทั้งยกย่องมันราวกับอายะฮ์อัลกุรอาน และอัลสุนนะฮ์ และมีเพียงแค่นั้นพวกเขายังสามารถปฏิเสธอะดิษต่างๆ ที่เห็นว่าขัดแย้งกับคำพูดของบรรดาผู้นำเหล่านั้นได้อีกด้วย

3.2.1.2 สนับสนุนความเชื่อ และทัศนคติของสำนักคิดที่สังกัด

ความแตกแยกครั้งอดีตรหว่างประชาชาติมุสลิมกระจัดออกเป็นกลุ่มต่างๆ ทั้งด้านอะกีดะฮ์ ด้านการเมือง และด้านการอิญาดีฮาดในประเด็นปลีกย่อยทางฟิกฮ์ รวมถึงพฤติกรรมการยึดติดโดยมงายต่อความคิดชาตินิยม ทำให้แต่ละกลุ่มต่างก็พยายามสนับสนุนในสิ่งที่เห็นด้วย กระทั่งเกิดการกษะดิษปลอมขึ้นมาเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความชอบธรรมแก่ฝ่ายตน และทำลายฝ่ายตรงข้าม เช่นกลุ่มชีอะฮ์แนวสุคโต่งที่ได้กษะดิษขึ้นมาเพื่อเชิดชูบรรดาผู้นำและอิมามของตน ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งก็กษะดิษขึ้นมายกย่องมูอาวิยะฮ์ และวงศ์อุมัยยะฮ์ เป็นต้น (al-Ashqar,2004 : 75)

ความขัดแย้งประเด็นปลีกย่อยทางฟิกฮ์เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่คลั่งมัจฮับบางคนพยายามปลอมอะดิษเพื่อสนับสนุนมัจฮับบที่สังกัด ตัวอย่าง เช่น มีผู้กล่าวแก่มะฮ์มูน บิน อะฮ์มัด อัลฮะรอวี¹ ว่า : ท่านเห็นอย่างไรต่ออิมามอัชชาฟีอีฮ์ และบรรดาผู้ตามแนวทางของเขาที่เมืองคูรอฮาน ?” เขาตอบว่า : อะฮ์มัด บิน อับดุลลอฮ์ ได้เล่าว่าอูบัยดุลลอฮ์ บิน มะฮ์ดาน อัลอัชดีฮ์เล่าว่า จากอนัส บิน มาลิกโดยหยิบคำพูดหนึ่งซึ่งอ้างถึงท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ ว่า

((يَكُونُ فِي أُمَّتِي رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ أَضْرُّ عَلَى أُمَّتِي مِنْ إِبْلِيسَ

وَيَكُونُ فِي أُمَّتِي رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ أَبُو حَنِيفَةَ هُوَ سِرَاحُ أُمَّتِي هُوَ سِرَاحُ أُمَّتِي))

ความว่า “ ในประชาชาติของฉันมีบุรุษผู้หนึ่งชื่อมุฮัมมัด อิบน์ อิดริส เขาเป็นอันตรายต่อประชาชาติของฉันยิ่งกว่าอิบลีส และในประชาชาติของฉันมีบุรุษอีกคน

¹ ชื่อเต็มคือ มะฮ์มูน บินอะหมัด อัลฮะรอวีฮ์ มีนามแฝงว่า อูบัย อับดุลลอฮ์ เป็นชาวเมือฮะรอฮ์ เป็นพวกกัรอมียะฮ์ที่โกหกด้วยง (Ibn al-Jawziy,1966 : 1/36)

หนึ่งชื่อว่าอูบุ หนึ่งพะยี่เขาคือดวงประทีปแห่งประชาชาติของฉัน เขาคือดวง
ประทีปแห่งประชาชาติของฉัน” (al-Suyūtiy,1994 : 1/278)

อะดิษข้างต้นมีระบุในตำราเมนาภิอบีพะยี่¹ ซึ่งเป็นคำกล่าวอ้างของบรรดา
ผู้สนับสนุนมัซฮับพะยี่ที่ก่อกำเนิดขึ้นเพื่อกล่าวถึงความประเสริฐของอิมามอูบุหนึ่งพะยี่ ซึ่งอัลเคาะฎิบ
วิพากษ์ว่าเป็นอะดิษเมาฎออันมาจากรายงานของอัลเบาเราะเกียคนเดียว² (al-Khaṭīb al-
Baghdādiy,2001: 5/309)

3.2.1.3 เจตนาเพื่อชักชวนสู่การทำดี และห้ามการทำชั่ว

อีกสาเหตุหนึ่งของการก่อกำเนิดอะดิษเมาฎอขึ้นมา คือเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ปฏิบัติในสิ่งที่
เห็นเป็นความดีงาม และตักเตือนให้เกรงกลัวต่อการฝ่าฝืนและการทำความชั่วทั้งหลาย วิธีการเช่นนี้
มักเป็นการกระทำของบรรดานักเล่าเรียน และนักเทศน์ทั้งหลายที่พยายามปลุกเร้าให้ผู้คน กระทำ
ความดี กระทั่งบางคนเชื่อว่าอนุโลมให้สามารถกระทำเช่นนั้นได้ ดังระบุคำกล่าวของยะหยา อิบดุล
ก้อฎฏอน³ ว่า : ฉันไม่เคยเห็นการโกหกกล่าวเท็จในหมู่ผู้ใดมากมายยิ่งไปกว่าในหมู่ผู้ที่ชอบอ้างเป็นคน
ดี และความสมถะมีก็น้อยเลย (al-Suyūtiy,1974 : 2/248)

อูบุอัมมาร์ อัลมรรวะซียีให้ทัศนะว่า “มีผู้หนึ่งถามอูบุ อิตมะฮ์ นูฮ์ บิน อิบ มัรยัมว่า :
ท่านได้เอาอะดิษที่รายงานจากอิกริมะฮ์ เล่าจากอิบนู อับบาส เกี่ยวกับความประเสริฐของแต่ละ
สุเราะฮ์ของอัลกุรอานมาจากไหน ทั้งๆที่อะดิษนี้ไม่ปรากฏว่ามีอยู่จริงในหมู่พรรคพวกของอิกริมะฮ์นั้น
เลย ?” เขาตอบว่า : เนื่องจากฉันเห็นผู้คนหันห่างจากอัลกุรอานแล้วไปวุ่นอยู่กับพิกษ์ของอูบุ หนึ่งพะยี่
และประวัติศาสตร์ของอิบนู อิศฮาก ฉันจึงได้ปลอมอะดิษนี้ขึ้นมาเพื่อหวังรางวัลผลบุญ (Ibn al-
Jawziy,1965. 1/24) ยิ่งกว่านั้นกลุ่มกัรรอมียะฮ์⁴ ยังอนุโลมการปลอมอะดิษเกี่ยวกับการสร้าง
แรงจูงใจในเรื่องเกี่ยวกับอัลดัจรีบ และอัลดัจรีบ (Ibn al-Ṣalāh.1998 : 100)

ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นการเชื่อฟังอัลลอฮ์ และการสร้างความ
หวาดกลัวต่อการฝ่าฝืนและประพฤติชั่ว ดังปรากฏจากรายงานจากอิบนุ มะฮ์ดีว่า “ฉันได้ถาม
มัซสะเราะฮ์ บิน อับดิรริอบบียี ว่า : ท่านได้เอาอะดิษเหล่านี้มาจากไหน ? (หมายถึงอะดิษที่กล่าวหาว่า

¹ เรียบเรียงโดยบิน ฮะญูร อัลฮัยษะมียี (Ibn Hajar al-Haithamiy,1903 : 20)

² คือมุฮัมมัด บินสะอิด อัลมรรวะซียี อัลเบาเราะเกีย เป็นนักกฏอะดิษปลอม (al-Shayutiyy,1994 : 181)

³ ชื่อเต็มคือ ยะหยา บินสะอิด บินฟัรรูค อัลตะมิมียี อัลก้อฎฏอน นามแฝงคือ อูบุสะอิด ชาวเมืองบัศเราะฮ์ เป็นนักท่องจำและวิพากษ์
อะดิษ เกิดราวปี ฮ.ศ.120 ได้รับคำรับรองจากอุละมาอ์หลายท่านว่าเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถืออย่างยิ่ง (al-Dhahabiy, 1996 : 9/176,
al-Khaṭīb al-Baghdādiy,2001 : 10/139)

⁴ กลุ่มกัรรอมียะฮ์ คือสำนักคิดหนึ่งเกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 3 โดยมุฮัมมัด บิน กัรรอม บิน อรรอฟ อัลสะญิสตานียีในแวดวงวิชาการอะ
ดิษถือว่าบุคคลผู้นี้อยู่ในระดับไม่น่าเชื่อถือ คือ “ซากิฏอัลอะดิษ” เนื่องทำบิดอะฮ์มากมาย เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.255 (al-Dhahabiy,
1963: 4/21) มีสานุศิษย์มากมายเรียกตนเองว่า “กลุ่มกัรรอมียะฮ์” กลุ่มนี้ให้ความสำคัญ เชื่อว่าอัลลอฮ์ทรงมีเรือนร่าง
ความศรัทธาพิจารณาโดยคำพูด บรรดานบีมิใช่ผู้ไร้บาป เป็นต้น นอกจากนั้นกลุ่มกัรรอมียะฮ์ยังเชื่อว่าสามารถใช้อะดิษเมาฎอในกรณี
ส่งเสริมให้ทำดีและหลีกเลี่ยงความชั่วได้ (Ibn al-Jawziy.1965.1/24)

ใครอ่านสิ่งนั้นสิ่งนี้แล้วจะได้รับผลบุญเท่านั้นเท่านั้น) เขาตอบว่า : ฉันได้ปลอมขึ้นเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้คนทำความดี นอกจากนั้นมีหลักฐานหนึ่งระบุด้วยว่าออบู ดาวูด อันนะคออียี¹ เป็นบุคคลที่ยืนละหมาดยามค้ำคืนยาวที่สุด และถือศีลอดในตอนกลางวันมากที่สุด แต่ปรากฏว่าเขามีประวัติเคยปลอมอะดีษมากมายด้วยเช่นกัน (Ibn Hibbān,1975:3/55)

การชักชวนสู่การทำทำความดี หรือห้ามการทำ ความชั่วต่างๆย่อมเป็นสิ่งดีหากไม่เป็นการใส่ความ หรือกล่าวเท็จ เพราะการกล่าวเท็จโดยทั่วไปนั้นย่อมเป็นความบาป โดยเฉพาะการเจตนา กล่าวเท็จต่อท่านนบีมุฮัมมัด ~~ﷺ~~ นอกจากถือเป็นบาปมหันต์แล้วยังเป็นสาเหตุหนึ่งของการแพร่หลายอะดีษเมาฎูอ และฟิตตนะฮ์ต่างๆในสังคมอีกด้วย

3.2.1.4 หวังในลาภยศ และผลประโยชน์ทางโลก

การแพร่หลายอะดีษเมาฎูออันมีสาเหตุจากการหวังในผลประโยชน์และลาภยศต่างๆทางโลกมีมากมาย ดังเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดคือการประจบสอพลอเพื่อเข้าใกล้ชิดกับผู้ปกครองหรือเจ้าเมืองโดยหวังในทรัพย์สิน เงินทอง และตำแหน่ง หรือไม่ก็ปกป้องเอาตัวรอดจากโทษทัณฑ์ต่างๆที่อาจเกิดขึ้นกับตนเอง ดังมีพวกมุนาฟิก (ลับลับ) มากมายที่เสแสร้งเป็นผู้ศรัทธาเข้ามาอาศัยอยู่ในสังคมมุสลิมโดยมีเป้าหมายเพื่อทำลายอิสลาม และผลประโยชน์บางอย่าง

ดังตัวอย่างอะดีษที่กล่าวไว้ว่า

(الْأَمْنَاءُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ثَلَاثَةٌ أَنَا وَجِبْرِيلُ وَمُعَاوِيَةُ)

ความว่า “บรรดาผู้ซื่อสัตย์ ณ อัลลอฮ์ มีเพียง 3 คน คือ ตัวฉันเอง จิบรีล และมุอาวียะฮ์”²

ซึ่งสังเกตได้ว่าใจความของอะดีษบทนี้เกิดจากเจตนาเพื่อเอาใจผู้ นำอย่างชัดเจน อัลชะฮะบียได้เล่าต่อมาจากอัลเคาะฎิบโดยระบุว่าในสายรายงานของอะดีษข้างต้นมีบุคคลหนึ่งชื่ออลี บิน अबديللاه อัลบรวานียี เป็นผู้ที่ถูกตัดสินเป็นนักปลอมแปลงอะดีษ (al-Dhahabiy,1993 : 1/233) สอดคล้องกับทัศนะของอิบนุ สะญูรที่เห็นตรงกันเช่นนั้น (al-‘Asqalāniy,2002 : 5/554)

ตลอดถึงอะดีษเมาฎูอจำนวนมากที่กล่าวถึงความประเสริฐของพีชผักชนิดต่างๆ เช่น ข้าวฟ่าง ถั่ว หรือแตงกวา ที่ล้วนถูกก่อกำขึ้นมาจากบรรดาพ่อค้าหัวใสที่หวังผลกำไรจากการค้าขายสิ่งเหล่านั้น ซึ่งบรรดาอะละมาอ์ย่อมตระหนักดีถึงอันตรายของอะดีษเมาฎูอเหล่านั้นที่ถูกก่อกำขึ้นมาจากพวกศรัทธาอ่อนแอทั้งหลาย ดังเช่นคำกล่าวของสุฟยาน อัลเชารียีที่ว่า “อันตรายอันเกิดจากอะดีษ ย่อมร้ายแรงยิ่งกว่าอันตรายจากเงินทอง” (Ibn ‘Adiy,1983 : 1/46)

¹ ชื่อเต็มคือ สุลัยมาน บิน อัมร์ บิน अबديللاه อัลอามิรียี นามแฝงคือ ออบู ดาวูด อันนะคออียี ชาวเมืองกูพะฮ์ถูกระบุเป็นบุคคลจอมโกหก และกุอะดีษปลอมมากมาย (Ibn Adiy,1983 : 4/219-220)

² อิบนุ อัลญะฮะบียีระบุว่าอะดีษเมาฎูอ (Ibn al-Jawziy,1997 : 2/17)

อีกตัวอย่างคือ ษะดีษของมุฮัมมัด อิบน์ สะอีด อัลซามีย¹ ซึ่งถูกลงโทษโดยการตรึงบนไม้กางเขนในข้อหาเป็นคนนอกศาสนา เขาได้รายงานจากหะมัด รายงานจากอนัส บิน มาลิก โดยแอบอ้างว่าเป็นคำกล่าวของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ โดยเพิ่มชื่อยกเว้นไว้ในษะดีษด้วยเพื่อใช้เป็นข้อเรียกร้องสู่การออกนอกศาสนา และอ้างการเป็นนบี นั่นคือษะดีษเมาฎูอ์ที่ว่า

((أَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ))

ความว่า “ฉันคืออนบีคนสุดท้ายไม่มีนบีมุฮัมมัดหลังจากฉัน เว้นแต่อัลลอฮ์ทรงประสงค์” (Ibn Jamā‘ah .1986 : 54)²

ส่วนษะดีษที่ถูกต้องในประเด็นนี้มีหลายสำนวน ซึ่งล้วนไม่มีข้อความการยกเว้นข้างต้น ตัวอย่าง เช่น

((عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَعُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَلْحَقَ قَبَائِلُ مِنْ أُمَّتِي بِالْمُشْرِكِينَ، وَحَتَّى يَعْبُدُوا الْأَوْثَانَ، وَإِنَّهُ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي ثَلَاثُونَ كَذَّابُونَ كُلُّهُمْ يُزْعَمُ أَنَّ نَبِيًّا وَأَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي))

ความว่า “รายงานจากเชาบานกล่าวว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “กาลอวสานจะไม่บังเกิดขึ้น จนกว่ากลุ่มชนต่างๆจากประชาชาติของฉันมากมาย จะเข้าไปสมทบกับบรรดาผู้ตั้งภาคี กระทั่งพวกเขาได้เคารพภักดีต่อเจิวัดทั้งหลาย และแท้จริงนั้น จะเกิดบรรดาผู้กล่าวเท็จขึ้นมาในประชาชาติของฉันมากถึง 30 คน ทั้งหมดนั้นล้วนอ้างว่าตน คืออนบี แต่ฉันต่างหากคือ นบีคนสุดท้าย ไม่มีนบีมุฮัมมัดแล้วหลังจากฉัน”

(บันทึกโดย Abū Dāwud, 2009 : 4252, al-Tirmidiy, 2219, 'Aḥmad :1977 : 22448)³

3.2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับบรรดาผู้ปลอมแปลงษะดีษ

3.2.2.1 ประเภทของบรรดานักปลอมแปลงษะดีษ

บรรดานักปลอมแปลงษะดีษ หรือ บุคคลผู้ถูกครหาว่าเจตนาทุษร้ายตัวเองแล้วแอบอ้างว่าเป็นษะดีษที่มาจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีจำนวนมากมาย ซึ่งอัลลัษนาวียได้แบ่งบรรดานักปลอมแปลงษะดีษเหล่านั้นออกเป็น 7 ประเภท คือ

¹ มุฮัมมัด บิน สะอีด อัลซามีย ถูกกระบุเป็นบุคคลชอบทุษร้ายอยู่ในระดับมุนกัรอัลษะดีษ”. (al-Dhahabiy,1963 : 165)

² อัลญุรกอเนียน์ตัดสินว่าเป็นษะดีษเมาฎูอ์และบาฎิล (al-Jurqaniy, 1982 : 1/260)

³ รับรองเป็นษะดีษเศาะฮี้บ์โดยอัลอัลบานีย (al-Albāniy,1989 : 1683)

- 1) บุคคลนอกศาสนาที่เจตนาปลอมแปลงอะดิษขึ้นมาเพื่อหวังทำลายหลักการอิสลาม และสร้างความเสียหายต่อสังคมมุสลิมโดยตรง
- 2) ผู้เจตนาอะดิษขึ้นมาเพียงเพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้คนทำความดี และละห่างต่อความชั่ว
- 3) ผู้เจตนายึดเอาคำกล่าวต่างๆที่เห็นว่าสวยงามพร้อมแต่งสายรายงานขึ้นประกอบแล้วนำไปอ้างว่าเป็นอะดิษของนบีมุฮัมมัด ﷺ
- 4) ผู้เจตนาอะดิษปลอมขึ้นเนื่องหวังผลในประโยชน์ทางโลก
- 5) ผู้เจตนาอะดิษปลอมขึ้นเนื่องความคตินิยมในมัซฮับที่สังกัด
- 6) บุคคลผู้เจตนาอะดิษปลอมขึ้นเนื่องความรักอย่างสุดโต่งต่ออะฮ์-ลุลบัยต์ หรือบรรดาเคาะลีฟะฮ์ต่างๆ
- 7) บรรดานักเล่านิทานที่เจตนาอ้างเรื่องราวของตนว่ามาจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เพื่อหวังการยอมรับ และเชื่อถือ (al-Laknawiy,1988 : 1/11-18)

3.2.2.2 ตัวอย่างรายชื่อของบรรดาผู้ปลอมแปลงอะดิษ

สำหรับบุคคลที่บรรดาอุละมาอ์ หรือนักวิชาการด้านอะดิษต่างเห็นตรงกันว่าเป็นผู้ปลอมแปลงอะดิษนั้น ดังขอหยิบยกเฉพาะตัวอย่างรายชื่อที่สำคัญจำนวนหนึ่ง คือ

1) อะสัด บิน อัลกอมีส ชาวเตอร์ก เป็นบุคคลซึ่งถูกอุปโลกน์ขึ้นเป็นเศาะฮาบะฮ์คนหนึ่ง ที่รายงานอะดิษจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ทั้งที่จริงแล้วไม่มีเศาะฮาบะฮ์ท่านใดเลยในอดีตที่เป็นชาวเตอร์ก และมีชื่อนี้ (al-Dhahabiy,1963 : 4/227)

2) ญะฮ์ฟัร บิน นัสฎูร อัลรุมียี เป็นบุคคลซึ่งถูกระบุว่าเป็นจอมหลอกลวง (ดัจญาล) หรือบ้างก็ว่าไม่มีอยู่จริงซึ่งบรรดาสายรายงาน และตัวบทอะดิษที่มาจากผู้นี้ล้วนเป็นสิ่งมีดমন และมดเท็จ (al-‘Asqalāniy, 2002 : 2/130)

3) อัลเราะบิอ์ บิน มะห์มูด อัลมาริตินีย์ เป็นบุคคลที่อวดอ้างโดยหลอกลวงว่าตนได้มีชีวิตอยู่ร่วมท่านนบี ﷺ และได้รายงานอะดิษจากท่านในปี ฮ.ศ.599 ทั้งที่จริงแล้วท่านได้เสียชีวิตไปก่อนหน้านั้นนานแล้ว (al-Dhahabiy,1963 : 2/42, al-‘Asqalāniy, 2002 : 2/446)

4) กัยส์ บิน ตะมิม อัลฏอฮิย อัลกัยลานีย์ เป็นบุคคลที่อวดอ้างโดยหลอกลวงว่าตนได้พบกับท่านนบี (ศ็อลลา) ในปี ฮ.ศ.517 และได้รับฟังอะดิษจากท่านมากกว่า 40 อะดิษ (al-‘Asqalāniy,1907 : 5/556-557)

5) มักละบะฮ์ บิน มัลกาน อัลควาริชมีย์ เป็นบุคคลที่อ้างตนว่าเป็นเศาะฮาบะฮ์ของ ท่านนบี (ศ็อลลา) และกล่าวว่าเคยเข้าร่วมสงครามกับท่านมากถึง 24 ครั้ง แต่ถูกพิสูจน์พบว่าเป็นการโกหก หรือเป็นบุคคลที่ไม่มีอยู่จริง (al-‘Asqalāniy,1907 : 6/379, al-Dhahabiy,1963 : 4/178)

- 6) มุสา อัลอันศอริย เป็นบุคคลที่ถูกระบุว่า เป็นจอมโกหก อีกทั้งสายรายงานต่างๆ ของเขาล้วนประกอบด้วยบุคคลต่างๆซึ่งไม่เป็นที่รู้จัก (al-‘Asqalāniy,1907 : 6/389)
- 7) อิบรอฮีม อัลเหวาท หรืออีกชื่อหนึ่ง คือ อิบรอฮีม อัลสัมมาก เป็นบุคคลที่ถูก ระบุว่า เป็นจอมโกหก (al-Dhahabiy,1963 : 1/77, al-‘Asqalāniy,1907 : 1/128)
- 8) อะฮ์มัด บิน มุฮัมมัด บิน ฆอลิบ อัลบาฮิลีย เป็นบุคคลที่สารภาพว่าตนเคยกุ ษะดีษขึ้นมากมายเพื่อโน้มน้าวและเตือนจิตใจผู้คน (al-Khaṭīb al-Baghdādiy, 2001 : 5/79, al- Dhahabiy,1963 : 1/141)
- 9) อับดุลกะรีม บิน อปี อัลเอาญูอา เป็นบุคคลถูกระบุว่าเป็นคนนอกศาสนา ซึ่ง สารภาพว่าตนเคยกุษะดีษปลอมขึ้นมามากกว่า 4,000 ษะดีษ และเคยเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติศาสนา จากสิ่งชะลาลเป็นฮะรอม และฮะรอมเป็นชะลาลอีกด้วย (al-Dhahabiy,1963 : 2/644, al- ‘Asqalāniy,1907 : 4/51)
- 10) อัลอะลาล์ บิน อับดิลเราะฮ์มาน เป็นบุคคลที่สารภาพว่าตนเองเคยกุษะดีษ ปลอมที่กล่าวถึงความประเสริฐของอลี บิน อปีฏอลิบไว้มากกว่า 70 ษะดีษ (Ibn al-Jawziy, 1966 : 1/339)
- 11) มุฮัมมัด บิน อัลสาอิบ อัลกัลบีย เป็นบุคคลที่สารภาพว่าตนเองเคยกุษะดีษ ปลอม (Ibn Ḥibbān, 1999 :2/252)
- 12) มุฮัมมัด บิน สะอีด อัลซามีย ผู้มีฉายาว่า “อัลมัศลูบ (ผู้ถูกตรึงไม้กางเขน)” เป็นหนึ่งในจำนวนบรรดานักกุษะดีษปลอมที่ลือเลื่องที่สุด (Ibn ‘Iraq, 1978 : 1/11)
- 13) มุอัลลา บิน อับดิลเราะฮ์มาน อัลวาสิฎีย เป็นบุคคลที่ถูกระบุว่ากุษะดีษปลอม ขึ้นมาเกี่ยวกับความประเสริฐของอลี บิน อปีฏอลิบเป็นจำนวนเกือบร้อยษะดีษ (al-Dhahabiy,1963 : 4/149, al-‘Asqalāniy, 1995a : 10/238)
- 14) มุฮัมมัด บิน อุกาชะฮ์ เป็นบุคคลที่ถูกระบุว่าเคยกุษะดีษปลอมขึ้นมามากกว่าหนึ่งหมื่นษะดีษ (al-Khaṭīb al-Baghdādiy, 2001 : 7/343, al-Dhahabiy,1963 : 3/33)
- 15) มัยสาเราะฮ์ บิน อับดิลรอบบิฮ์ อัลฟาริสิย เป็นบุคคลที่สารภาพตนว่าเคยกุษะดีษ ปลอม โดยเฉพาะษะดีษปลอมเกี่ยวกับความประเสริฐของเมืองกอซวินจำนวนมากถึง 40 ษะดีษ (al- Dhahabiy,1963 : 4/230-231, al-‘Asqalāniy,1907 : 6/138)
- 16) มะฮ์มูน บิน อะฮ์มัด อัลฮะรอเวีย เป็นบุคคลที่ถูกระบุว่า เป็นหนึ่งในบรรดาหัว โจกของการโกหก (Ibn ‘Iraq, 1978 : 1/28)
- 17) นัศร์ บิน ฆะาะรีฟ นามแฝงคือ อับดุลฮุซัย อัลก็อศศอบ เป็นผู้สารภาพผิดก่อนจะ เสียชีวิตตนว่าเคยกุษะดีษปลอมขึ้นมามากมาย (al-Halabiy, 1987: 28)

18) วะฮ์บ บิน วะฮ์บ อัลกอฎีย์ นามแฝง คือ อบูอัลบุคตะรีย (เสียชีวิต ฮ.ศ. 199 หรือ 200) เป็นหนึ่งในบรรดาหัวโจกแห่งการปลอมแปลงอะดีษ (Ibn al-Jawziy, 1966 : 1/48)

19) อัลวาเกียอี ผู้ถูกนับเป็นหนึ่งในบรรดาบุคคลที่โกหกที่สุดแห่งแบกแดด (Ibn 'Iraq, 1978 : 1/11, Ibn al-Jawziy, 1966 : 1/48)

20) มุกอติล บิน สุลัยมาน อัลบัลศีย์ ผู้ถูกนับเป็นหนึ่งในบรรดาบุคคลที่โกหกที่สุดแห่งเมืองครอซาน (Ibn 'Iraq, 1978 : 1/11, al-Dhahabiy, 1963 : 3/196)

3.3. การพิจารณา และเครื่องหมายอะดีษเมาฎูอ

3.3.1 การพิจารณาอะดีษเมาฎูอ

บรรดาอุละมาฮ์อะดีษได้วางระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อการพิจารณาอะดีษเอาไว้อย่างละเอียดและรัดกุมที่สุดเพื่อสามารถแยกแยะและทราบถึงอะดีษที่ถูกต้องจากอะดีษที่แปลกปลอมหรืออะดีษเมาฎูอเอาไว้ โดยสามารถพิจารณาในส่วนสำคัญ 2 ด้านของอะดีษ คือ

3.3.1.1 การพิจารณาด้านสายรายงาน (สะนัด)

สายรายงานตรงกับคำว่าสะนัด (سنة) ซึ่งทางภาษาแปลว่า การพาดพิง หรือสิ่งที่ถูกยึดถือ (al-Fairūz Abādiy, 2005 : 290) สำหรับทางวิชาการหมายถึง สายรายงานบุคคลต่างๆ ที่เชื่อมต่อกันถึงตัวบท (มะตัน) ของอะดีษ (al-Tahhān, 1978 : 157) อุละมาฮ์อะดีษมักใช้คำว่า สะนัดและอิสนาต (إسناد) ในความหมายเดียวกันคือกระบวนการอ้างอิงสายรายงานอะดีษ (al-Suyūtiy, 1994 : 5)

สะนัดถือเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของประชาชาตินี้ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการพิสูจน์ความถูกต้องของอะดีษ หรือคำสอนจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ บรรดาอุละมาฮ์อะดีษ โดยเฉพาะในยุคของตาบิอินเป็นต้นมาได้มีมาตรการการตรวจสอบอะดีษที่เข้มงวดที่สุด เช่นเมื่อรับอะดีษใดมาก็จะพิจารณาบุคคลต่างๆ ที่มีชื่อระบุอยู่ในสายรายงานซึ่งเรียกว่ารอเวีย (หรือผู้รายงาน) โดยเสนอผ่านบรรดาผู้รู้ที่เชี่ยวชาญ และนำเชื่อถืออย่างละเอียดถี่ถ้วนเสียก่อน เช่น ยะซีด บิน อปี หะบิบ¹ กล่าวว่า “เมื่อได้รับฟังอะดีษใดมา ฉันจะสืบค้นสายรายงานต่างๆ ของมัน เหมือนดั่งสืบค้นหาสิ่งที่สูงสูญหายไป หากทราบแน่ชัดก็จะรับไว้ แต่หากไม่ทราบก็จะละทิ้งไป” และเล่าอีกว่า “เมื่อเราได้รับฟังอะดีษใดมา เราก็จะนำเสนอมันต่อบรรดาสหายทั้งหลายของเรา ราวกับนำเสนอเหรียญทองแก่ให้บรรดาช่างทอง พิจารณา หากพวกเขายอมรับเราก็จะรับมันไว้ แต่หากพวกเขาปฏิเสธเราก็จะละทิ้งมันไปเช่นกัน” (Ibn AbīHātim, 1950 : 1/19 - 21)

¹ ยะซีด บิน อปีหะบิบ ตาบิอินรุ่นเยาว์เกิดในปี ฮ.ศ.53 ในยุคการปกครองของมูอาเวียฮ์ ต่อมาดำรงตำแหน่งมุฟตีแห่งอียิปต์ เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.128 เป็นบุคคลที่มีความรู้และน่าเชื่อถือ (al-Dhahabiy, 1996 : 31)

แม้ในกระบวนการพิจารณาอะดิษ บรรดาอุละมาอะดิษค่อนข้างสนใจเป็นพิเศษในส่วนที่เกี่ยวกับมะตันอะดิษเป็นอันดับแรกก่อนที่จะพิจารณาในส่วนของสะนัด ซึ่งมีได้หมายถึงสะนัดนั้นไม่สำคัญ หากแต่ถือว่ามะตันเป็นเป้าหมายปลายทางในการศึกษา สำหรับสะนัดการพิจารณาว่ามีความถูกต้องหรือน่าเชื่อถือเพียงใดนั้น สามารถพิจารณาเบื้องต้นได้จากข้อมูลของผู้รายงานที่ถูกตัดสินแล้วว่าเป็นเมาฎอ (Fullātah, 1981 : 32-34) หมายถึงบทบันทึกอะดิษต่างๆของเศาะฮาบะฮ์ หรือตาบิอินคนหนึ่งที่สายรายงานอะดิษได้พาดพิงไปถึงผู้คนที่ผู้บันทึกนั้นซึ่งเป็นที่ทราบกันดีในระหว่างบรรดาอุละมาอะดิษว่าเป็นบุคคลระดับเมาฎอ เช่นบางบันทึกได้รวบรวมอะดิษที่ถูกอุปโลกน์แล้วอ้างถึงท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในลักษณะเช่นนั้น อาทิ อะดิษที่อ้างคำสั่งเสียของท่านนบี ﷺ ต่ออลี บิน อปี ฎอลิบ หรือบางบันทึกก็เป็นการรวบรวมคำกล่าวของบรรดาผู้รู้หรือนักปราชญ์ในยุคต่างๆแล้วก็อ้างว่าเป็นอะดิษของนบีมุฮัมมัด ﷺ เช่น บันทึกของอิบาดียน์ กะษีร์ อัลชะเกาะฟีย์, กิตาบอัลดียาตของคอลิด บิน ยะซีด, บันทึกของอะบานจากรายงานของอนัส และบันทึกของบัซร์ บิน ฮุสัยน์ จากรายงานของอัลซุบัยร์ บิน อดีย เป็นต้น ซึ่งในบทบันทึกที่กล่าวมาบางเล่มมีทั้งข้อความที่เป็นการกู่ขึ้นมา ตลอดถึงเป็นอะดิษที่มีการสลับปรับเปลี่ยนและต่อเติมหรือตัดทอนต่างๆมากมายอยู่ด้วย (Fullātah, 1981 : 87-89) เช่นกันในกรณีสายรายงานหรือสะนัดที่ถูกระบุว่าอ่อนด้อยที่สุดยังสามารถตัดสินเป็นเมาฎอได้หากพบในภายหลังว่ามีบุคคลที่เข้าข่ายเป็นผู้กล่าวเท็จอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งสะนัดเหล่านั้นบ้างก็เชื่อมโยงเจาะจงถึงเศาะฮาบะฮ์¹ และบ้างก็เชื่อมโยงถึงเมืองๆ หนึ่ง²

และนอกจากพิจารณาในคุณสมบัติของบุคคลผู้เข้าข่ายเมาฎอตั้งข้างต้นแล้ว ในที่นี้ยังสามารถพิจารณาได้ในความหมายของตัวบทอะดิษที่สายรายงานมาจากแหล่งต่างๆ เช่นรายงานจากผู้กล่าวเท็จ กลุ่มลัทธิบิดเบือน อิสรออิลียาตหรือเรื่องเล่าปรัมปราที่ถูกอุปโลกน์ขึ้นได้อีกด้วย

ดังตัวอย่างสายรายงาน (สะนัด) ที่ปรากฏรวีหรือผู้รายงานเป็นบุคคลที่เข้าข่ายกุอะดิษปลอม ซึ่งอุละมาอะดิษย่อมทราบเป็นอย่างดีด้วยถ้อยคำต่างๆที่บ่งบอกถึงความไม่น่าเชื่อถือ (หรือตัจญูรีย์) ของสายรายงาน เช่นตั้งอะดิษที่เสนอก่อนหน้านี้ที่ว่า

¹ บรรดาอุละมาอะดิษย่อมทราบดีว่าสายสะนัดถึงเศาะฮาบะฮ์สายใดที่ถือว่าอ่อนด้อย หรือน่าเชื่อถือน้อยที่สุด เช่น สายสะนัดที่เชื่อมโยงถึงอูบัยร์ อัลคิตติกที่ถือว่าอ่อนด้อยที่สุด คือ สายรายงานจากฟัรกีอด อัลสับคีย์ รายงานจากมูรเราะฮ์ อัลฎ็อยยิบ รายงานจากอูบัยร์ และสายสะนัดที่เชื่อมโยงถึงอุมร์ บิน อัลค็อฎฏอบที่อ่อนด้อยที่สุดคือสายรายงานจากมุฮัมมัด บิน อับดุลลาฮ์ บิน อัลกอสิม บิน อุมร์ บิน หัฟศ์ บิน อาศิม รายงานจากบิดาของเขา และสายสะนัดที่เชื่อมโยงถึงอลี บิน อปี ฎอลิบที่ถือว่าอ่อนด้อยที่สุด คือ สายรายงานจากอัมร์ บิน ซัมร์ รายงานจากญาบิร อัลญะฮ์ฟีย์ รายงานจากอัลหาริษ อัลอะฮ์วีร์ (al-Hākīm, 1976 : 56-57) หรือ สายสะนัดที่เชื่อมโยงถึงอิบนุ อับบาสที่ถือว่าอ่อนด้อยที่สุด คือ สายรายงานจากมุฮัมมัด บิน มัรวาน รายงานจากอัลกัลบีย์ รายงานจากอูซอสิห์ (al-Suyuti, 1994 : 1/181)

² สำหรับสะนัดที่เชื่อมโยงถึงชาวเมืองมักกะฮ์ที่อ่อนด้อยที่สุด คือ สายรายงานจากอับดุลลอฮ์ บิน มัยมูน อัลเกาะดาห์ รายงานจากชิยาบ บิน ค็อรรอช รายงานจากอิบรอฮีม บิน ยะซีด อัลหาซีย์ รายงานจากอิกริมะฮ์ ซึ่งอ้างการรายงานต่อมาจากอิบนุ อับบาส (al-Hākīm, 1976 : 57) หรือ สะนัดที่เชื่อมโยงถึงชาวเมืองครุซซานที่อ่อนด้อยที่สุด คือ สายรายงานจากอับดุลเราะฮ์มาน บิน มะลียะฮ์ รายงานจากนะฮ์ซัล บิน สะอีด รายงานจากอัลญะฮ์หาก รายงานจากอิบนุ อับบาส (al-Suyuti, 1994 : 1/181)

((إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ الْفَرَسَ فَأَجْرَاهَا فَعَرِفَتْ ثُمَّ خَلَقَ نَفْسَهُ مِنْهَا))

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ผู้ทรงสูงส่งทรงสร้างม้าขึ้นมา แล้วทรงปล่อยให้มันวิ่งจนกระทั่งออกเหงื่อ หลังจากนั้นก็ทรงสร้างตัวพระองค์จากเหงื่อนั้น” (Ibn al-Jawziy, 1966 : 1 /105)

อิบนุ อัลญะซี¹ อธิบายว่า “นี่ไม่ใช่การกระทำของมุสลิม หรือแม้แต่บรรดาผู้มีสติปัญญาทั่วไปก็ย่อมไม่กระทำ แต่ผู้ต้องหาในการกษะติษบนี้คือมุฮัมมัด อิบนุซุญญาอ์ ซึ่งเป็นคนหลงผิด” ท่านยังอ้างกล่าวคำพูดของอิบนุอะดี² ด้วยที่ว่า “มุฮัมมัด อิบนุ ซุญญาอ์ อัชชะละญีย์ เป็นคนคลั่งมัวซัยบ เขาเคยปลอมหลายอะติษเกี่ยวกับการเปรียบอัลลอฮ์กับสิ่งถูกสร้าง โดยอ้างเพื่อสร้างมลทินให้กับอุละมาอ์บางคน และหนึ่งในจำนวนนั้นคืออะติษเกี่ยวกับเรื่องการสร้างม้าข้างต้นนี้” (Ibn al-Jawziy, 1994 :1/149) อัลมะฮะดี³ อัลอับบาสีย⁴ เคาะลีฟะฮ์ท่านหนึ่งซึ่งถูกนับเป็นผู้กำราบพวกนอกศาสนา ได้กล่าวว่า “มีชายคนหนึ่งจากพวกนอกศาสนาได้สารภาพกับฉันว่าเขาได้ทำการปลอม 400 อะติษ ซึ่งทั้งหมดล้วนยังถูกนำไปใช้อ้างอิงหมิ่นเยินอยู่ในหมู่ผู้คน” (al-Qariy .1986 : /62)

อิบนุ อะดี⁴ กล่าวว่า “ดังกล่าวเป็นอะติษเมาฎู” (Ibn ‘Adiy, nd : 7/551) และอิบนุ อิรอก⁴ กล่าวว่า “ เนื่องในสายรายงานมีบุคคลหนึ่งชื่อ “อัลซัลญีย์” ซึ่งเป็นผู้กษะติษปลอมนี้ขึ้นมาเอง ขออัลลอฮ์ทรงสาปแช่งเพราะคงไม่มีมุสลิม บุคคลธรรมดา หรือผู้มีสติปัญญาคนใดบังอาจกล่าวเท็จเช่นนั้นได้” (Ibn ‘Iraq,1401 : 2 / 134)

ความหมายของอะติษนี้เท่ากับเป็นการปรักปรำอันมหันต์ยิ่งต่ออัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงอภิบาลและสร้างสรรค์สิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ในจักรวาลนี้ หรือสร้างความคลุมเครือและความเชื่อที่ผิดๆ เกี่ยวกับคุณลักษณะหรือสิ่งต่างๆที่ไม่คู่ควรให้กับอัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งเป็นไปได้อย่างไรเล่าที่พระองค์จะทรงสร้างตัวของพระองค์เองมาจากเหงื่อของม้า ฉะนั้นคงไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าเป็นอะติษเมาฎู และเป็น การปลอมแปลงของผู้ที่มีใจมุสลิมอย่างแน่นอน

และตัวอย่างสายรายงานที่มาจากกลุ่มลัทธิบิดเบือน เช่นอะติษที่อ้างว่าอาจมีนบีท่านต่อไปอีกหลังจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ คือ

((أَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ))

¹ ชื่อเต็มคือ อับดุลเราะฮ์มาน บินอลี บินมุฮัมมัด ถูกรู้จักในนาม บิน ลญะซี เป็นอุละมาอ์ทั้งด้านอะติษ พิภย์และประวัติศาสตร์ เกิดที่แบกแดดในปี ฮ.ศ.508 เจ้าของตำราอัลเมาฎูอาด” เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.597 (al-Zirikliy, 2002 : 3/316)

² ชื่อเต็ม คือ อับดุลลอฮ์ บิน อะดี บิน อับดุลลาฮ์ อัลญุญญานีย์ อุละมาอ์ผู้โดดเด่นที่สุดท่านหนึ่งในหลักวิชาญุรหฺ วะตะฮ์ดีล เกิดในปี ฮ.ศ.277 และเสียชีวิตปี ฮ.ศ.365 มีผลงานด้านตำราเช่น อัลกามิล ฟิฏูอะฟอา อัลริฎาล (al-zirikliy, 2002 : 4/103)

³ ชื่อเต็มคือ มุฮัมมัด บินอับดุลลาฮ์ อัลมันศูร หรือ “อัลมะฮะดี อัลอับบาสีย” เกิดปี ฮ.ศ.127 เคาะลีฟะฮ์ท่านที่ 3 แห่งวงศ์อับบาสิยะฮ์ เป็นผู้นำที่เที่ยงธรรม อยู่ในตำแหน่งช่วง ฮ.ศ.158-169 และเสียชีวิตปี ฮ.ศ.169 (al-Kailaniy, 2011 : 67)

⁴ ชื่อเต็มคือ มุฮัมมัด บินอลี บินอับดุลเราะฮ์มาน บินอิรอก ซึ่งมักเขียนผิดเป็นบิน อิรอก เกิดที่เมืองดามัสกัสในปี ฮ.ศ.878 เจ้าของตำราตันซีฮ์ อัลชะริอะฮ์” เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.933 (al-Zirikliy,2002 : 6/290)

ความว่า “ฉัน (หมายถึงนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นนบีคนสุดท้ายโดยไม่มีนบีหลังจากฉันอีกแล้ว เว้นแต่ด้วยความประสงค์ของอัลลอฮ์”¹

อัลซุรกอญีย์² กล่าวว่า “นี่เป็นอะดิษเมาฎูและมดเท็จ (บาฎิล)” (al-Zurqāniy, 1403 :1/260) อัสซอฆานีย์ กล่าวว่า “โดยเฉพาะข้อความยกเว้น (ที่ว่าเว้นแต่ด้วยความประสงค์ของอัลลอฮ์เท่านั้น) เป็นเมาฎู” (al-Shawkāniy, 1960 : 320)

ความหมายของอะดิษนี้เท่ากับเป็นการเปิดช่องให้เกิดความกังขาหรือไม่มั่นใจต่อความเป็นนบีท่านสุดท้าย (เคาะตัม อัลนะบียีน) ของนบีมุฮัมมัด ﷺ ดังระบุไว้ในหลายๆโองการของอัลกุรอานและอัลอะดิษ เป็นหลักศรัทธาที่ถูกยึดถือมาของบรรดาอะฮ์ลุลสุนนะฮ์ วัลญะมาอะฮ์นับแต่อดีต จากยุคของเศาะฮาบะฮ์ ตาบีอิน และตาบีอิตตาบีอินหลังจากนั้นเรื่อยมาถึงปัจจุบัน ความเชื่อข้างต้นยังสอดคล้องกับหลักศรัทธาของกลุ่มนอกรีตหรือเบี่ยงเบนทั้งหลาย เช่น ลัทธิซือฮ์อิมามียะฮ์ที่อ้างว่าอิมามคนที่ 12 ของพวกตน คือ “อัลมะหฺดีฮ์” เป็นผู้นำความสมบูรณ์มาสู่ศาสนาหรือลัทธิ ก้อดยานีย์ที่อ้างว่า “มึรซา ซุลาม อะหมัด” คือ นบีคนต่อมา (Abī Haiyān Aldalusiy, 1993 : 2 / 158) ความเชื่อของบรรดามุสลิมเกี่ยวกับประเด็นการเป็นนบีคนสุดท้ายของมุฮัมมัด ﷺ หากเชื่อว่าตำแหน่งนบีใครก็สามารถชวนขวยและอุปโลกน์ตนเองขึ้นก็ได้ หรือแม้กระทั่งเชื่อว่าอะดิษประเสริฐกว่านบีแล้ว ข้อตัดสินทางศาสนาถือว่าผู้นั้นย่อมได้หลุดออกนอกศาสนา และพึงรับโทษหนักขึ้น ประหารชีวิตทีเดียว

ส่วนตัวอย่างสายรายงานที่มาจากอิสรออียียาต หรือเรื่องเล่าปรัมปราที่ถูกอุปโลกน์ขึ้น เช่นอะดิษที่อ้างว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะปรากฏตัวในวันกียามะฮ์โดยนั่งอยู่บน “อัลบुरूก” สัตว์ประหลาดตัวเป็นม้าใบหน้าเหมือนมนุษย์ คือ

((أَمَّا أَنَا فَعَلَى الْمِبْرَاقِ ، وَوَجْهُهَا كَوَجْهِ الْإِنْسَانِ ، وَنَحْدُهَا كَنَحْدِ الْفَرَسِ ،
وَعَرْفُهَا مِنْ لَوْلُؤٍ وَأُذُنَاهَا زَبْرَجْدَانِ . خَضْرَاءُ بِلَابٍ ، وَعَيْنَاهَا مِنْ كَوْكَبِ الزُّهْرَةِ ،
تَتَّقِدَانِ مِثْلَ النَّحْمَيْنِ الْمُضِيِّئَيْنِ ، لَهَا شِعَاعٌ مِثْلُ شِعَاعِ الشَّمْسِ ، بَلْقَاءُ مُحَجَّلَةٍ ،
تُضِيءُ مَرَّةً وَتُنْمِي أُخْرَى يَتَحَدَّرُ مِنْ نَحْرِهَا مِثْلُ الْجَمَانِ ، مُضْطَرِبَةٌ فِي الْخُلُقِ ،
أَدْنَى ذَنْبِهَا مِثْلُ ذَنْبِ الْبَقْرَةِ ، طَوِيلَةُ الْيَدَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ ، أَظْلَافُهُمَا كَأَظْلَافِ الْهَرِّ
مِنْ زَبْرَجِدٍ أَخْضَرَ ، تَجِدُّ فِي مَسِيرِهَا مُمْرُهَا كَالرِّيحِ ، وَهِيَ مِثْلُ السَّحَابَةِ ، لَهَا

¹ ดู Ibn al-Jawziy, 1966 : 279

² ชื่อเต็ม คือ มุฮัมมัด บินอับดุลบากีย์ อัลซุรกอญีย์ เกิดที่กรุงไคโรในปี ฮ.ศ.1055 เป็นนักวิชาการทั้งด้านอะดิษ ฟิกห์ และอุศูล มีผลงานด้านตำรา เช่น ซัรห์ อัลมันคุมะฮ์ อัลบัยฎูนียะฮ์ ท่านเสียชีวิตในปี ฮ.ศ.1122 (al-Zirikliy, 2002 : 6/184)

نفس كنفس الآدميين ، تسمع الكلام ، وتفهمه ، وهي فوق الحمار ، ودون

((البغل))

ความว่า “ ซึ่งฉันทัน (หมายถึงนปมฮัมมัด) ในวันกียามะฮ์จะปรากฏนั้งอยู่บนพาหนะที่เรียกว่า “อัลบุร็อก” ซึ่งใบหน้าของมันเหมือนมนุษย์ แก้มของมันเหมือนม้า ขนบนต้นคอของมันมีไข่มุกที่ถูกร้อยเรียงกันอย่างเป็นระเบียบ ใบหูทั้งสองของมันเหมือนพลอยสีเขียวสดใส ดวงตาทั้งสองของมันเหมือนดั่งดาวศุกร์ แปลงรัศมีแวววาวดั่งดวงดาวที่ทอแสง มีลำแสงดั่งดวงอาทิตย์ ประกอบกับสีขาวยที่ข้อมเท้าทำให้เกิดแสงสว่างและดับสลับกันไป ไหลลงมาจากเหนืออกเหมือนดั่งไข่มุก รูปร่างปราดเปรียว ปลายหางเหมือนหางวัว เท้าหน้าและเท้าหลังยาว เล็บเหมือนเล็บแมวทำจากพลอยสีเขียว ในการเดินของมันนั้นท่านจะพบว่าทางผ่านของมันเหมือนสายลมและตัวมันเหมือนก้อนเมฆ มันมีชีวิตเหมือนชีวิตมนุษย์ มันได้ยินคำพูดและเข้าใจภาษา ตัวมันใหญ่กว่าลาแต่เล็กกว่าพ่อ”

โดยผู้รายงานฮะดีษที่ระบุชื่อ คืออับดุลลอฮ์ อิบน์ อับบาส ซึ่งอิบน์ อัลญะซีร์ กล่าวไว้ อีกว่า “นี่เป็นฮะดีษที่ไม่ถูกต้อง” (Ibn al-Jawziy, 1966 : 3 /244) ล้วนเป็นการจินตนาการอันเหลวไหลของบรรดานักเล่านิทานที่ไร้หลักฐานอันถูกต้องยืนยัน

นอกจากหลักการพิจารณาข้างต้นแล้ว ยังสามารถทราบฮะดีษเมฆาฏูได้จากถ้อยคำต่างๆที่แสดงถึงความไม่น่าเชื่อถือ (อัลตัจญ์รีย) ของผู้รายงานที่ปรากฏในสายรายงาน ซึ่งบรรดาอุละมาฮ์ฮะดีษได้แสดงทัศนะเอาไว้เป็นการประเมินระดับของฮะดีษ ดังซุรฟ อัลกุฎอฮ์ได้อธิบายการแบ่งเกณฑ์ความไม่น่าเชื่อถือของบุคคลในระดับเมฆาฏูเอาไว้ใน 2 ระดับ คือ

- 1) ระดับไม่น่าเชื่อถืออย่างยิ่ง ซึ่งพิจารณาด้วยถ้อยคำต่อไปนี้ เช่น คำว่า كذاب (กัชซาบ), وضاع (วัฎฎอฮ์) และ دجال (ตัจญาล)
- 2) ระดับไม่น่าเชื่อถืออย่างที่สุด พิจารณาด้วยถ้อยคำ เช่น คำว่า كذب الناس (อักชะบุนนาส), إليه المنتهى في الكذب (อิลัยฮิ อัลมุนตะฮาฟีลิกิซบ์) และ إليه المنتهى في الوضع (อิลัยฮิ อัลมุนตะฮาฟีลวัฎฎอฮ์) (Sharf al-Qudhā, 2013 : 49)

สำหรับเกณฑ์ความไม่น่าเชื่อถือของบุคคลในระดับที่รองจากเมฆาฏู คือระดับ ฎะฮ์ อีฟฎิดัน สามารถทราบได้ใน 2 ระดับเช่นกัน คือ

- 1) ระดับไม่น่าเชื่อถือค่อนข้างมาก โดยพิจารณาได้ด้วยถ้อยคำต่อไปนี้ เช่น
 ضعیف جدا (ฐานะอิฟ ญิดตัน), لا يكتب حديثه (ลายุกดับ ฮะดีษุฮู) และ
 ليس بشيء (ลัยสะ บี ซัยอิน)
- 2) ระดับไม่น่าเชื่อถือมาก โดยพิจารณาได้ด้วยถ้อยคำต่อไปนี้ เช่น
 فلان متهم بالكذب (ฟุลาน มุตฮัม บีอัลกิซบ์), متهم بالوضع (มุตฮัม
 บิลวัฎอ์) และ متروك (มัตรูก) (Sharf al-Qudhā, 2013 : 48)

3.3.1.2 การพิจารณาด้านตัวบท (มะตัน)

ตัวบทตรงกับคำว่ามะตัน (متن) ซึ่งทางภาษาแปลว่า สิ่งที่ยกสูงขึ้นจากพื้นดิน สิ่งที่มี
 มั่นคงแข็งแรง (al-Fairūz Abādiy, 2005 : 1233) ส่วนทางวิชา การ หมายถึง ส่วนที่เป็นประโยค
 คำพูดต่อจากการสิ้นสุดของสนัด (al-Tahhān,1978 : 157-158) หรือตัวบทของคำพูดหรือการ
 กระทำที่ระบอบอยู่ท้ายสุดของสนัดเป็นสำนวนคำพูดจริงของผู้กล่าวซึ่งอาจเป็นท่านนบี ﷺ หรือ เคา
 ฮาบะฮ์¹ สำหรับการศึกษาถึงแหล่งที่มาของการอุปโลกนสิ่งแปลกปลอม (เมมาฏอ) ในด้านมะตัน หรือ
 ตัวบท ฮะดีษนั้น สามารถพิจารณาได้เป็น 2 แหล่งด้วยกัน คือ (1) เป็นคำพูดของคนกษะดีษเอง และ
 (2) เป็นคำพูดที่คนกษะดีษอ้างมาจากบุคคลอื่น (Fallātah,1981 : 2/61-64) ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

(1) เป็นคำพูดของคนกษะดีษเอง หมายถึงคนกษะดีษกล่าวถ้อยคำนั้นขึ้นเองแล้ว
 อุปโลกนเป็นฮะดีษโดยอ้างว่ามาจากท่านนบี ﷺ เช่น คำกล่าวของอุมร์ บิน ศุบห์ บิน อิมรอน
 อัลตะมีมียที่สารภาพว่า “ฉันเคยกุกการกล่าวคำคุดบะฮ์ของท่านนบี ﷺ ขึ้นมา” (al-Khazrajy,1880
 : 284) และคำกล่าวของมุฮัมมัด บิน มุสา อัลญ็อบบอ์ที่ว่า “ฉันถามมัสาเราะฮ์ บิน อับดีร์อบิฮ์ว่า
 : ท่านเอาบรรดาฮะดีษเหล่านี้ที่ระบุว่าผู้ใดอ่านอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วจะได้ผลบุญเช่นนั้นเช่นนี้มาจาก
 ไหน ? เขาตอบว่า “ฉันกุกขึ้นมาเองเพื่อโน้มน้าวผู้คน”² (al-‘Asqalāniy,2002 : 6/137) หรือจาก
 คำให้การของอัลหากิมที่ว่า “อบูอิศมะฮ์ หรือนูฮ์ บิน อบีมัรยัมได้กุกษะดีษบทหนึ่งถึงผลบุญเกี่ยวกับ
 อัลกุรอานไว้มาก” (Ibn al-Jawziy,1985. 1/180)

(2) เป็นคำพูดที่คนกษะดีษอ้างมาจากบุคคลอื่น หมายถึงคนกษะดีษเอาคำพูดของ
 บุคคลต่างๆ เช่น เคาฮาบะฮ์ ตาบีอิน นักปราชญ์ หรือจากเรื่องเล่าอิสรออิลียาต และแหล่งอื่นๆ ที่
 ได้รับมาแล้วอุปโลกนขึ้นว่าเป็นฮะดีษจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

¹ บรรดานักวิชาการมีความเห็นต่างกันเป็น 2 ทศนะ คือ (1) มะตันฮะดีษเป็นสำนวนคำพูดของเคาฮาบะฮ์ที่อ้างถึงท่านนบี ﷺ (2)
 มะตันฮะดีษเป็นสำนวนคำพูดของท่านนบี ﷺ เอง โดยทศนะแรกมีน้ำหนักกว่าเนื่องพิจารณาว่าสิ่งที่อ้างถึงท่านนบี ﷺ หรือสุนนะฮ์นั้น
 ครอบคลุมทั้งส่วนที่เป็นคำพูด การกระทำ หรือการยอมรับด้วย มิใช่เฉพาะที่เป็นคำพูดเท่านั้น (al-Khazrajy,1880 : 30)

² เช่นกันเขาอ้างสารภาพด้วยว่าได้กุกษะดีษเมมาฏอขึ้นมาเกี่ยวกับความประเสริฐของอลี บินอับดุลิบบมากถึง 70 ฮะดีษ (Ahmad
 Shkir,1994 : 81)

ตัวอย่างเช่น คำพูดที่ระบุว่า

((المَعْدَةُ بَيِّنَةُ الدَّاءِ))

ความว่า “กระเพาะอาหาร คือบ้านเรือนแห่งโรค”

และคำพูดว่า

((الْحَمِيَةُ رَأْسُ كُلِّ دَوَاءٍ))

ความว่า “ความเผ็ดร้อน คือสุดยอดของทุกยาบำบัด”

อัลกอรีวิพากษ์ว่าทั้ง 2 ตัวอย่างนั้นมาจากคำพูดของอัลฮาริซ บิน กัลดะฮ์หมอแผนโบราณชาวอาหรับ ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะอ้างว่าเป็นฮะดีษของท่านนบี ﷺ (al-Qāriy, 1970 : 320) หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง คือคำพูดว่า

((النَّاسُ بِرَمَائِهِمْ أَشْبَهُ مِنْهُمْ بِأَبَائِهِمْ))

ความว่า “มนุษย์ย่อมเลียนแบบกับยุคสมัยของพวกเขา ยิ่งกว่ากับพ่อแม่ของพวกเขาเอง”

ซึ่งอัลกอรีวิพากษ์เช่นกันว่าข้อความนี้ถูกอ้างว่าเป็นฮะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แต่จริงแล้วเป็นแค่คำพูดของอลี บิน อปีฏอิลิบเท่านั้น (al-Qāriy, 1970 : 367)

อันแสดงว่าความถูกต้องของฮะดีษ นอกจากจะพิจารณาได้จากความน่าเชื่อถือของสะนัต์ (สายรายงาน) แล้ว ยังสามารถพิจารณาในส่วนของมะตันหรือตัวบทฮะดีษได้เช่นกัน โดยเฉพาะหากพบเห็นเหตุเบี่ยงเบนใดๆในตัวบทฮะดีษบรรดาอุละมาฮ์ฮะดีษก็จะพิจารณาใน 3 ประการต่อไปนี้เป็นหลัก คือ สภาพความขัดแย้ง สภาพการที่มีเพียงหนึ่งเดียว และสภาพความสับสนที่ปรากฏอยู่ในมะตันฮะดีษ (Khalid bin Mansūr al-Dāris. nd : 8-23) ดังสามารถอธิบายแต่ละประการพร้อมยกตัวอย่างประกอบดังนี้

(1) สภาพความขัดแย้ง หมายถึง เมื่อพบว่าตัวบทฮะดีษมีเนื้อหาที่ขัดแย้งกับหลักเกณฑ์สำคัญใดๆทางศาสนา เช่น อัลกุรอาน อัซซุนนะฮ์ อัจญ์มาอ์ หรือทัศนะของรอวียะฮ์อัลลา¹

เช่นตัวอย่าง ฮะดีษที่ระบุว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อนุญาตให้ใช้น้ำส้มในการทำวุฎูอ์ในกรณีที่ไม่สามารถใช้น้ำธรรมดาได้ ซึ่งมีบันทึกอยู่ในตำราหลายเล่ม เช่น อัลญามิอ์ (ดู al-Tirmidhiy, 1983: 88) อัลสุนัน (ดู Abū Dāwud, 2009: 83) อัลมุสนัด (ดู Aḥmad, 1977 : 3810, 4296, 4301) และอัลสุนัน (ดู al- Dāraquthniy, 2001 : 1/78)

ดังขอหยิบยกจากสำนวนของอัลติรมิซีย์ คือ

¹ เช่น ในกรณีที่เป็นฮะดีษมัรฟูอ์ หรือฮะดีษเมากูฟซึ่งคำว่ารอวียะฮ์อัลลา หมายถึง เศาะฮาบะฮ์ และกรณีที่เป็นฮะดีษมักนูอ์คำว่ารอวียะฮ์อัลลา หมายถึงตาบิอิน เป็นต้น

((حَدَّثَنَا هَنَّادٌ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شَرِيكٌ ، عَنْ أَبِي فَرَازَةَ ، عَنْ أَبِي زَيْدٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ، قَالَ : سَأَلَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا فِي إِدَاوَتِكَ ؟ فَعُلْتُ : نَبِيذٌ ، فَقَالَ : تَمْرَةٌ طَيِّبَةٌ ، وَمَاءٌ طَهُورٌ ، قَالَ : فَتَوَضَّأَ مِنْهُ))

ความว่า “รายงานจากฮันนาด รายงานจากชะริก รายงานจากอับดุลอะฮ์ รายงานจากอับดุลลอฮ์ บิน มัสอูดว่า “ท่าน นบี ﷺ ได้ถามฉันว่า “มีอะไรในภาชนะของท่านไหม ?” ฉันตอบว่า “มีน้ำส้มครับ” ท่านกล่าวว่า “มันคืออินทผลัมที่ดีและน้ำที่สะอาดชนิดหนึ่ง” และกล่าวอีกว่า “ดังนั้นท่านจงเอาน้ำละหมาด (วูฎูอ์) จากมันเถิด”¹

ซึ่งฮะดีษเรื่องเดียวกันนี้มีระบุในหลายสายรายงานซึ่งล้วนมิใช่ฮะดีษที่ถูกต้อง และมีอาจอ้างเป็นหลักฐานได้ (al-Tahawiy, 1994 : 1/94-95, al-Albāniy, 2002b : 1/30) โดยเฉพาะในสายรายงานจากอัลตารุฎกุนียะซึ่งระบุว่าอับดุลอะฮ์อ้างว่าตนได้รายงานฮะดีษนี้มาจากอับนุ มัสอูด ขณะอยู่ร่วมกับท่านนบี มุฮัมมัด ﷺ ในคำคืนที่มีญินกลุ่มหนึ่งมาปรากฏ โดยอุละมาฮ์ฮะดีษพิสูจน์แล้วว่าอับดุลอะฮ์เป็นบุคคลลึกลับไม่มีใครทราบประวัติที่แน่ชัด (al-‘Asqalāniy, 1995a : 12/113) และแท้จริงอับนุ มัสอูดก็มีได้อยู่ด้วยในคำคืนนั้นแต่อย่างไร² (Ibn al-Jawziy, nd : 587)

และที่สำคัญที่สุดคือเนื้อหาของฮะดีษบทนี้ขัดแย้งกับใจความจากอายะฮ์อัลกุรอานอย่างชัดเจน (Ibn ‘Adiy, 1983 : 7/292) นั่นคืออายะฮ์ที่ว่า

﴿ فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِرُءُوسِهِمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ ﴾

(سورة النساء : 43)

ความว่า “ดังนั้นเมื่อพวกเขาไม่พบน้ำ ก็จงมุ่งสู่ดินที่ดีแล้วจงลูบใบหน้าของพวกเขาและมือของพวกเขาจากมัน”

(สุเราะฮ์อัลนีส้า : 43)

เนื่องอายะฮ์อัลกุรอานได้ระบุว่าในยามใดที่ไม่มีน้ำ ก็อนุญาตให้ชำระด้วยวิธีการตะยัมมัมด้วยดิน โดยมีอาจใช้สิ่งอื่นๆจากนี้ เช่น น้ำส้มที่เกิดมาจากการหมักดองขององุ่น หรืออินทผลัมซึ่งเป็นน้ำที่มีกลิ่น สี และรสเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมของความเป็นน้ำปกติไปแล้วทดแทนได้ บรรดาอุละมาฮ์หลายท่านได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า ไม่อนุญาตให้ทำความสะอาด (หรือถูฮาเราะฮ์) เว้นแต่ด้วยน้ำ หรือดินเท่านั้นในกรณีไม่พบน้ำ ส่วนผู้ใดชำระ หรือทำวูฎูอ์ด้วยน้ำส้มหรือสิ่งอื่นถือว่าเขาเป็นผู้ทอดทิ้งคำสั่ง (Ibn al-Munzir, 1984 : 1/368, al-Nawawiy, nd : 1/94)

อีกทั้งยังขัดแย้งกับใจความของฮะดีษเศาะหีหฺในบันทึกของอัลบุคอรียะ และมุสลิม คือ

¹ อ้างแล้ว al-Tirmidhiy, 2009 : 88)

² ดู ฮะดีษการปรากฏตัวของบรรดาญินจากรายงานของอัลเกาะมะฮ์ในอัลเศาะฮ์ฮ์ฮ์ของมุสลิม (Muslim, 1991 : 150, 450)

((عن عمران بن حصين رضي الله عنه : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم صلى ثم رأى رجلاً معتزلاً لم يصل مع القوم، فقال: يا فلان، ما منعك أن تُصلي مع القوم؟ فقال: يا رسول الله، أصابني جنابة ولا ماء، فقال: عليك بالصعيد؛ فإنه يَكْفِيكَ))

(أخرجه البخاري، 1990 : 34، مسلم، 1991 : 682)

ความว่า “รายงานจากอิมรอน บิน หุศัยนฺเล่าว่า แท้จริงเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ หลังจากพบเห็นชายผู้หนึ่งปลีกตัวอยู่ลำพังโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับผู้คน ท่านกล่าวกับเขาว่า “โอ้ท่าน มีเหตุอันใดที่ท่านจึงไม่มาเข้ามาละหมาดพร้อมกับผู้คน” เขาตอบว่า “โอ้ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ดั่งนั้นเนื่องเนื่องอยู่ในสภาพมีญะนาบะฮ์ และไม่มีน้ำ (ที่จะชำระ)” ท่านจึงกล่าวต่อเขาว่า “ท่านจงชำระด้วยดินสิ ซึ่งแค่นั้นมันย่อมเป็นที่เพียงพอแล้ว”

(บันทึกโดย al-Bukhāriy,1990 : 348, Muslim, 1991 : 682)

อะดิษข้างต้นจึงนับว่าขาดความน่าเชื่อถือเนื่องขัดแย้งกับอายะฮ์อัลกุรอาน และสุนนะฮ์ หรืออะดิษเศาะฮี้ฮ์ อีกทั้งมีข้อบกพร่องมากมายอันเกิดจากกระบวนการรายงานตั้งอิบนุหิบบานให้ทัศนะว่า “อะดิษที่ตัวบทขัดแย้งกับหลักเกณฑ์สำคัญทางศาสนาโดยเฉพาะ อัลกุรอาน สุนนะฮ์ และอิจญ์มาอ์เศาะฮาบะฮ์ ตัวบทเหล่านั้นย่อมชี้ชัดถึงการก่อกำเนิดขึ้นมาอย่างไม่ต้องสงสัย (Ibn Hibbān,1987 : 1/155)

(2) สภาพการที่มีเพียงหนึ่งเดียว หมายถึง เมื่อพบตัวบทอะดิษที่มีเพียงหนึ่งเดียวนั้น โดยเฉพาะใน 3 กรณี คือ 1) กรณีพบว่าตัวบทอะดิษที่มีเพียงหนึ่งเดียวนั้นไม่มีที่มาชัดเจน (ดู Fallatah,1981: 1/117-119) 2) กรณีพบว่าผู้รายงานได้อ้างตัวบทหนึ่งเดียวนั้นอยู่บ่อยครั้งจากอุละมาอ์หนึ่งๆซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี และ 3) กรณีพบว่าผู้รายงานได้อ้างตัวบทหนึ่งเดียวนั้นในเรื่องสำคัญหนึ่งในทางศาสนาในลักษณะที่ละเอียดมากอย่างผิดปกติ

ตัวอย่างตัวบทอะดิษที่มีเพียงหนึ่งเดียวซึ่งไม่มีที่มาชัดเจน เช่นอะดิษในตำราอัลอิลลัล (ดู Ibn Hibbān,1999 : 3/158) ซึ่งระบุการรายงานจาก अबดุลการิม บิน อัลนาญียฺ รายงานจาก อัลอะสัน บิน มุสลิม รายงานจากอัลฮุสัยนฺ บิน วากิต รายงานจากอิบนุบุรียดะฮ์ รายงานจากบิดาของเขาโดยอ้างว่าท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ กล่าววว่า

((مَنْ حَبَسَ الْعَنْبَ أَيَّامَ الْقَطَافِ لِيَبْعَهُ مِنْ يَهُودِيٍّ أَوْ نَصْرَانِيٍّ ، كَانَ لَهُ مِنَ اللَّهِ مَقْتٌ))

ความว่า “ผู้ใดกักเก็บองุ่นเอาไว้ในช่วงวันฤดูการเก็บเกี่ยวเพื่อขายมันออกไปแก่ชาวยิว หรือชาวณะศอรอ เขาย่อมได้รับความชิงชังจากอัลลลอฮ์”

อิบนุ อปีหาติมได้กล่าวถึงอะดีษบทนี้ว่า “ฉันได้ถามบิดาของฉันถึงอะดีษบทนี้ ท่านตอบว่า “นี่คืออะดีษที่โกหกและมดเท็จ” เมื่อฉันถามว่า “ท่านรู้จัก (บุคคลที่ระบุชื่อในสายรายงานอะดีษ คือ) อับดุลการิม บิน อัลนาญีย์ และอัลฮะสัน บิน มุสลิมหรือไม่?” ท่านตอบว่า “ไม่รู้จัก ทว่าการรายงานของพวกเขาล้วนบ่งบอกถึงการโกหก” นอกจากนั้นอิบนุ ฮีบบานยังกล่าวเช่นกันว่า “อะดีษนี้ไม่มีหลักฐานใดๆที่บ่งบอกว่าบุคคลเหล่านั้นรายงานมาจากฮุสัยน์ บิน วากิดจริง” (Ibn Hibbān, 1999 : 1/236)

(3) สภาพความสับสน หมายถึงพิจารณาถึงตัวบทอะดีษที่มีปรากฏในสายรายงานต่างๆในระดับคุณภาพเดียวกันแต่เนื้อหาของมะตันขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิง อันบ่งบอกถึงความบกพร่องในตัวบทเหล่านั้นอย่างชัดเจน ดังคำกล่าวของอุละมาอ์ท่านหนึ่งว่า “สิ่งหนึ่งที่เป็นหลักประกันถึงความแม่นยำของอุละมาอ์อะดีษคือการไม่ขัดแย้งกับบรรดาผู้จดจำทั้งหลาย” (al-Khaṭīb al-Baghdādī, 1936 : 435)

อัลสุยูฎีย์ได้กล่าวถึงหลักการพิจารณาตัวบทที่เป็นอะดีษเมฆาฏูเอาไว้ว่ามี 3 คุณลักษณะ คือ ขัดแย้งกับสติปัญญา ขัดแย้งกับการบอกเล่าของบุคคลที่เชื่อถือกว่า และขัดแย้งกับหลักการศาสนา (al-Suyūṭī, 1994 : 1/327) ดังอธิบายแต่ละคุณลักษณะได้ดังนี้

(1) มะตันหรือตัวบทอะดีษขัดแย้งกับสติปัญญา กล่าวคือ อะดีษหรือทุกสิ่งทีมาจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ล้วนเป็นความจริงที่สอดคล้องกับสติปัญญา และธรรมชาติของความเป็นจริงเสมอ จึงเป็นไปได้ที่หลักฐานอันถูกต้องจะขัดแย้งกับสติปัญญาอันถูกต้อง แม้บางเรื่องราวที่ท่านนบี ﷺ บอกกล่าวนั้นอาจเป็นการยากที่สติปัญญามนุษย์ทั่วไปจะสามารถสัมผัสได้ถึง แต่เป็นเพราะข้อจำกัดหรืออ่อนด้อยในสติปัญญาของบุคคลเท่านั้น¹ สำหรับอะดีษเมฆาฏูซึ่งมีเนื้อหาตัวบท (มะตัน) ขัดแย้งกับสติปัญญาอย่างสิ้นเชิงได้แก่ตัวอย่างอะดีษที่ระบุว่าอัลลอฮ์ทรงสร้างตัว (ชาติ) ของพระองค์เองจากเหงื่อของม้า คือ

((إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ الْفَرَسَ فَأَجْرَاهَا فَعَرِقَتْ ثُمَّ خَلَقَ نَفْسَهُ مِنْهَا))

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ผู้ทรงสูงส่งทรงสร้างม้าขึ้นมา แล้วทรงปล่อยให้มันวิ่งจนกระทั่งออกเหงื่อ หลังจากนั้นก็ทรงสร้างตัวพระองค์จากเหงื่อนั้น”²

อิบนุอัลญะซี และอิบนุ อะดียก์กล่าวว่า “เป็นอะดีษเมฆาฏู” (Ibn al-Jawziy, 1966 : 1 /105) อัลสุยูฎีย์กล่าวว่า “คงไม่มีมุสลิม หรือกระทั่งผู้มีสติปัญญาคนใดบังอาจกู่อะดีษเช่นนี้ขึ้น แต่

¹ ดังคำกล่าวของอิบนุ อัลก้อยอิมที่ว่า “บรรดาศาสนทูตทั้งหลายมิได้นำเอาสิ่งที่ขัดกับสติปัญญา หรือยอมรับไม่ได้แต่อย่างใด เพียงแต่การบอกกล่าวของพวกเขาแบ่งได้ 2 ประเภทคือ สิ่งที่สติปัญญา หรือกฎแห่งธรรมยืนยันอยู่แล้ว และสิ่งที่มีโอกาสสัมผัสได้เพียงด้วยสติปัญญาอย่างเดียว เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งลับต่างๆคือ โลกแห่งวิญญาณ วันสุดท้าย หรือการตอบแทนความดี-ความชั่ว ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยหลักศรัทธาอันถูกต้องด้วย (Ibn al-Qayyim, 1975 : 62)

² ดู Ibn al-Jawziy, 1966 : 1 /105

บุคคลผู้ต้องสงสัย (ในการกษะติชนี่มา) คือ “มุฮัมมัด บิน ซุญญาอ์” ซึ่งเป็นคนที่ชอบกุสิ่งปลอมแปลงขึ้นมาในศาสนา” (al-Suyūtiy,1994 : 1/328)

(2) มะตันหรือตัวบทอะติษขัดแย้งกับการรายงานของบุคคลที่ความน่าเชื่อถือมากกว่า หรืออะติษที่ได้มาจากบุคคลที่ระดับความน่าเชื่อถือน้อยกว่านั้นขัดแย้งกับอะติษที่ได้มาจากบุคคลที่ระดับความน่าเชื่อถือ (ซิเกาะฮ์) กว่า ดังตัวอย่างอะติษซึ่งระบุใน “อัลกามิลฟีฎอะฟาอ์ อัลริฎาล”¹ คือ

((حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ بْنِ دِينَارٍ ، أَنبَأَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ ، حَدَّثَنَا سَعْدَانُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ، أَنبَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْعَتَكِيُّ ، أَنبَأَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " : أَجِيعُوا النِّسَاءَ جُوعًا غَيْرَ مُضِرٍّ ، وَأَعْرُوهُنَّ غُرْبًا غَيْرَ مُبْرِحٍ ، لِأَنَّهِنَّ إِذَا سَمِعْنَ وَانْتَسَبْنَ فَلَيْسَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيْهِنَّ مِنَ الْخُرُوجِ . وَلَيْسَ شَيْءٌ شَرُّ لَهُنَّ مِنَ الْخُرُوجِ ، وَإِنَّهِنَّ إِذَا أَصَابَهُنَّ طَرْفٌ مِنَ الْعُرْيِ وَالْجُوعِ فَلَيْسَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيْهِنَّ مِنَ الْبَيْوتِ ، وَلَيْسَ شَيْءٌ خَيْرًا لَهُنَّ مِنَ الْبَيْوتِ))

ความว่า “มุฮัมมัด บิน ดาวูด บิน ดินารเล่าว่า อะฮ์มัด บิน ยูนุสเล่าว่า สะอ์दान บิน อับตะฮ์เล่าว่า อุบัยดูลลอฮ์ บิน อับดิลลาฮ์ อัลอะตะเกียเล่าว่า อนัส บิน มาลิกเล่าว่า ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวสั่งสอนว่า “พวกท่านทั้งหลายจงปล่อยให้สตรีตกอยู่ในความหิวโหยที่ไม่ถึงขั้นเป็นอันตรายนัก และจงปล่อยให้พวกนางอยู่ในสภาพไร้อาหารที่ไม่ถึงขั้นประเจิดประเจ้อ เนื่องจากพวกนางอ้วนท้วนสมบูรณ์ และมีอาหารแล้ว ก็จะเป็นที่ปรารถนาให้พวกนางออก (นอกบ้าน) เพราะไม่มีความชั่วใดอีกแล้วแล้วร้ายสำหรับพวกนางยิ่งกว่าการออกนอกบ้าน เหตุนี้หากพวกนางพบกับสภาพหนึ่งของสภาพไร้อาหาร และหิวโหยแล้วก็จะไม่มีสิ่งอื่นใดอีกที่ทำให้พวกนางรักการอยู่แต่ในบ้านเรือน และไม่มีสิ่งใดอีกที่ดีกว่าสำหรับพวกนางยิ่งกว่าการอยู่แต่ในบ้านเรือน”²

ในสายรายงานปรากฏชื่อของบุคคลหลายคน เช่น อุบัยดูลลอฮ์ บิน อับดิลลาฮ์ อัลอะตะเกียชาวเมืองบัศเราะฮ์ ซึ่งรายงานอะติษประเภท “มุนกีร์” มากมาย ส่วนสะอ์दान บิน

¹ Ibid ; Ibn Adiy, 1987 : 5/536-537

² อุละมาฮ์หลายท่านตัดสินอะติษนี้อยู่ในระดับอะติษเมาฎูอ์ (Ibn al-Jawziy, 1966 : 2/283, al-Shawkaniy, 1955 : 1/1350)

อับดะฮ์ก็ไม่ใช่ที่รู้จักอีกทั้งมุฮัมมัด บิน ดาวูด บิน ดีนาร์ก็เป็นบุคคลมีนิสัยโกหก (Ibn Adiy, 1987 : 5/536-537)

อะดิษดังกล่าวนอกจากเป็นอะดิษเมาฎูที่มีตัวบทสื่อถึงการกดขี่และบังคับขู่เข็ญสตรี ซึ่งมีพิงเป็นคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ผู้เปี่ยมด้วยความเมตตาแล้ว ยังขัดแย้งกับบรรดาอะดิษเศาะฮี้ฮ์ซึ่งเป็นคำสอนที่แท้จริงของท่าน เช่นจากบันทึกของอัลบุคอรีฮ์ในตำราอัลเศาะฮี้ฮ์ที่ว่า

((حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ ، قَالَ : أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ ، . عَنِ الزُّهْرِيِّ ، . قَالَ :
حَدَّثَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ " : إِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أُجِرْتَ عَلَيْهَا حَتَّىٰ مَا تَجْعَلَ فِي فَمِ امْرَأَتِكَ))

ความว่า “รายงานจากอัลหะกัม บิน นาฟีฮ์ รายงานจากซุฮัยบ์ รายงานจากอัลซุฮรีฮ์ กล่าวว่า อามิร บิน สะอ์ดรายงานจากสะอ์ด บิน อบี วัคกอศ โดยเขาบอกว่า “แท้จริงท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “แท้จริงไม่ว่าสิ่งใดก็ตามที่ท่านใช้จ่ายไปโดยหวังความยินดีจากอัลลลอฮ์แล้ว แน่แน่นอนท่านก็จะได้รับการตอบแทนรางวัลเสมอ แม้กระทั่งสิ่งที่ท่านป้อนให้ในปากของผู้เป็นภรรยา”

(3) มะตันหรือตัวบทอะดิษที่ขัดแย้งกับหลักการศาสนา หรือหลักการจากอัลกุรอาน สุนนะฮ์ และอิจญ์มาอ์อย่างชัดเจนโดยมีอรรถาธิบายความเป็นอื่นอย่างอื่นได้ ดังตัวอย่างอะดิษที่ว่า

((مِقْدَارُ الدُّنْيَا وَأَمَّا سَبْعَةُ آلَافِ سَنَةٍ وَنَحْنُ الْآنَ فِي الْأَلْفِ السَّابِعَةِ))

ความว่า “ปริมาณอายุขัยของโลกนี้ (ดุนยา) นั้นคือ 7,000 ปี และเราในขณะนี้อยู่ในช่วงพันที่เจ็ดแล้ว”¹

หากพิจารณาตัวบทอะดิษข้างต้นแล้วพบว่าเป็นการโกหกชัดเจน เนื่องจากขัดแย้งกับอายะฮ์อัลกุรอานที่อัลลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَفِّيهِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ إِلَّا بَعْتُهُ يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

(سورة الأعراف : 187)

ความว่า “พวกเขาจะถามเจ้าถึงยามอวสาน (วันกิยามะฮ์) นั้นว่า เมื่อใดเล่ามันจะเกิดขึ้น ? จงกล่าวเถิดว่าแท้จริง ความรู้ในเรื่องนั้นอยู่ที่พระเจ้าของฉัน

¹ อิบน์ อัลก็อยยิมระบุว่า เป็นอะดิษเมาฎู (Ibn al-Qayyim, 1969 : 78).

เท่านั้นไม่มีใครจะเผยแพร่ให้ทราบสำหรับเวลาของมันได้ นอกจากพระองค์เท่านั้น มันหนักอึ้งอยู่ในบรรดาชั้นฟ้า และแผ่นดิน มันจะไม่มายังพวกเจ้า นอกจากโดยกระทัณฑ์ พวกเขากล่าวแก่กันประหนึ่งว่าเจ้านั้นเป็นผู้ที่รู้ในเรื่องนั้นดี จงกล่าวเถิดแท้จริงความรู้ในเรื่องนั้นอยู่ที่อัลลอฮ์เท่านั้น แต่ทว่ามนุษย์ส่วนมากไม่รู้”

(สุเราะฮ์อัลอะฮ์รอฟ : 187)

ส่วนตัวอย่างของฮะดีษเมาฎูที่ขัดแย้งกับสุนนะฮ์ซึ่งห้ามการยิวต์ทุกๆมายึดเหนี่ยวหรือใช้เป็นสิ่งปกป้องคือฮะดีษหนึ่งที่ว่า

((لَوْ أَحْسَنَ أَحَدُكُمْ ظَنَّهُ بِحَجْرٍ لَنَفَعَهُ اللَّهُ بِهِ))

ความว่า “หากพวกท่านคนใดมีความนึกคิดที่ดีต่อหินก้อนหนึ่งอัลลอฮ์ก็จะทรงให้มันเกิดประโยชน์ขึ้นจริงๆต่อเขา”¹

และฮะดีษที่ถูกขืนมาโดยพวกบูชาเจวัดโดยขัดแย้งอย่างสิ้นเชิงต่อโองการต่างๆของอัลกุรอานที่กล่าวไว้เกี่ยวกับหลักการเตาฮีด เป็นฮะดีษที่ถูกขืนทั้งในส่วนของสายรายงาน และตัวบท หรือตัวอย่างฮะดีษเมาฎูอีกบทหนึ่งซึ่งขัดแย้งกับอย่างสิ้นเชิงกับคำสอนตามบัญญัติอิสลาม คือที่ระบุว่า

((لَا يَدْخُلُ النَّارَ مِنْ أُمَّةٍ أَحْمَدُ وَمُحَمَّدٌ))

ความว่า “บุคคลที่ชื่อว่ามุฮัมมัด หรืออะฮ์มัดจะไม่เข้านรก”²

เพราะการจะได้เข้าสวรรค์ หรือรอดพ้นจากนรกมิใช่ขึ้นอยู่กับชื่อเรียกแต่ประการใด แต่หลักการศาสนาสอนว่าอัลลอฮ์จะทรงโปรดปรานแก่ผู้ที่มีความศรัทธา และการปฏิบัติคุณงามความดีงามเท่านั้น รวมถึงฮะดีษอื่นๆจากนี้อีกไม่น้อยที่ขัดแย้งกับสิ่งที่มีระบุในสุนนะฮ์ที่ชัดเจนอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งมีเนื้อหาก่อความเสียหาย ความอธรรม ให้กระทำให้ร้ายสละ ยกย่องความเท็จ ประณามความดี หรือการกระทำทำนองนั้น ซึ่งท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ย่อมบริสุทธิจากสิ่งเหล่านั้น

ตัวบทฮะดีษเมาฎูบางครั้งอาจสามารถพิจารณาได้ด้วยจากสาระเรื่องราวของฮะดีษที่มักกล่าวถึงอย่างเกินเลยจากความเป็นจริงเกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้ เช่น สติปัญญา การมีชีวิตอยู่ของกิฎิร ความประเสริฐของโดมบัยตุลมุค็อดดิส เจาะจงถึงการละหมาดและการถือศีลอดในเดือนเราะฮ์ญับ เจาะจงถึงการตำหนิเชื้อชาติ พยากรณ์โดยละเอียดถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การยกย่อง

¹ อิบน์ อัลกัอยyimระบุว่า เป็นฮะดีษเมาฎู (Ibn Qayyim, 1994 : 319)

² อิบน์ อัลญะฮ์ริยระบุว่า เป็นฮะดีษเมาฎู (Ibn al-Jawziy, 1997 : 1/241)

บุคคลอื่นๆเหนือบรรดانبี และการยกย่องความอธรรม ความมดเท็จ หรือความเสื่อมเสีย เป็นต้น (Ibn al-Qayyim, 1969 : 55-131)

นอกจากนี้ตัวบทอะดีษเมาฎอยังทราบได้โดยง่ายจากการสังเกตคำกล่าวของ อุละมาอ์ต่ออะดีษนั้นๆด้วยถ้อยคำต่อไปนี้ เช่นประโยคที่ว่า لا أصل له (ลาอัศละละฮู)¹, باطل (บาฎิล)², لا إسناده (ลาอิสนาตะ ละฮู)³, لا يعرف بهذا اللفظ (ลาเยรอฟ บัฮذا อัลฟัซ)⁴, ليس حديثاً (ลัยชะ หะดีษัน)⁵ หรือ ليس من كلام النبي صلى الله عليه و سلم (ลัยชะ มินกะลามินนบี ﷺ)⁶ เป็นต้น

3.3.2 เครื่องหมายอะดีษเมาฎอ

ข้อสังเกตต่อเครื่องหมายต่างๆที่ระบุความเป็นอะดีษเมาฎอ หรือประเภทอะดีษที่ใช้ อ้างอิงเป็นหลักฐานมิได้⁷ ในทัศนะของบรรดาอุละมาอ์อะดีษสังเกตพบได้ทั้งที่เกี่ยวกับผู้รายงาน สาย รายงานและตัวบทของอะดีษ ดังอธิบายเป็นประเด็นต่างๆได้ดังนี้

3.3.2.1 เครื่องหมายเกี่ยวกับผู้รายงาน (รอวีย)

ผู้รายงาน (รอวีย) ที่บ่งถึงความเป็นอะดีษเมาฎอ คือ ทราบได้จากข้อสังเกตต่างๆที่ ระบุถึงความบกพร่องในกรณีความมีคุณธรรม⁸ (العدالة) และความแม่นยำดีเยี่ยม⁹ (الضبط) ของ ผู้รายงาน ดังต่อไปนี้

(1) การยอมรับของตัวผู้รายงานเองว่าตนเป็นผู้กะอะดีษ

ข้อสังเกตเป็นสิ่งที่ยืนยันสถานะของอะดีษเมาฎออย่างดียิ่งคือจากการสารภาพของผู้ กะอะดีษเองที่ออกมายอมรับผิดว่าตนเองได้ปลอมอะดีษขึ้นมา ซึ่งอุละมาอ์อะดีษถือว่าการออกปาก ยอมรับของผู้รายงานเองนั้นเป็นหลักฐานสำคัญที่สุดในการพิสูจน์อะดีษปลอม ดังระบุในตำรา อัลตา รีก อัลเอาสิฎุฮ์ของอัลบุคอรีย ซึ่งรายงานจากอุมร์ บิน ศุบห์ บิน อิมรอน อัลตะมีมีย ซึ่งสารภาพว่า “ฉันได้ปลอมแปลงถ้อยคำการเทศนา (คุตบะฮ์) หนึ่งของท่านเราะสูลุล-ลอฮ์ ﷺ” (al-Suyūtiy, 1994

¹ หมายถึง ตัวบทหรือเนื้อหาของอะดีษไม่มีที่มา

² คำว่า “ลาอัศละละฮู” หรือ “ลัยชะละฮูอัศล์” หมายถึง เป็นอะดีษที่ไม่ปรากฏสายการรายงาน (al-Suyūtiy, 1994 : 1/162)

³ คำว่า “ลาอิสนาตะละฮู” หมายถึง เป็นอะดีษที่ไม่ปรากฏอิสนาต หรือองค์ประกอบต่างๆของสายรายงาน

⁴ คำว่า “ลาเยรอฟะฟู บิฮาซัลฟัซ” หรือ “ลัยมูร้อดด์ บิฮาซัลฟัซ” หมายถึงสำนวนตามตัวบท (มะตัน) นี้ไม่เป็นที่รู้จัก หรือถูกรับรอง (al-Ashgar, 2004: 29)

⁵ คำว่า “ลัยชะหะดีษัน” หมายถึงตัวบทนี้มิใช่อะดีษที่แท้จริงของท่านนบี ﷺ

⁶ คำว่า “ลัยชะมินกะลามินนบี ﷺ” หมายถึงตัวบทนี้มิใช่คำกล่าวที่แท้จริงของท่านนบี ﷺ

⁷ รวมถึงบรรดาอะดีษเกาะอ์ฟิฎัดันชนิดต่างๆด้วย เช่น อะดีษมัดรูฎ อะดีษมัฎรอฮ์ และอะดีษมุนักร์

⁸ ตามนियามของบรรดาอุละมาอ์อะดีษ การมีคุณธรรม ประกอบด้วยคุณสมบัติ 5 ประการ คือ 1) เป็นมุสลิม 2) บรรลุศาสนะภาวะ

3) มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ 4) ปลอดภัยจากสาเหตุความเป็นผู้ฝ่าฝืน และ 5) ปลอดภัยจากพฤติกรรมที่เลวทราม

⁹ คือเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติความจำดีเยี่ยม แม่นยำ และไม่เลอะเลือน ทั้งความจำที่เป็นกรจำเอาไว้ในใจ และจำโดยการเขียนบันทึก

: 1/275) หรือการสารภาพของอบูอิมะฮ์ นุฮ์ บิน มัรยัม ที่เมื่อถูกถามว่า “ท่านอ้างว่านำมาจากอิกริมะฮ์ซึ่งเล่าต่อมาจากอิบนุ อับบาสถึงความประเสริฐต่างๆ ของ สุเราะฮ์อัลกุรอานแต่ละสุเราะฮ์ได้อย่างไร ทั้งที่ไม่มีชื่อของบรรดาลูกศิษย์ของอิกริมะฮ์ปรากฏอยู่ในสายรายงานของอะดิษเหล่านั้นเลย ? เขาสารภาพว่า “เพราะฉันพบว่าผู้คนต่างหันห่างออกจากอัลกุรอาน และพากันสนใจศึกษาเฉพาะตำราฟิกฮ์ของอบูหะนีฟะฮ์ และตำราประวัติศาสตร์ของอิบนุอิสฮาก ฉันจึงกุอะดิษนี้ขึ้นมาตามความเห็นของตัวเอง”¹

จากบันทึกของอิบนุฮิบบานในตำราอัลญะฟะฮ์ ซึ่งเล่าต่อมาจากอิบนุ มะฮ์ดีฮ์ว่า “ฉันเคยถามมัยสาเราะฮ์ บิน อับดีร์อบบิฮ์ว่า “ท่านนำอะดิษเหล่านี้ เช่น ผู้ใดอ่านสุเราะฮ์นั้นก็จะได้ผลบุญเช่นนั้นเช่นนี้ มาจากไหน ?” เขาตอบว่า “ฉันกู้ขึ้นมาเอง เพื่อหวังโน้มน้าวให้มนุษย์สนใจ (อัลกุรอาน)” ทั้งที่เดิมที่เขาเป็นเด็กหนุ่มที่ดีมีนิสัยมักนัอยและหลีกเลี่ยงจากกิเลสทั้งหลายทางโลก และวันที่เขาเสียชีวิตลงตลาดต่างๆในเมืองแบกแดดต่างปิดทำการเพื่อเป็นการไว้อาลัย แต่กระนั้นเขาก็เคยมีประวัติเกี่ยวกับการกุอะดิษปลอมอยู่ด้วย” (al-Suyūti, 1994 : 1/239)

อัลหากิม² กล่าวว่า “เราได้รับรายงานเล่ามาจากมุฮัมมัด บิน อิสมาอีล โดยเขาเล่าว่า ครุคนหนึ่งได้บอกกับเขา ครั้นเมื่อฉันถาม (ครุผู้หนึ่ง)ว่า “ใครเป็นคนบอกกับท่านล่ะ?” เขาตอบว่า “ชายผู้หนึ่งในเมืองมะดาอิน⁴ ได้บอกฉัน ซึ่งเขายังมีชีวิตอยู่” ฉันจึงเดินทางไปพบและถามชายผู้หนึ่งว่า “ใครเป็นคนบอกกับท่านล่ะ?” เขาตอบว่า “ครุคนหนึ่งในเมืองวาสิฏ์⁵ ได้บอกฉัน ซึ่งเขายังมีชีวิตอยู่” ฉันจึงเดินทางไปพบเขาและถามครุผู้หนึ่งว่า “ใครเป็นคนบอกกับท่านล่ะ?” เขาตอบว่า “ครุคนหนึ่งในเมืองบักเราะฮ์ได้บอกฉัน ซึ่งเขายังมีชีวิตอยู่” ฉันจึงเดินทางไปพบเขาและถามครุผู้หนึ่งว่า “ใครเป็นคนบอกกับท่านล่ะ?” เขาตอบว่า “ครุผู้หนึ่งในเมืองอาบาดาน⁶ ได้บอกฉัน ซึ่งเขายังมีชีวิตอยู่” ฉันจึงเดินทางไปพบเขาและถามครุผู้หนึ่งว่า “ใครเป็นคนบอกกับท่านล่ะ?” แล้วครุผู้หนึ่งก็ฉวยมือฉันลากเข้าไปในบ้านหลังหนึ่ง ซึ่งพบว่าในบ้านหลังนั้นมีพวกคหฬิยกลุ่มหนึ่งอาศัยอยู่พร้อมกับครุคนหนึ่ง เขากะชิบบอกฉันว่า “นี่ไง ครุผู้หนึ่งแหละที่เป็นผู้บอกฉัน” ว่าแล้วฉันก็เข้าไปถามกับครุผู้หนึ่งทันทีว่า “โอ้ท่านครุ ใครเป็นคนบอกกับท่านล่ะ?” ครุผู้หนึ่งตอบว่า “ไม่มีใครบอกฉันดอก แต่เพราะเราเห็นว่าผู้คนหันห่าง

¹ Ibid ; al-Suyuti, 1994 : 1/282)

² คือ มุฮัมมัด บินอับดุลลาฮ์ อัลหากิม อัลนัยซาปูรีย์อุละมาอ์ด้านอะดิษ มีผลงานตำรามากมาย เช่น อัลมุสตัศร็อก อะลา อักเศาะหิหัยน์ หัยน์, ตะรอญิม อัลชุกู และตารีคัยซาปูรีย์ เกิดที่นัยซาปูร์ในปี ฮ.ศ.321 และเสียชีวิต ฮ.ศ.405 (al-Dhahabiy, 1996 : 17/163)

³ ชื่อเต็มคือ มุฮัมมัด บินอิสมาอีล อัลอะตะวีฮ์ เป็นชาวเมืองบักเราะฮ์ มาพำนักอยู่ที่นครมักกะฮ์ ฐานะคนใช้ของตระกูลอัลค็อฎอบ เป็นเป็นบุคคละระดับเศาะดึก” เกรงครัดในสุนนะฮ์ มีรายงานอะดิษที่เกิดความผิดพลาดบ่อยครั้ง (al-‘Asqalāniy, 1991 : 10/380)

⁴ ชื่อแคว้นของหัวเมืองต่างๆในยุคกลางอยู่ทางตอนใต้ของกรุงแบกแดด

⁵ ชื่อจังหวัดหนึ่งอยู่ระหว่างบักเราะฮ์กับกูฟะฮ์

⁶ อาบาดาน หรืออิวาดาน อยู่ในเขตเมืองคูชีสถานตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอิหร่าน

ไม่สนใจต่ออัลกุรอาน เราจึงกะฮัดษบนี้ขึ้นมาเพื่อหวังให้พวกเขาหันจิตใจกลับมาয়อัลกุรอาน” (ดู al-Suyūtiy, 1994 :1/288)

แม้ข้อนี้จะได้รับการกล่าวเพิ่มเติมจากอิบนุ ตะกีย์อัลลัยดว่า “การสารภาพนั้น จำเป็นต้องได้รับการพิสูจน์อย่างเด็ดขาดชัดเจนเสียก่อน เพราะเพียงการสารภาพนั้นอาจเกิดขึ้นโดยการเสแสร้งหรือเป็นเท็จก็ได้” (al-Sakhawiy,1986 : 1/25) ขณะที่อิบนุ ฮะญูรมีทัศนะว่า การสารภาพนั้นจะเชื่อได้หรือไม่สามารถตัดสินได้ทันทีตามดุลยพินิจที่ค่อนข้างมั่นใจที่สุด (al-‘Asqalāniy,2001 : 124)

(2) การวิพากษ์ของบรรดาอุละมาฮ์อะฮ์ดีษด้วยถ้อยคำที่บ่งบอกถึงความไม่น่าเชื่อถือ¹ (ญูรหฺ) ของผู้รายงานอย่างชัดเจน เช่น คำว่า كذاب (กัซซาบ)², وضاع (วฎฎออ)³, دجال (ดัจญาล)⁴ หรือเป็นบุคคลอยู่ในจำพวกนักกะฮัดษทั้งหลาย

หากพบบุคคลในสายรายงาน (สะนัด) ของอะฮ์ดีษเป็นบุคคลที่ทราบโดยทั่วไปว่าเป็นคนโกหกด้วย หรือในสายรายงานอะฮ์ดีษนั้นไม่มีชื่อของบุคคลอื่นที่น่าเชื่อถือปรากฏอยู่ก็สามารถตั้งข้อสังเกตได้ทันทีว่าอะฮ์ดีษบนั้นไม่ถูกต้อง เนื่องการพิสูจน์การปลอมแปลงอะฮ์ดีษนั้นเป็นการตัดสินในสิ่งที่ประจักษ์ซึ่งสามารถทำได้โดยอาศัยความสอดคล้องตามหลักเกณฑ์ที่มีอยู่ของอุละมาฮ์อะฮ์ดีษเป็นสิ่งสำคัญ อาจต่างจากกรณีอื่นๆเช่นการจับผิดการเป็นพยานเท็จที่ต้องอาศัยตัวช่วยอื่นๆบางอย่างประกอบ (Fulātah,1981 : 1/285) บรรดาอุละมาฮ์อะฮ์ดีษย่อมมีหลักเกณฑ์ที่สามารถทำให้ทราบได้อย่างดีว่าบุคคลใดบ้างเป็นคนโกหกหรือไม่ เช่น อิบนุ อปีฮาติมระบุว่า : นุอัยมฺ บิน หัมมาด เคยกล่าวถามอับดุลเราะฮ์มาน อัลมะฮ์ดีดีว่า “ท่านทราบได้อย่างไรว่าผู้ใดบ้างเป็นคนโกหก ?” เขาตอบว่า “รูซิ ประหนึ่งเช่นหมอย่อมรู้จักดีถึงคนวิกลจริตนั้นแหละ” (Ibn Abī Hātim, 1950 : 1/252)

นอกจากนี้รวมถึงข้อสังเกตจากพฤติกรรม หรือนิสัยอันน่าชิงชังของผู้รายงานอะฮ์ดีษ ซึ่งสามารถนำสู่การพิจารณาได้ว่าผู้รายงานนั้นกล่าวเท็จ ตัวอย่างเช่นอะฮ์ดีษที่บันทึกโดยอัลหากิม รายงานต่อมาจากฮัยฟิ บิน อุมร์ อัตตะมิมียซึ่งกล่าวว่า “วันหนึ่งขณะที่เรายู่กับสะอัด บิน ฎะฮ์รียฟ ทันใดนั้นบุตรของเขาก็ได้วิ่งร้องไห้ออกมาจากห้องเรียน เขาถามลูกว่า “เกิดอะไรขึ้นกับเจ้ารี ?” บุตรตอบว่า “ครูได้เขียนตีฉันครับ” สะอัดจึงแต่งอะฮ์ดีษปลอมบพหนึ่งขึ้นว่า

((مُعَلِّمُو صَبِيَانِكُمْ شِرَاكُكُمْ ، أَفَلَهُمْ رَحْمَةٌ لِّلْتِيْمِمْ ، وَأَغْلَظُهُمْ عَلَى الْمَسَاكِيْنِ))

¹ ญูรหฺ (หรือ ตัจญีรฺ) หมายถึงการให้ลักษณะต่างๆ ที่บ่งบอกว่าผู้รายงาน (รอวีย) นั้นไม่น่าเชื่อถือ มีข้อตำหนิ หรือความอ่อนด้อยในสิ่งที่รายงาน

² คำว่า “กัซซาบ” หมายถึง เป็นบุคคลที่มีลักษณะโกหกอย่างมาก

³ คำว่า “วฎฎออ” หมายถึง เป็นบุคคลที่กะฮัดษปลอมขึ้นมาเป็นจำนวนมาก

⁴ คำว่า “ดัจญาล” หมายถึง เป็นบุคคลที่มีลักษณะชอบโกหก และหลอกลวง

ความว่า “บรรดาครูของบุตรหลานของพวกท่าน คือพวกคนเลวของพวกท่าน นั่นคือผู้ที่ไร้ความเมตตาที่สุดต่อเด็กกำพร้า และหยาบคายที่สุดต่อคนยากไร้”¹

อิบนุ มะอีน กล่าวถึงประวัติของอะฮัด บิน ฎะฮะรียะฟุนี้ว่า “เป็นบุคคลที่ไม่อนุญาตให้ผู้ใดรายงานอะดีษที่รับมาจากเขา” และอิบนุ ฮิบบานยังระบุด้วยว่า “เขามีประวัติการปลอมแปลงอะดีษ” (a-Asqalani.1995a:1/694)

3.3.2.2 เครื่องหมายเกี่ยวกับสายรายงาน (สะนัด)

สายรายงาน (สะนัด) ที่บ่งถึงความเป็นอะดีษเมาฎู คือ ทราบได้จากข้อสังเกตต่างๆ ที่ระบุถึงความบกพร่องในกรณีความต่อเนื่องของสายรายงาน (اتصال السند) ดังต่อไปนี้

(1) การวิพากษ์ของบรรดาอุละมาอะดีษด้วยถ้อยคำต่างๆที่บ่งบอกถึงความไม่น่าเชื่อถือ (ญุรหฺ) ของสายรายงาน เช่น คำว่า لا أصل له (ลาอัศละละฮฺ)² เป็นต้น

(2) พิรุทธการขาดตอนของช่วงเวลาระหว่างบุคคลต่างๆที่ระบุชื่อในสายรายงาน เช่น พบว่าผู้รายงานอะดีษอ้างว่าตนได้รายงานต่อมาจากครู หรือผู้อาวุโสคนหนึ่ง ทั้งที่ไม่มีการพิสูจน์ชัดเจนว่าทั้งสองนั้นเคยพบเจอกันจริง หรือมีการพิสูจน์พบว่าทั้งสองเกิดขึ้นคนละยุคสมัยกัน หรือผู้ นั้นมิได้เดินทางไปยังสถานที่ตั้งที่มีการกล่าวอ้างว่าได้ยินอะดีษนั้นๆมาแต่อย่างไร

ดังตัวอย่างของอะฮมัด บิน สุลัยมาน อัลเกาะวาริรีย³ ที่กล่าวอ้างว่าตนได้รับฟังอะดีษบทหนึ่งมาจากมุฮัมมัด บิน อิสฮาก ที่อุละมาอ์บางท่านได้พบพิรุทธการโกหกของเขาใจจ้ำจี้มากเนื่องมุฮัมมัด บิน อิสฮากซึ่งเป็นบุคคลที่เขาอ้างว่าได้ยินอะดีษมานั้นมีชีวิตอยู่ต่างช่วงสมัยกัน และไม่เคยพบกันอีกด้วยคือ มุฮัมมัด บิน อิสฮากเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 151 หรือก่อนหน้านั้น ขณะที่อะฮมัด บิน สุลัยมานเองเพิ่งเกิดในปี ฮ.ศ. 151 และที่เขาอ้างอีกว่าได้ยินอะดีษบทนี้มาขณะอยู่ที่เมืองกูปะฮ์ ทั้งที่จริงแล้วมุฮัมมัด บิน อิสฮากเพิ่งเข้าไปอยู่ที่เมืองกูปะฮ์ในช่วงสมัยสุลัยมาน อัลอะฮมัด⁴ ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งก่อนที่อะฮมัดเองจะเกิดมาตั้งหลายปี (al-'Asqalāniy,2002 : 1/183)

การพิจารณาอะดีษเมาฎูจากการพิจารณาพบพิรุทธาว่าตัวครูและศิษย์มิได้พบเจอกันจริงนั้น โดยเบื้องต้นแล้วผู้พิจารณาย่อมจำเป็นต้องทราบวันเดือนปีที่ระบุการเกิดและการตายของผู้รายงานนั้นเป็นอย่างดี รวมถึงเมืองหรือประเทศต่างๆที่เขาได้เคยเดินทางสัญจรไปด้วย ซึ่งกรณีนี้บรรดาอุละมาอ์ต่างเห็นพ้องและมีการจัดทำสายรายงานเป็นระดับต่างๆเอาไว้อย่างละเอียดกระทั่ง

¹ อัลญุรยานียะระบุว่า เป็นอะดีษเมาฎู (al-Jurjani.1988:3/435)

² คำว่า ลาอัศละละฮฺ หมายถึงเป็นสายรายงานที่ไม่มีต้นตอ หรือที่มา

³ ชาวแบกแดด ถูกระบุเป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมมักโกหกชัดเจน (al-Khatīb al-Baghdādiy, 2001 : 4/174-177)

⁴ ชื่อจริงคือสุลัยมาน บินมะฮ์รอน อัลอัศดี ยเกิดในปี ฮ.ศ.61 เป็นบุคคลยุคตาบิอันที่มีความสำคัญท่านหนึ่ง เกิดและใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองกูปะฮ์อีกทั้งเป็นอุละมาอ์ด้านอะดีษประจำเมืองนี้อีกด้วย เสียชีวิตลงในปี ฮ.ศ.148 (al-Zirikliy, 2003 : 3/135)

ทราบถึงสถานะภาพที่แท้จริงของบุคคลต่างๆ ได้อย่างไร้ข้อเคลือบแคลง (Muhammad Ijaj al-Khatib, 1971 :433)

3.3.2.3 เครื่องหมายเกี่ยวกับตัวบท (มะตัน)

สำหรับตัวบท (มะตัน) ที่บ่งถึงความเป็นอะดีษเมาฎู คือ ทราบได้จากข้อสังเกตต่างๆ ที่ระบุถึงความบกพร่องของตัวบทอะดีษในคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

(1) ตัวบทอะดีษใช้ภาษาที่อ่อนด้อย¹ กระทั่งมีข้อสังเกตว่าไม่น่าเป็นคำพูดของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งถูกยอมรับว่าเป็นผู้มีสำนวนภาษาที่เลอเลิศ

หากปรากฏถ้อยคำ หรือความหมายที่อ่อนด้อยเช่นนั้นแล้ว บรรดาผู้สันตติทางภาษาย่อมสามารถทราบได้ทันทีว่าย่อมมิใช่คำพูดที่มาจากบุคคลผู้ทรงความรู้ หรือมีสำนวนโวหารที่ดี จึงเป็นไปได้ที่จะเป็นคำพูดของของผู้มีคุณสมบัติเปรียบพร้อมเช่นท่านนบี ﷺ อย่างแน่นอน ความเบาปัญญาหรือตื่นเขินที่บ่งบอกถึงความเป็นอะดีษเมาฎูในที่นี้ หมายถึงความเบาปัญญาในด้านการใช้ถ้อยคำเป็นสำคัญ เนื่องทั้งหมดของศาสนานั้นล้วนเป็นความสวยงาม ขณะที่ความเบาปัญญานั้นบ่งบอกถึงความต่ำต้อย สำหรับความเบาปัญญาในด้านถ้อยคำนั้นอาจเป็นไปได้ว่ามาจากการใช้ภาษาคำพูดของตัวผู้รายงานเองก็ได้ แต่หากเขายังยืนยันว่าถ้อยคำนั้นเป็นของท่านนบี ﷺ ย่อมถือว่าผู้นั้นกล่าวเท็จเช่นกัน (al-‘Asqalāniy, 1994 : 1/276)

การตัดสินว่าอะดีษใดเป็นอะดีษเมาฎูส่วนมากแล้วจึงมักพิจารณาทั้งในสาระที่รายงาน รวมทั้งถ้อยคำหรือตัวบทของอะดีษนั้นด้วย ตัวอย่างดังกล่าว เช่นอะดีษที่ว่า

((لَوْ كَانَ الرَّجُلُ لَكَانَ حَلِيمًا ، مَا أَكَلَهُ جَائِعٌ إِلَّا أَشْبَعَهُ))

ความว่า “หากข้าวเป็นมนุษย์ มันคงเป็นมนุษย์ที่เปี่ยมด้วยความเมตตาอย่างแน่นอน เพราะผู้ที่หิวโหยคนใดก็ตามที่ได้รับประทานมันเข้าไป ก็มีแต่ทำให้ผู้นั้นได้รับความอิ่มสำราญ”² (al-Qāriy, 1994:252)

และอะดีษที่ระบุว่า

((إِنَّ لِلَّهِ مَلَكًا اسْمُهُ عُمَارَةُ عَلَى فَرَسٍ مِنْ حِجَارَةِ الْيَأْفُوتِ. طُولُهُ مَدُّ بَصَرِهِ يَدُورُ فِي الْأَحْيَاءِ ، وَيَقِفُ فِي الْأَسْوَاقِ فَيَنَادِي أَلَا لِيَعْلُو كَذَا وَكَذَا ، أَلَا لِيَرُخَّصَنَّ كَذَا وَكَذَا))

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงมีลาอิกะฮ์ท่านหนึ่งมีนามชื่อว่า “อุมาระฮ์” อยู่บนม้าตัวหนึ่ง (ที่สร้างมาจาก)หินทับทิม มีส่วนสูงเห็นสุดสายตา เทียบ

¹ เช่น ผิดพลาดในการใช้ภาษา เรียบเรียงถ้อยคำ

² มุลลา อัลกอรีระบุว่า เป็นอะดีษเมาฎู (al-Qāriy, 1994:252)

ตะเวนไปตามประเทศต่างๆ และจะแวะยืนอยู่ในตลาดทั้งหลาย แล้วป่าวประกาศออกมาว่า “ทำไมไม่ให้แพงเท่านั้นเท่านี้ ทำไมไม่ให้ถูกลงเท่านั้นเท่านี้เป็นต้น”¹

ถ้อยคำ หรือเนื้อหาที่ระบุในฮะดีษทั้งสองข้างต้น ย่อมบ่งถึงความโง่เขลาเบาปัญญาอย่างที่สุด ซึ่งมีอาจเป็นคำกล่าวของผู้มีภูมิความรู้ หรือเป็นคำกล่าวของบรรดานบิอย่างแน่นนอน เหตุนี้อรรอบี้อ์ บิน คัยษัมจึงกล่าวว่า “แท้จริงฮะดีษโดยทั่วไปย่อมมีทั้งด้านสว่าง เช่นแสงสว่างของกลางวันที่ท่านชอบ และด้านมืดเช่นความมืดของกลางคืนที่ท่านปฏิเสธ” (al-Suyūtiy, 1994:1/233)

อิบนุ อัลกัอยยิม กล่าวว่า “ฮะดีษเมฆาฏอมีความมืด ความไม่สละสลวย ความสับสน เย็นชาไม่น่าสนใจ เป็นสิ่งบ่งบอกถึงการปลอมและการกล่าวเท็จต่อท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ เช่น ปรากฏในฮะดีษที่ว่า :

((مَنْ صَلَّى الضُّحَى كَذَا وَكَذَا رُغِعَةٌ أُعْطِيَ ثَوَابَ سَبْعِينَ نَبِيًّا))

ความว่า “ผู้ใดละหมาดฎฮาจำนวนเท่านี้ เท่านั้นหรือกะฮ์ เขาจะได้รับผลบุญเท่ากับผลบุญของเจ็ดสิบคน” ซึ่งดูเหมือนว่าจอมโกหกผู้นี้ยังไม่ทราบเลยว่า คนทั่วไปที่ไม่ใช่คนนั้น หากเขาใช้เวลาทำการละหมาดนานปีเท่ากับอายุของนุฮ์อะลัยฮิสลามก็ตาม ก็มิอาจได้รับผลบุญเท่ากับคนคนเดียวได้”²

อิบนุ อัลญะซีซีย์ กล่าวว่า “ทุกฮะดีษที่เห็นว่าขัดกับหลักความจริงทางปัญญา (หรือขัดแย้งกับสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาอย่างถูกต้อง) หรือขัดแย้งหลักพื้นฐานของศาสนา พึงทราบเถิดว่านั่นคือฮะดีษปลอม (เมฆาฏอ)” (Ibn al-Jawziy, 1965 : 1/151)

(2) ตั๋วบทฮะดีษมีความหมายที่ขัดแย้งกับข้อเท็จจริงต่างๆทั้งทางด้านศาสนา ด้านหลักเหตุผล ด้านวิชาการ หรือด้านประวัติศาสตร์ เช่น

ก. ตั๋วบทฮะดีษที่ระบุถึงการตอบแทนผลบุญอันมากมายจากการกระทำความดีเพียงเล็กน้อย คือ

((مَنْ صَامَ يَوْمًا كَانَ لَهُ أَجْرُ أَلْفِ حَاجٍ وَأَلْفِ مُعْتَمِرٍ ، وَكَانَ لَهُ ثَوَابُ

أَيُّوبِ))

ความว่า “ใครถือศีลอดในวันหนึ่ง เขาจะได้รับการตอบแทนเยี่ยงผลบุญของผู้ทำฮัจญ์หนึ่งพันคน และผู้ทำอุมเราะฮ์หนึ่งพันคน และได้รับผลบุญของท่านนบิอัยยูบ”³

¹ อัสสะยูฏีร์ระบุว่า เป็นฮะดีษเมฆาฏอ (al-Suyuti, 1994:1/233)

² อิบนุ อัลกัอยยิมระบุว่า เป็นฮะดีษเมฆาฏอ (Ibn Qayyim, 1970 : 1/50)

³ อัลอัลบานีย์ระบุว่า เป็นฮะดีษเมฆาฏอ (al-Albāniy, 1991 : 1696)

ข. ตัวบทฮะดีษที่ระบุถึงความหมายอันขัดแย้งกับข้อเท็จจริงทางด้านหลักเหตุผล หรือปัญญา คือ

((إِذَا عَطَسَ الرَّجُلُ عِنْدَ الْحَدِيثِ فَهُوَ دَلِيلٌ صَدَقَهُ))

ความว่า “เมื่อบุคคลหนึ่งมีอาการจามขณะที่พูด นั้นย่อมเป็นหลักฐานยืนยันว่าเขาเป็นผู้ที่จริง”¹

ค. ตัวบทฮะดีษที่ระบุถึงความหมายอันขัดแย้งกับข้อเท็จจริงทางวิชาการ คือ

((الْأَرْضُ عَلَى الْمَاءِ وَالْمَاءُ عَلَى صَخْرَةٍ وَالصَّخْرَةُ عَلَى ظَهْرِ حَوْتٍ))

ความว่า “โลกนี้วางอยู่บนน้ำ และน้ำอยู่บนโขดหิน ขณะที่โขดหินวางอยู่บนหลังปลา”²

ง. ตัวบทฮะดีษที่ขัดแย้งกับข้อเท็จจริงทางด้านประวัติศาสตร์ เช่น ฮะดีษที่ระบุว่า

((إِنْ هَذَا الْأَمْرُ إِذَا وَصَلَ إِلَى بَنِي الْعَبَّاسِ - بَقِيَ فِيهِمْ ، - حَتَّى

يُسَلِّمُوهُ إِلَى عَيْسَى بْنِ مَرْيَمَ أَوْ الْمَهْدِيِّ))

ความว่า “แท้จริงกิจการ (หรืออำนาจการปกครอง)นี้เมื่อถึงยัง (เมื่อ)พวกตระกูลบনীฮับบาส มันก็จะคงอยู่ในพวกเขาจนกระทั่งพวกเขาจะส่งมอบให้กับอีซา บุตรของมัรยัม หรืออัลมะฮ์ดี”³

นอกจากนี้ยังรวมถึงฮะดีษต่างๆที่มีการอ้างว่าท่านนบี ﷺ กระทำการบางสิ่งบางอย่างโดยเปิดเผยต่อหน้าบรรดาเศาะฮาบะฮ์ทั้งหลาย แต่พวกเขากลับรวมหัวกันปิดบังสิ่งนั้นและไม่ยอมนำไปถ่ายทอดให้ผู้อื่นทราบ เช่นการกล่าวอ้างของพวกชีอะฮ์บางกลุ่มที่ว่า : ท่านนบี ﷺ ได้จับมืออะลี บิน อปี ฏอลิบ ต่อหน้าบรรดาเศาะฮาบะฮ์ในขณะที่พวกเขากลับจากฮัจญ์วะดาศ์ โดยให้เขายืนกลางวงล้อมเพื่อให้ทุกคนได้รู้จักเขาแล้วกล่าวว่า : อลีสีฐานะเป็นตัวแทนของฉัน เป็นน้องชายของฉัน และเป็นคอลีฟะฮ์หลังจากฉัน ดังนั้นจงเชื่อฟังและปฏิบัติตามเขา แต่หลังจากนั้นบรรดาเศาะฮาบะฮ์กลับทรยศรวมหัวกันปิดบังเปลี่ยนแปลง และฝ่าฝืน เป็นต้น

(3) ตัวบทฮะดีษที่สื่อถึงการเห็ดทูน หรือการดูแลและการโจมตีว่าร้ายต่อบุคคลหนึ่งโดยความเท็จอย่างชัดเจน เช่น ฮะดีษต่างๆที่กล่าวยกย่องถึงคุณความดี หรือประนามบุคคลสำคัญบางคนในประวัติศาสตร์

เช่นฮะดีษที่กล่าวยกย่องอบู หะนีฟะฮ์ และอัชชาฟีอียฺ หรือกล่าวประนามตระกูลบনী อุมัยยะฮ์ และกล่าวยกย่องตระกูลบনীฮับบาสทั้งหมดล้วนเป็นฮะดีษปลอม หรือกระทั่ง

¹ อิบน์ อัลญะฮ์ลีษะฮ์เป็นฮะดีษบาฎิล (Ibn al-Jawziy, 1966 : 3/77)

² อัลอัลบานียฺระบุตัวบทฮะดีษนี้อยู่ในระดับมาฎูอ (al-Albāniy, 1991 : 294) อิบน์ กะษีร์กล่าวว่าฮะดีษนี้มาจากอิสรอฮ์ลียาด (Ibn Kathir, 1966 : 1/18)

³ เป็นฮะดีษที่ถูกยกขึ้นมาเพื่อผลทางการเมืองของชนบางกลุ่มซึ่งขัดแย้งกับประวัติความเป็นจริงโดยสิ้นเชิง (al-Ghuriy, 2007 : 46)

อะดีซที่กล่าวถึงตำแหน่งต่างๆของพวกศูฟียะ เช่น อัลอับดาล, อัลอักฎอบ และอัลเอาตาด¹ ทั้งหมดล้วนเป็นการก่อกวนเท็จใส่ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ เช่นเดียวกัน (Ibn Qayyim,1994 : 1/50-140)

และตัวอย่างอะดีซที่รายงานมาจากบุคคลผู้ซึ่งเป็นปรปักษ์กับอิมามอัลซาฟีอีและต่อต้านการแพร่หลายของมัซฮับของท่าน จึงก่อกวนขึ้นมา คือ

((يَكُونُ فِي- أُمَّتِي رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ : مُحَمَّدٌ بْنُ إِدْرِيسَ ، - أَضْرُّ عَلَى
 ((أُمَّتِي مِنْ إِبْلِيسَ))

ความว่า “จะเกิดชายผู้หนึ่งขึ้นมา มีนามชื่อมุฮัมมัด บิน อิดริส ซึ่งเขาเป็นภัยต่อประชาชาติของฉันยิ่งกว่าอิบลิสเสียอีก”²

(4) เป็นตัวบทอะดีซที่รายงานมาจากบุคคลคนเดียวซึ่งไม่เป็นที่รู้จัก หรือไม่พบในตำราอ้างอิงทางวิชาการอะดีซเล่มใดๆ รวมทั้งไม่ปรากฏแหล่งที่มาอีกด้วย

ตัวบทอะดีซที่ปรากฏผู้รายงานเพียงคนเดียว อีกทั้งไม่เป็นที่รับทราบกันโดยทั่วไปอีกด้วย ตัวอย่างเช่นอะดีซที่ว่า

((رَدَّ الشَّمْسُ عَلَى سَيِّدِنَا عَلِيٍّ حِينَ نَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجْرِهِ
 وَغَرِبَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ طَلَعَتْ لِيَصْلِيَ عَلِيٌّ الْعَصْرَ ، وَ دَاكٌ فِي حَيْبٍ))

ความว่า “ดวงอาทิตย์ย้อนกลับอีกครั้งให้แก่ท่านอลี ขณะที่ท่านนอนหลับอยู่ในห้องของท่าน โดยดวงอาทิตย์ได้ตกลงขอบฟ้าไปแล้ว จากนั้นก็ไหลกลับขึ้นมาอีกครั้งเพื่อให้อลีได้ละหมาดอัครี เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นที่เมืองคัยบ์ร” (al-Qāriy,1970:215)

และตัวบทอะดีซที่ไม่พบในตำราอ้างอิงทางวิชาการอะดีซเล่มใดๆ อาทิ เช่น อัศเศาะฮี้ฮ์ อัศสุนัน อัลมะसानีด หรือตำราอะดีซอื่นๆที่น่าเชื่อถือและถูกยอมรับในแวดวงวิชาการอะดีซเลย

ตัวอย่างเช่นอะดีซที่กล่าวถึงสรรพคุณของสิ่งบางอย่างเพื่อการรักษาโรค เช่น

((الْهَرَبُ سَةُ تَشُدُّ الطُّهُرَ)).

ความว่า “ ขนแกะช่วยให้สันหลังแข็งแรง”³

และอะดีซที่ระบุว่าชายผู้หนึ่งมาร้องขอต่อท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้ตนเองกำเนิดบุตรมากๆ แล้วท่านก็แนะนำให้รับประทานไข่ และหัวหอม หรือแม้กระทั่งอะดีซต่างๆที่กล่าวอ้างถึงคิฎีร

¹ อัลอับดาล, อัลอักฎอบ และอัลเอาตาด คือชื่อของบรรดาเอาเลียฮ์ (วะลียะ) ผู้มีตำแหน่งสูงส่งตามความเชื่อของพวกศูฟียะ

² เป็นอะดีซเมาฎูอ์เนื่องในสายรายงานระบุชื่อมุฮัมมัด บิน อะฮ์มัด อัลชะรอวีฮ์ซึ่งเป็นจอมโกหก (al-‘Asqalāniy, 2002 : 5/7-8)

³ อิบน์ อัลกัอยยิมตัดสินว่าเป็นอะดีซเมาฎูอ์ (Ibn al-Qayyim, 1969 : 64)

และการยังคงมีชีวิตอยู่จนถึงทุกวันนี้ของเขา ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นอะดิษโกหก เพราะไม่มี อะดิษเศาะฮ์อีห์แม้แต่อะดิษเดียวเลยที่ระบุเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่ของคิฎรเช่นนั้น (Ibn Qayyim,1994:67)

และเมื่อมีการกุอะดิษเมาฎูเกิดขึ้นอย่างมากมายและระบาดอยู่อย่างแพร่หลาย กระทั่งเกิดความสับสนและเข้าใจผิดเกี่ยวกับสิ่งที่ถูกต้องในสังคม บรรดาอุละมาอ์ด้านอะดิษจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาวิธีการเพื่อรักษาอะดิษของท่านบี ﷺ ให้ปลอดภัยจากอันตราย (หรือฟิถนะฮ์) ดังกล่าว และวิธีการหนึ่งนั้นคือการรวบรวมเฉพาะเกี่ยวกับอะดิษเมาฎูขึ้นซึ่งนับแต่อดีตถึงยุคปัจจุบันนั้นมีจำนวนตำราที่ถูกเขียนขึ้นโดยบรรดาอุละมาอ์เกี่ยวกับเรื่องนี้มากมายกว่า 40 เล่ม (Muhammad Ijaz al-Khāthib,1971 : 435)

เช่น ตำราตัจกิเราะฮ์ อัลเมาฎูอาตของมุฮัมมัด บิน ฆออิร อัลมุก็อดดะซีฮ์, ตำราอัลเมาฎูอาต มินอัลอะหาดีษ อัลมัรฟูอะฮ์ (อัลอะบาฎิล) ของอัลหุซัยน์ บิน อิบรอฮีม อัลญุรกอญี, ตำราอัลเมาฎูอาตของอิบนุ อัลญะฮ์อีฮ์ถือเป็นตำราที่ยิ่งใหญ่และลือชื่อที่สุดเกี่ยวกับอะดิษเมาฎู ตำราอัลมุซันนีฮ์ อัน อัลหิฟส์ วะอัลกิตาบ บิเกาลีฮิม ลัมยะศิห์ ซัยอุน ฟิฮาซะ อัลบาบของอัลเมาศูลีฮ์, ตำราอัลตุรุษ อัลมุลตะก็อฎ ฟิต้นปีฮ์ อัลเคาะลัฎของเราะฎียุดดีน ฮะสัน บิน มุฮัมมัด อัลอุมรีย์ ซึ่งถูกรู้จักในนามอัลศิฆอนีย์ และตำราอีกเล่มของเขา คืออัลเมาฎูอาต (al-Kattaniy.1993 : 152)

รวมถึงยังมีอีกหลายเล่ม เช่น ตำราอัลลาลียีฮ์ อัลมัศนูอะฮ์ ฟิอัลอะหาดีษ อัลเมาฎูอะฮ์ของมุฮัมมัด ญะลาละุดดีน อัลชะยูฎีย์, ตำราอัลพะวาอิติ อัลมััจญ์มูอะฮ์ ฟิบายาน อัลอะหาดีษ อัลเมาฎูอะฮ์ของซัมซุดดีน มุฮัมมัด บิน ยูซุฟ บิน อลี อัลซามีย์, ตำราอัลพะวาอิติ อัลมััจญ์มูอะฮ์ ฟิอัลอะหาดีษ อัลเมาฎูอะฮ์ของ มุฮัมมัด บิน อลี อัชเชากานีย์ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกที่กรุงเบรุตเมื่อปี ค.ศ.1960 (ฮ.ศ.1380) ตำราอัลวัฎว- ฟิอัลอะหาดีษของอุมร์ บิน ฮะสัน อุษมาน ฟิลาตะฮ์ ตีพิมพ์ครั้งแรกที่กรุงดามัสกัสเมื่อปี ค.ศ.1981 (ฮ.ศ.1401) เป็นตำราเล่มหนึ่งที่น่าเสนอความรู้เกี่ยวกับอะดิษเมาฎูได้อย่างละเอียดมาก และตำราสัลลีละฮ์ อัลอะหาดีษ อัลญะฮ์อีฟะฮ์ วะอัลเมาฎูอะฮ์ของมุฮัมมัด นาซีรุদ্ดีน อัลอัลบานีย์ ซึ่งเป็นผลงานด้านอะดิษชิ้นเอกของผู้เขียนที่ถูกยอมรับ และกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน พิมพ์ครั้งแรกในปี ฮ.ศ.1399 แบ่งออกเป็น 14 เล่ม ซึ่งประกอบด้วยอะดิษต่างๆ ที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นอะดิษในระดับญะฮ์อีฟ และอะดิษเมาฎูเท่านั้น จำนวนทั้งสิ้น 7,162 อะดิษ

3.4 ข้อบัญญัติเกี่ยวกับอะดิษเมาฎู

ข้อบัญญัติ หรือหุก่มทางศาสนาเกี่ยวกับอะดิษเมาฎูนั้น นักวิชาการด้านอะดิษได้แยกออกเป็น 2 ประเด็นสำคัญ คือ ประเด็นการนำไปรายงาน และการนำไปปฏิบัติ ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

3. 4.1 การรายงานอะดิษเมาฎู

บรรดาอุละมาอ์มีทัศนะว่าการรายงานอะดิษเมาฎู หากเป็นไปโดยไม่ทราบว่าเป็นสิ่งนั้น คือ อะดิษเมาฎู ย่อมไม่ถือเป็นความผิดบาป แตกต่างจากกรณีที่ทราบแต่เจตนานำไปรายงานต่อ

อย่างจงใจ มีว่าในเรื่องฮะลาละ ฮะรออม การส่งเสริมทำดี หักห้ามทำชั่ว หรือเรื่องอื่นๆ แม้จะมี ความหมายที่ดีหรือสวยงามเพียงใดก็ตามหากเจตนาพาดพิงถึงท่านนบี ﷺ แล้ว ย่อมถือเป็นความผิด บาปทั้งสิ้นเพราะเท่ากับเป็นการกล่าวเท็จต่อท่าน¹

ตั้งระบுகำกล่าวของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในฮะดีษที่ว่า

((مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ))

ความว่า “บุคคลใดเล่าเรื่องราวหนึ่งๆโดยอ้างไปจากฉัน ทั้งที่เขาทราบดีว่า มันเป็นเรื่องโกหก บุคคลผู้นั้นย่อมเป็นผู้หนึ่งจากบรรดาผู้โกหก”

(บันทึกโดย Muslim,1991 : 1)

อัลเคาะฎิบ อธิบายว่า “นักวิชาการฮะดีษจะต้องไม่รายงานเรื่องราวเป็นสิ่งอุปโลกน์ หรือฮะดีษต่างๆที่เป็นเท็จหรือปลอมแปลงขึ้นมา หากบุคคลใดปฏิบัติเช่นนั้นเขาย่อมตกอยู่ใน ความผิดบาปอันชัดแจ้ง และเข้าอยู่ในจำพวกบุคคลผู้โกหกทั้งหลาย ตั้งคำกล่าวที่ท่านนบี ﷺ บอก เอาไว้” (al-Khātib, 1995 :127)

อัลนะวะวีญ กล่าววว่า “การรายงานฮะดีษเมาฎูเป็นที่ต้องห้ามกรณีบุคคลที่ทราบดี ว่าสถานะของฮะดีษนั้นเป็นของปลอม หรือค่อนข้างมั่นใจว่าเป็นของปลอม ดังนั้นหากบุคคลใดนำ ฮะดีษหนึ่งๆทั้งที่ทราบดีหรือค่อนข้างมั่นใจว่าเป็นฮะดีษปลอม แต่เขากลับไม่ชี้แจงถึงสถานภาพความ เป็นฮะดีษปลอมในการรายงานแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมอยู่ในข่ายของคำต้องโทษนี้ด้วย” (al-Nawawiy,1929:1/71)

สำหรับข้อตัดสินเกี่ยวกับการนำไปบอกหรือรายงานต่อสำหรับบุคคลที่ทราบดีว่าเป็น ฮะดีษนั้นเป็นเมาฎู อธิบายออกเป็นกรณีต่างๆ ได้ดังนี้

1) กรณีการรายงานหรือนำบอกเล่าต่อ โดยประสงค์เพื่อพยายามชี้แจงความจริงให้ ผู้คนทราบว่ามันคือฮะดีษเมาฎูหรือฮะดีษปลอม กรณีเช่นนี้บรรดาอุละมาอ์เห็นพ้องกันว่าสามารถ กระทำได้ ซ้ำยังถือว่าผู้กระทำนั้นได้รับผลบุญอีกด้วย เนื่องเท่ากับปกป้องพี่น้องมุสลิมจากสิ่งเป็นภัย อันตราย และชัดเจนว่านี่คือหลักปฏิบัติของบรรดานักวิชาการฮะดีษทั้งหลาย

2) กรณีการรายงานหรือนำบอกเล่าต่อโดยไม่มีประสงค์เพื่อชี้แจงความจริงตั้งข้อ แรก บรรดาอุละมาอ์ต่างเห็นพ้องว่า การรายงานหรือบอกเล่าต่อฮะดีษเมาฎูสำหรับบุคคลที่ทราบดี ว่าสิ่งนั้นเป็นฮะดีษเมาฎู กรณีนี้ย่อมเป็นที่ต้องห้าม (ฮะรออม) มีว่าจะเป็นฮะดีษเกี่ยวข้องกับเรื่องอะกี ดะฮ์ บทบัญญัติ หรือกรณีคุณค่าของกุศลกรรม และถือว่าบุคคลผู้นำฮะดีษปลอมนั้นไปรายงานนั้นมี ส่วนต่อการทำความผิดและบาปร่วมกับบุคคลแรกที่อุปโลกน์ฮะดีษดังกล่าวขึ้นมาอีกด้วย (Fullātah.1981:323)

¹ แตกต่างจากทัศนะของพวกบิตอะฮ์บางกลุ่ม เช่นกลุ่มอัลกัรรอมียะฮ์ซึ่งเห็นว่าอนุญาตให้ฮะดีษเมาฎู หรือโกหกต่อท่านนบี ﷺ ได้ กรณีเกี่ยวกับการส่งเสริมทำดี หักห้ามทำชั่วได้ (Ibn al-Jawziy,1997 : 1/93-94)

สำหรับบุคคลที่ไม่ทราบดีว่าอะดิษนั้นเป็นเมาฎอแต่นำไปบอกหรือรายงานต่อโดยอ้างว่าเป็นคำกล่าวของท่านนบี ﷺ กรณีเช่นนี้แม้ไม่ถูกต้องโทษหนักเช่นบุคคลที่เจตนาจงกล่าวเท็จต่อท่าน แต่ถือเป็นความผิดพลาดที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะมุสลิมที่ดีพึงตระหนักเสมอว่าก่อนอ้างอิงสิ่งใดต่อท่านนบี ﷺ ต้องทราบอย่างมั่นใจเสียก่อนว่านั่นเป็นอะดิษที่ถูกต้องจริงพร้อมทั้งระบุสายรายงาน เพื่อป้องกันความผิดพลาด (al-Shanqīṭiy, 1935 : 287)

3.4.2 การปฏิบัติตามอะดิษเมาฎอ

เมื่อแม้แต่อะดิษฎะอีย์พ้อันหมายถึงอะดิษอ่อนหลักฐานต่างๆที่มีอาจหาเหตุผลใดๆมาให้การรับรอง หรือแก้ข้อครหาในจุดอ่อนนั้นได้ นักวิชาการทั้งหลายยังเห็นพ้องกันว่าไม่สามารถนำมาอ้างอิง หรือปฏิบัติตามได้ ดังนั้นอะดิษเมาฎอ หรืออะดิษที่กุ่มขึ้นซึ่งมีสถานะที่เร็วกว่า ยิ่งแทบไม่ต้องสงสัยเลยว่าการนำอะดิษประเภทนี้ไปอ้างอิง หรือปฏิบัติตามในเรื่องศาสนาย่อมเป็นที่ต้องห้ามอย่างชัดเจน (Fullātah,1981:333)

ชัยด์ บิน อัศลาม¹ กล่าวว่า “ผู้ใดปฏิบัติตามอะดิษหนึ่งที่บอกเล่ามา ซึ่งภายหลังเป็นที่ชัดเจนว่าสิ่งนั้นเป็นความเท็จ การปฏิบัติของผู้นั้นเท่ากับเป็นการรับใช้ชัยฎอน (มารร้าย)” (al-Fattiniy, 1978 : 45)

จึงสรุปข้อบัญญัติหรือหุก่มทางศาสนาเกี่ยวกับอะดิษเมาฎอทั้ง 2 ประเด็นดังนี้ คือ

- 1) ประเด็นการรายงานอะดิษเมาฎอ และอะดิษใดๆที่ไม่ถูกต้อง หรือบอกเล่าสั่งสอนต่อยังบุคคลอื่น โดยอ้างว่ามาจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มิว่าในเรื่องเกี่ยวกับหะลาล หะรอม การส่งเสริมทำดี หักห้ามทำชั่ว หรือเรื่องอื่นๆ หากเป็นการจงใจแล้วย่อมถือเป็นบาปใหญ่ในฐานกล่าวเท็จต่อท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แต่หากเป็นไปโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เขาย่อมอยู่ในข่ายที่ควรได้รับการผ่อนโทษ และ 2) ประเด็นการปฏิบัติตามอะดิษเมาฎอ คือ ความเชื่อและอิบาดะฮ์ใดๆที่อ้างอิงมาจากอะดิษเมาฎอ หรืออะดิษที่ไม่ถูกต้อง สิ่งนั้นถือเป็นที่ขัดต่อหลักการศาสนาและไม่ถูกยอมรับ หากผู้ใดทราบหลักฐานที่ถูกต้องแล้วแต่ยังจงใจฝ่าฝืนและละเมิด เขาย่อมได้รับโทษทัณฑ์ในทางศาสนาในฐานจงใจกล่าวเท็จต่อท่าน นบีมุฮัมมัด ﷺ และอุตกรรมสิ่งหนึ่งๆ ขึ้นมาในศาสนา แต่หากเชื่อหรือปฏิบัติตามสิ่งที่ขัดต่อหลักการศาสนาเหล่านั้นโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เขาย่อมอยู่ในข่ายที่อาจได้รับการผ่อนโทษ

¹ ชื่อเต็มคือ อับดุลลาฮ์ ชัยด์ บินอัศลาม อัลดะวะวีย์ เป็นชาวเมืองมาดีนะฮ์ บิดาของเขา (คืออัศลาม) เป็นอดีตคนใช้คนหนึ่งของเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ บิน อัลค็อตตอบ เป็นผู้มีความรู้ที่โดดเด่นท่านหนึ่งในยุคตาบิฮีนโดยเฉพาะในด้านวิชาการอะดิษ เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.136 (al-Dhahabiy, 1996 : 5/316-317)

3.5 รูปแบบการแพร่หลายของอะดีษะมาฏอ

การถ่ายทอดความรู้มีว่าจะด้วยวิธีการ หรือ สื่ออะไรก็ตามถือเป็นความรับผิดชอบ (อาฆานะฮ์) ที่สำคัญที่สุดอันถือเป็นคุณสมบัติหนึ่งของนักวิชาการในอุดมคติของอิสลาม (อาฆิมร็อบ-บานีฮ์) ซึ่งหมายถึงเป็นผู้มีบุคลิกภาพอันเพียบพร้อมในทุกกระบวนการของความเป็นักวิชาการทั้งด้านการได้มาซึ่งความรู้ ความเข้าใจ และการสอนหรือถ่ายทอดในความรู้ันั้น ดังปรากฏคำตรัสของอัลลอฮ์ﷻถึงเรื่องนี้ในอายะฮ์อัลกุรอานที่ว่า

﴿وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ﴾

(سورة آل عمران : 76)

ความว่า “หากแต่ พวกท่านทั้งหลายจงเป็นปราชญ์แห่งพระเจ้าเถิด เนื่องจาก การที่พวกท่านเคยสอนคัมภีร์และเคยศึกษาคัมภีร์มา”

(ส่วนหนึ่งจากสุเราะฮ์อาลิอิมรอน : 79)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับ “อัสนุนนะฮ์” อันถือเป็นวะฮียูหนึ่งจากอัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ทำหน้าที่ในความรับผิดชอบนั้นอย่างสมบูรณ์ที่สุดแล้ว บรรดานักวิชาการ ตลอดถึงผู้รู้ศาสนาในทุกระดับชั้น ผู้ถือเป็นทายาทของเหล่าศาสนทูตจึงจำเป็นต้องแบกรับพันธกิจอันสำคัญยิ่งนี้ต่อไปอย่างทุ่มเท และจริงจังโดยไม่ละเมิดหรือฝ่าฝืนเป็นอันขาด

แต่กระนั้น เนื่องจากมีปัจจัยหรือสาเหตุต่างๆอันทำให้เกิดการปลอมแปลงอะดีษะขึ้นนับแต่อดีตมาแล้ว แม้จะมีการรณรงค์ต่อต้านขบวนการกุสะดีษ โดยการเขียนตำราขึ้นมามากมายจากบรรดานักวิชาการมุสลิมเพื่อรักษามรดกอันล้ำค่านี้เอาไว้ และให้ความเข้าใจอันถูกต้องแก่สังคมมุสลิมมาตลอด กระทั่งทราบถึงปัจจุบันอะดีษะมาฏอ หรืออะดีษะปลอมก็ยังคงมีแพร่หลายอยู่ทั่วไปอยู่จำนวนไม่น้อยทั้งในรูปแบบของตำรา หนังสือ ข้อเขียน การบรรยาย การสอน การคุตบะฮ์วันศุกร์ และสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น ดังขอกล่าวถึงในแต่ละประเด็นดังนี้

3.5.1 ตำรา หนังสือ และข้อเขียน

นับแต่อดีตมาแล้วที่ในบรรดาประเทศมุสลิมปรากฏพบการปะปนของอะดีษะมาฏอในตำรา หรือหนังสือต่างๆทางศาสนาในแทบทุกแขนงวิชา เช่น ตำราวิชาตัฟสีร์ซึ่งมักปะปนอยู่ในลักษณะของเรื่องเล่าอิสรออียียัต ตำราวิชาฟิกฮ์ในมัซฮับต่างๆ และตำราด้านวิชาตะเศวูฟซึ่งได้รับอิทธิพลโดยตรงมาจากบรรดากลุ่มศูฟียะ กระทั่งบรรดาอะลิมะฮ์มุสลิมด้านอะดีษะต่างๆทุ่มเทความพยายามอย่างสุดกำลังเพื่อตีแผ่และชี้แจงในเรื่องนี้ ตลอดถึงมีแต่งตำราต่างๆที่เป็นการรวบรวมเฉพาะอะดีษะมาฏอที่พบเจอ หรือมีแพร่หลายในสังคมขึ้นมา เช่น อัลมาฏออะตของอิบนุ อัลญะฮิซีย, อัลฟะวาอิด อัลมััจญ์มูอะฮ์ของอัชเชกาเนียนี หรือ สัลลิละฮ์ อัลอะหาดิษ อัลญะฮิซียะฮ์ วัลมาฏออะฮ์ของอัลอัลบานีฮ์ เป็นต้น รวมถึงบรรดาตำราศาสนาหลายเล่มที่ถูกเขียนมาเมื่อครั้งอดีตก็ถูกนำมา

ตรวจสอบความถูกต้องขึ้นใหม่โดยอุละมาอ์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านและพบฮะดีษเมาฎู หรือการอ้างอิงหลักฐานที่ไม่ถูกต้องมากมาย

สำหรับฮะดีษเมาฎูที่ปรากฏพบมากที่สุดคือในรูปแบบของตำราและหนังสือศาสนา ทั้งในภาษาอาหรับ ภาษามลายู และภาษาไทยด้วย ดังข้อมูลจากการสัมภาษณ์ว่า “ฮะดีษเมาฎู รวมทั้งข้อเขียนบิดเบือนต่างๆเกี่ยวกับเรื่องหลักความเชื่อ และการปฏิบัติอิบาดะฮ์ เดิมที่มีอยู่มากมาย ในตำราเก่าๆต้นฉบับภาษายาวี หรือมลายูซึ่งใช้สอนกันตามปอเนาะต่างๆในพื้นที่ 3 จังหวัด ครั้นยุคหนึ่งเมื่อคนในจังหวัดกระบี่ พังงา หรือระนองไปศึกษามาเลยเอามาสอนชาวบ้านในพื้นที่ตามตำราเหล่านั้นโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์” (สัมภาษณ์เมื่อ 6 ก. พ.57)

นอกจากนี้ยังมีหนังสือ และตำราทางศาสนาจำนวนมากที่บางเล่มก็ถูกใช้เป็นตำราหลักที่ยังใช้สอนกันอยู่ตราบถึงปัจจุบันในสถาบันปอเนาะหลายแห่ง และบางเล่มมีการพิมพ์เผยแพร่โดยทั่วไป รวมถึงในลักษณะที่เป็นข้อความปรากฏในหนังสือ หรือข้อเขียนในวารสารต่างๆที่มีทั้งที่จำหน่าย และแจกฟรีทั่วไปตามโอกาสต่างๆ ในสังคมมุสลิม และข้อความภาษาอาหรับที่พบเห็นได้ตามฝาผนังมัสยิดบางแห่งเพื่อเป็นการตกแต่งหรือสั่งสอนผู้มาละหมาด ซึ่งบ้างก็ระบุตัวบทฮะดีษที่เป็นภาษาอาหรับ รวมทั้งผู้รายงาน และคำแปลเป็นภาษาไทย และบ้างก็อ้างว่าเป็นฮะดีษของนบี มุฮัมมัด ﷺ โดยไม่ระบุตัวบทของฮะดีษที่เป็นภาษาอาหรับ หรือชื่อผู้รายงาน แต่มีเพียงแคความหมายหรือคำแปลเป็นภาษาไทยเท่านั้น ดังตัวอย่าง เช่น

ฮะดีษที่ 1 ฮะดีษที่ปรากฏในหนังสือ “โอสถแห่งดวงใจ” ซึ่งแปลมาจาก “กิตาบบะนาวารบาฆีฮาดิ”¹ ซึ่งระบุว่า

((الفكر نصف العبادة, وقلة الطعام هي العبادة))

ความว่า “การพิเคราะห์นั้น คือส่วนหนึ่งของอิบาดะฮ์ และการรับประทานอาหารน้อยนั้นคืออิบาดะฮ์”²

ฮะดีษที่ 2 ฮะดีษที่ปรากฏในหนังสือ “คุณค่าอะมัล”³ ซึ่งระบุถึงคุณค่าของซิกิริ (การคิดคำนึงถึง) อัลลอฮ์ ﷻ¹ว่า

¹ ต้นฉบับเป็นภาษามลายูยาวีเรียบเรียงโดยชัยค์อับดุลกอเดร บินอับดุลมุตตอลิบ อัลมันดิลี และแปลเป็นภาษาไทยโดย อับดุลมาลิก เริงสมุทร์ (ดู อับดุลกอเดร บินอับดุลมุตตอลิบ อัลมันดิลี, 2556 : 34)

² ฮะดีษนี้มีระบุในตำราอิยาอ์ อุลูมุดดีน (al-Ghazaliy, 2004 : 3/43) ซึ่งอัลอิรอเกียตัดสินว่าเป็นฮะดีษไม่มีแหล่งที่มาอันชัดเจน (al-Haddad, 1987 : 3/69) และอัลอัลบานีย์ตัดสินเป็นฮะดีษเมาฎู (al-Albāniy, 1991 : 249)

³ ต้นฉบับเดิมเป็นภาษาอูรดูชื่อ “นิศอบ ตับลีฮี” เรียบเรียงโดยเมาลานา ซะการียา อัลคานดะละวี อุลมะอ์ชาวอินเดีย (เสียชีวิต ค.ศ.1944) ต่อมาที่การแก้ไขเพิ่มเติมและเปลี่ยนชื่อเป็น “ฟาฎอิลอะมัล” พิมพ์ครั้งแรกที่กรุงเดลี เป็นหนังสือรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับคุณค่าของอะมัลต่างๆทั้งหมดมี 6 บท การละหมาด การอ่านอัลกุรอาน เดือนรอมฎอน การตะวะฮ์ตีบลิสม์ การซิกิริ และเกียรติประวัติเศาะฮาบะฮ์ (al-Tuwaijiry, 1993 : 11-12) แต่ละบทมีการอ้างอิงหลักฐานต่างๆประกอบ ซึ่งมีทั้งฮะดีษทั้งใน

((عن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول الله صلى الله عليه

و سلم قال : فِكْرُهُ سَاعَةٌ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةٍ سِتِّينَ سَنَةً))

ความว่า “รายงานจากออบู ฮุรัยเราะฮ์กล่าวว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “การคิดเพียงเล็กน้อย (ในเรื่องอัลลอฮ์) เพียงครู่หนึ่ง ดีกว่าการทำอิบาดะฮ์ถึงหกสิบปี”²

ฮะดีษที่ 3 ฮะดีษที่ปรากฏในหนังสือ “คุณค่าอะมัล” เช่นเดียวกันซึ่งระบุถึงความประเสริฐของสุเราะฮ์ฏอฮา และสุเราะฮ์ยาสีน³ว่า

((عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : إِنَّ

اللَّهُ قَرَأَ طهَ وَيَسَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ آدَمَ بِأَلْفِ عَامٍ فَلَمَّا سَمِعَتِ الْمَلَائِكَةُ قَالُوا طُوبَى

لِأُمَّةٍ يَنْزِلُ عَلَيْهِمْ هَذَا وَطُوبَى لِأَجْوَابِ تَحْمِلِ هَذَا وَطُوبَى لِأَلْسِنِ تَتَكَلَّمُ بِهَذَا))

ความว่า “รายงานจากออบู ฮุรัยเราะฮ์กล่าวว่า “ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ทรงอัญเชิญสุเราะฮ์ตอฮา และสุเราะฮ์ยาสีนก่อนที่พระองค์จะทรงสร้างชั้นฟ้า และแผ่นดินถึงหนึ่งพันปี เมื่อเหล่ามลาอิกะฮ์ได้ยินอัลกุรอานนี้แล้วพวกเขาจึงกล่าวว่าโชคดียิ่งสำหรับอุมมะฮ์ (ประชาชาติ) ที่ได้รับพระราชทานสิ่งนี้ โชคดียิ่งสำหรับผู้จดจำสิ่งนี้อยู่ในใจของเขา และโชคดียิ่งอีกด้วยสำหรับผู้ที่ลิ้นของเขากล่าวคำเหล่านี้”⁴

ฮะดีษที่ 4 ฮะดีษที่เตือนมิให้มีการพูดคุยกันในมัสยิด เพราะถือเป็นสถานที่สำหรับการปฏิบัติอิบาดะฮ์เท่านั้น ซึ่งพบเห็นปรากฏเป็นข้อความติดกับฝาผนังมัสยิดหนึ่งในพื้นที่ศึกษา คือ

((مَنْ تَكَلَّمَ بِكَلِمٍ الدُّنْيَا فِي الْمَسْجِدِ ، أَحْبَطَ اللَّهُ تَعَالَى أَعْمَالَهُ أَرْبَعِينَ

سَنَةً))

ความว่า “ผู้ใดกล่าวคำพูดทางดุนยาในมัสยิด อัลลอฮ์จะทรงให้การงานของเขาเสียหายไปจำนวน 40 ปี”⁵

ระดับเศาะฮี้ฮ์ ฮะสัน เฎาะอ็ีฟ และเมฆาฏอผสมปะปนอยู่ด้วยจำนวนหนึ่ง โดยหนังสือเล่มนี้ถูกใช้เป็นคู่มือหลักในการอบรมของกลุ่มญะมาอะฮ์ดัลลิฆะฮ์มีสมัชชิกอยู่ทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย

¹ อัลคานดะละวี (เชียน), มุลนิธิสร้างสรรค์ศรัทธาชน (แปล), 2550 : 396.

² ฮะดีษนี้มีบันทึกในตำราอัลอะศมะฮ์ (Abū al-Shaykh, 1987 : 1/46) จากสายรายงานอบู ฮุรัยเราะฮ์ เป็นฮะดีษระดับเมฆาฏอเนื่องในสายรายงานมีชื่ออิสหาก บินนะฎิหซึ่งเป็นคนโกหก (al-Dhahabi, 1994 : 269, al-Albāni, 1991 : 173)

³ อัลคานดะละวี (เชียน), มุลนิธิสร้างสรรค์ศรัทธาชน (แปล), 2550 : 324.

⁴ ฮะดีษนี้มีบันทึกในตำราอัลมุสนัด ของอัลดารีมี (al- Dārimiy, 2000 : 2/547) เป็นฮะดีษเฎาะอ็ีฟญิดตัน เนื่องในสายรายงานมีชื่ออุมร์ บิน หัฟศ เป็นบุคคลระดับมัตรุก (al-Dhahabi, 1996 : 10/690, al-Albāni, 1991 : 1248)

⁵ มุลลา อลี อัลกอรียัตดีลีนตัวบทฮะดีษนี้อยู่ในระดับเมฆาฏอ (al-Qariy, 1970 : 325)

อะดีษที่ 5 อะดีษที่กล่าวถึงคุณค่าของการทำอิบาดะฮ์ในยามค่ำคืนของกลางเดือนรอมฎอน และค่ำคืนของกลางเดือนชะอฺบาน ซึ่งพบเห็นปรากฏเป็นข้อความในเล่มหนังสือถ่ายเป็นเอกสารไม่ปรากฏชื่อหนังสือ ชื่อผู้แต่ง และปีพิมพ์วางไว้สำหรับอ่านในมัสยิดหนึ่งในพื้นที่ศึกษา คือ

((من قام ليلة النصف من رمضان وليلة النصف من شعبان مائة ركعة يقرأ

فيها بقل هو الله أحد ألف مرة لم يمّت حتى يبشر بالجنة))

ความว่า “ผู้ใดยืนขึ้นในค่ำคืนของกลางเดือนรอมฎอน และค่ำคืนของกลางเดือนชะอฺบาน (ด้วยการทำละหมาด) จำนวน 100 ร็อกอะฮ์โดยอ่าน “กุลฮฺวัลลอฮฺอะฮัด” จำนวน 1,000 ครั้ง เพียงเขาเสียชีวิตเมื่อใดก็จะได้เข้าสวรรค์”¹

อะดีษที่ 6 อะดีษที่ระบุถึงคุณค่าของการละหมาดในวันศุกร์สุดท้ายของเดือนรอมฎอนเพื่อชดใช้การละหมาดในรอบปีที่บกพร่องไป ซึ่งพบเห็นปรากฏเป็นข้อความติดกับฝาผนังมัสยิดหนึ่งในพื้นที่ศึกษา คือ

((مَنْ صَلَّى فِي آخِرِ جُمُعَةٍ مِنْ رَمَضَانَ الْخُمْسَ الْمَصَلَّاتِ الْمَفْرُوضَةِ فِي الْيَوْمِ

وَاللَّيْلَةِ فَضَتَّ عَنْهُ مَا أَخْلَفَ بِهِ مِنْ صَلَاةٍ سَنَّتِهِ))

ความว่า “ผู้ใดละหมาดในวันศุกร์สุดท้ายของเดือนรอมฎอน (เพื่อชดใช้) บรรดาละหมาดฟัรฎู 5 เวลาในช่วงกลางวันและกลางคืนที่ขาดไป (ตั้งแต่อดีต) เช่นนั้นย่อมมีผลลบล้างทุกๆการละหมาดในรอบปีของเขาที่บกพร่องไป”²

3.5.2 การบรรยาย การสอน การปาฐกถาพิเศษ หรือคุตบะฮ์

การบรรยาย การสอน หรือคุตบะฮ์ ถือเป็นรูปแบบการเผยแพร่ศาสนาที่ได้รับความนิยมมาช้านานของสังคมมุสลิม เนื่องจากเป็นรูปแบบการเรียนศาสนาที่สะดวก ง่ายตาย และเข้าถึงชาวบ้านทั่วไปได้เป็นอย่างดีนั้นเอง ซ้ำยังมีผล และอิทธิพลอย่างสูงต่อความเชื่อ ความเข้าใจของผู้คนอีกด้วย นอกจากการอ่านคุตบะฮ์ที่มีทุกมัสยิดที่ละหมาดวันศุกร์แล้ว บางแห่งอาจจัดให้มีการเรียนการสอนขึ้นในสถานที่ที่ต่างกัน เช่น โรงเรียน มัสยิด หรือศูนย์การอบรม (มัจญลิสฮิลม์) ส่วนความถี่บางแห่งอาจมีทุกวัน เช่น หลังละหมาด หรือเป็นรายทุกสัปดาห์และรายเดือนก็มี

การสอนศาสนาด้วยรูปแบบข้างต้นนี้ แม้นมีผลอย่างมากต่อการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่สังคม แต่หากผู้สอน หรือผู้บรรยายไม่มีคุณสมบัติที่ดีพอในด้านความรู้ เช่นมีหลักความเชื่อ

¹ อิบน์ อัลญะอียัตต์ดลีนตัวบทอะดีษนี้อยู่ในระดับเมาฎูอ (Ibn al-Jawziy, 1966 : 2/127)

² อัลชากานียัตต์ดลีนว่าอะดีษบทนี้เป็นอะดีษที่กุซ็อน (al-Shawkaniy, 1995 : 54) และการละหมาดดังกล่าวถือเป็นบิดอะฮ์และไม่มีปรากฏมูลฐานใดๆในบทบัญญัติอิสลามซึ่งที่มีแต่จะสร้างความห่างไกลจากอัลลอฮ์ (Ibn al-Uthaymin, 1992 : 12/227-228)

บางอย่างที่บิดเบือน หรือไม่เข้าใจในหลักวิชาการที่สำคัญบางอย่างแล้วโดยเฉพาะหลักอะเกีตะฮ์ หรือ หลักการวิชาฮะดีษ เป็นต้น ย่อมทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน และหลงผิดในที่สุดได้ เช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างฮะดีษเมาฎูอ์ที่ได้จากการสังเกต หรือพบเห็นการเรียนการสอนของบางมัซฮิด ในพื้นที่วิจัย เช่น

ฮะดีษที่ 1. ฮะดีษที่สั่งใช้ให้เลือกสัตว์ที่สวยงามและสมบูรณ์เพื่อเชือดเป็นสัตว์เชือด (กุรบาน) เนื่องมันจะกลายเป็นพาหนะให้เขาขี่ในวันกียามะฮ์ คือ

((اسْتَفْرَهُوا ضَحَايَاكُمْ ، فَإِنَّهَا مَطَايَاكُمْ عَلَى الصِّرَاطِ))

ความว่า “พวกท่านจงเลือกสรรสัตว์เชือด (กุรบาน) ของพวกท่านอย่างดี เพราะมันจะเป็นพาหนะที่นำพวกท่านบนสะพานศิโรฎู”¹ (สัมภาษณ์เมื่อ 6 ก. พ.57)

ฮะดีษที่ 2. ฮะดีษที่ระบุความรักชาติเป็นส่วนหนึ่งของการมีศรัทธา คือ

((حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ))

ความว่า “ความรักประเทศชาติเป็นส่วนหนึ่งของการมีศรัทธา (อีมาน)”² (สัมภาษณ์เมื่อ 7 ก. พ.57)

ฮะดีษที่ 3. ฮะดีษที่ระบุถึงเกียรติและความสูงส่งของบรรดาผู้รู้ คือ

((علماء امتي كأنباء بني إسرائيل))

ความว่า “บรรดาอุละมาอ์ในประชาชาติของฉัน เปรียบเสมือนบรรดานบีใน ชาวบনীอิสรออิล”³ (สัมภาษณ์เมื่อ 7 ก. พ.57)

ฮะดีษที่ 4. ฮะดีษที่ระบุถึงผลบุญของการเข้าร่วมการเรียนการสอนของผู้รู้ คือ

((حُضُورُ مَجْلِسِ عَالِمٍ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ أَلْفِ رَكَعَةٍ))

ความว่า “การเข้าร่วมวงชุมนุมการสอนของผู้รู้คนหนึ่ง ย่อมดีกว่าการทำ ละหมาดจำนวน 1,000 ร็อกอะฮ์”⁴ (สัมภาษณ์เมื่อ 6 ก. พ.57)

ฮะดีษที่ 5. ฮะดีษที่ระบุถึงคุณค่าการอาบน้ำละหมาดซ้ำหลายครั้ง แม้น้ำละหมาด นั้นจะยังไม่เสียที่ก็ตาม คือ

((الْوُضُوءُ عَلَى الْوُضُوءِ نُورٌ عَلَى النُّورِ))

¹ อัลอัลบานีย์ตัดสินด้วยบทฮะดีษนี้ว่าอยู่ในระดับฐานะอิฟฎิดัน (al-Albāniy, 1991 : 1255)

² อัลสะฆอนีย์ตัดสินด้วยบทฮะดีษนี้ว่าอยู่ในระดับเมาฎูอ์ (al-Saghaniy, 1984 : 81)

³ อัลอัลบานีย์ตัดสินด้วยบทฮะดีษนี้ว่าอยู่ในระดับเมาฎูอ์ (al-Albāniy, 1991 : 466)

⁴ มุลลา อลี อัลกอรีตัดสินด้วยบทฮะดีษนี้ว่าอยู่ในระดับเมาฎูอ์ (al-Qariy, 1970 : 133)

ความว่า “การอาบน้ำละหมาดซ้ำบนการอาบน้ำละหมาด ดุจดั่งรัศมีหนึ่งซ้อนอีกรัศมีหนึ่ง”¹ (สัมภาษณ์เมื่อ 7 ก. พ.57)

ฮะดีษที่ 6. ฮะดีษที่ระบุว่าการทำงานอิบาดะฮ์ หรือการละหมาดของบุคคลที่แต่งงานแล้วนั้นประเสริฐกว่าการละหมาดของบุคคลที่เป็นโสด คือ

((رَكَعَاتٍ مِنَ الْمُتَزَوِّجِ أَفْضَلُ مِنْ سَبْعِينَ رَكَعَةً مِنَ الْأَعْرَابِ))

ความว่า “การละหมาดจำนวน 2 ร็อกอะฮ์ของบุคคลที่แต่งงานแล้ว ย่อมประเสริฐกว่าการละหมาดจำนวน 70 ร็อกอะฮ์ของบุคคลที่เป็นโสด”² (สัมภาษณ์เมื่อ 8 ก. พ.57)

ฮะดีษที่ 7. ฮะดีษที่ระบุว่าการทำงานหยาบๆ เป็นสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงโกรธกริ้ว และมีผลทำให้บัลลังก์ของพระองค์ไหวสะท้าน คือ

((تَزَوَّجُوا وَلَا تُطَلِّقُوا فَإِنَّ الطَّلَاقَ يَهْتَرُ مِنْهُ الْعَرْشُ))

ความว่า “ท่านทั้งหลายจงแต่งงานเถิด และอย่าได้หย่าร้างเพราะการหย่าร้าง มีผลทำให้บัลลังก์ (ของอัลลอฮ์) ไหวสะท้าน”³ (สัมภาษณ์เมื่อ 8 ก. พ.57)

3.5.3 สื่ออินเทอร์เน็ต

ปัจจุบันคงปฏิเสธไม่ได้เลยว่าอินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาทต่อการใช้ชีวิต และทำให้มนุษย์ทุกคนในสังคมสามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้อย่างรวดเร็วขึ้น แต่พร้อมกับด้านดีหรือความสะดวกสบายที่ได้รับ แต่อีกด้านหนึ่งก็มีผลเสียหรือโทษมหาศาสตร์ที่ไม่น้อยกว่ากัน ซึ่งโทษที่กล่าวถึงในที่นี้มีหลายลักษณะ เช่น ข้อมูลไม่ดีไม่เหมาะสม ข้อมูลไม่ถูกต้อง เป็นต้น

สำหรับการแพร่หลายของฮะดีษเมาฎูอ์ในสื่ออินเทอร์เน็ตนั้นก็ก็เป็นอีกผลเสียหนึ่งที่มีผลกระทบทำให้เกิดความเชื่อต่างๆ ที่บิดเบือน และการปฏิบัติอิบาดะฮ์ที่ขัดต่อบทบัญญัติอิสลามในสังคมมุสลิมมากมาย ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสังเกต อาทิเช่น

“เคยพบข้อความฮะดีษจากอินเทอร์เน็ตซึ่งกล่าวถึงผลบุญระดับต่างๆ ของการร่วมละหมาดตะรอเวียะห์แต่ละวัน เช่นคืนแรกเขาจะพ้นจากบาปทั้งปวงเสมือนกับวันที่ถูกคลอจากห้องมารดา และในคืนที่สองอัลลอฮ์จะทรงให้อภัยโทษแก่เขาและบิดามารดาของเขา เป็นต้น ซึ่งเป็น

¹ ฮะดีษนี้มีระบุในตำราอัลอิฮยาอ์” ของอัลฆะมาลี (al-Ghazaliy, 2004 : 1/110) ซึ่งบรรดาอุละมาอ์ฮะดีษบางท่านกล่าวว่า เป็นฮะดีษที่ไม่ปรากฏสายรายงาน (al-Zubaidiy, 1990 : 2/375, al-Subkiy, 1991 : 6/292)

² รายงานจากอนัส บินมาลิกมีปรากฏในตำราอัลญะฟะอ์ อัลกะบิร² ในสายรายงานปรากฏชื่อของมุขาน็อบ บิน อัมร์ซึ่งถูกวิพากษ์ว่าฮะดีษของเขาอยู่ในระดับมุนกัร² (al-Dhahabi, 1963: 3/436) และอัลอัลบานีย์ตัดสินตัวบทฮะดีษนี้ว่าอยู่ในระดับเมาฎูอ์ (ดู al-Albāniy, 1988 : 460)

³ มีระบุเช่นกันในตำราอัลฟะวาอิด อัลมัญมูอะฮ์” ของอัลเชกานีย์ซึ่งตัดสินว่าเป็นฮะดีษเมาฎูอ์ (al-Shawkaniy, 1995:155)

ข้อความที่ไม่ถูกต้อง และเป็นอะดิษปลอมชัดเจน ข้อความเช่นนี้มักพบเห็นอยู่บ่อยครั้งในช่วงเดือนรอมฎอน” (สัมภาษณ์เมื่อ 6 ก. พ.57)

บรรดาอะดิษเมาฎอซึ่งมีเผยแพร่ในเว็บไซต์ต่างๆ เป็นภาษาไทยในรูปแบบของบทความศาสนาซึ่งล้วนมีความหมายคลาดเคลื่อน และสุ่มเสี่ยงทำให้เกิดความหลงผิดทั้งในทางความเชื่อ และการปฏิบัติของสังคมมีมากมาย ดังขอยกตัวอย่างบางส่วน เช่น

อะดิษที่ 1 อะดิษที่ระบุถึงความประเสริฐของบรรดานักปราชญ์ หรืออุละมาอ์เหนือบรรดานักรบ คือ

((مَدَادُ الْعُلَمَاءِ أَفْضَلُ مِنْ دِمَاءِ الشُّهَدَاءِ))

ความว่า “น้ำหมึกของบรรดานักปราชญ์นั้น ดีกว่าเลือดของผู้ที่ตายเพื่อศาสนา”¹ (<http://www.Islammore.com/view/3111> สืบค้นเมื่อ 12/07/60)

อะดิษที่ 2 อะดิษที่ระบุการส่งเสริมให้แสวงหาความรู้แม้ต้องเดินทางไปยังแดนไกล

((أَطْلُبُ الْعِلْمَ وَالْوَالِصِينَ))

ความว่า “จงแสวงหาความรู้เถิด ถึงความรู้นั้นจะอยู่ถึงเมืองจีน”² (http://southernmuslim.blogspot.com/2010/05/blogpost_27.html สืบค้นเมื่อ 12/07/60)

อะดิษที่ 3 อะดิษที่ระบุผลบุญของการเจาะจงเยี่ยมสุสานบิดามารดาในวันศุกร์ คือ

((مَنْ زَارَ قَبْرَ أَبِيهِ أَوْ أَحَدِهِمَا فِي كُلِّ جُمُعَةٍ غُفِرَ لَهُ وَكُتِبَ بَرًّا))

ความว่า “ผู้ใดที่ไปเยี่ยมหลุมฝังศพของบิดามารดาของเขา หรือคนหนึ่งคนใดจากทั้งสองในทุกวันศุกร์ เขาจะได้รับการอภัยโทษและจะถูกบันทึกว่าเป็นลูกที่ดี”³

<http://Islamicstudies.th.com/index.php/19-Islamic-teachings/756-values-methods-visit-cemeteries> สืบค้นเมื่อ 13/07/60)

อะดิษที่ 4. อะดิษระบุว่า การต่อสู้ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด คือการต่อสู้ต่อจิตใจของตนเอง

((رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ ، قَالُوا : وَمَا الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ ؟))

((قَالَ : جِهَادُ الْقَلْبِ))

¹ บรรดาอุละมาอ์ด้านอะดิษหลายท่านตัดสินตรงกันว่าอะดิษบทนี้อยู่ในระดับเมาฎอ (Dhahabiy,1963 :3/517, al-Shawkaniy,1995 :17, al-Albāniy,1991:4832)

² อัลอัลบานีย์ตัดสินว่าอะดิษนี้อยู่ในระดับเมาฎอ (al-Albāniy,1991 : 416)

³ อะดิษนี้มีระบุเช่นกันในตำราบริหารลอันวาร”ของอัลมัจลิสีย์นักวิชาการชาวซีเรีย (al-Majlisiy,n.d : 86/359) ซึ่งอัลอัลบานีย์ตัดสินว่าอะดิษนี้อยู่ในระดับเมาฎอ (al-Albāniy,1991 : 1/125)

ความว่า “พวกเรากลับจากการนิฮาดที่เล็กสุดสู่การนิฮาดที่ใหญ่ที่สุด พวกเรา (เศาะฮาบะฮ์) ถามว่า : และอะไรคือการนิฮาดที่ใหญ่ที่สุด ท่านนบี ﷺ กล่าวว่ “คือการนิฮาดของหัวใจ”¹

(<http://alisuasaming.org/webboard/index.php?topic=2077.0>
สืบค้นเมื่อ 13/07/60)

ฮะดีษที่ 5 ฮะดีษระบุถึงผลบุญของการสนับสนุนงานเมาลิด หรือวันครบรอบการเกิดนบีมุฮัมมัด ﷺ คือ

((مَنْ عَظَّمَ مَوْلِدِي كُنْتُ شَفِيعًا لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ , وَمَنْ أَنْفَقَ دِرْهَمًا فِي مَوْلِدِي فَكَأَنَّمَا أَنْفَقَ جَبَلًا مِنْ ذَهَبٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ))

ความว่า “ผู้ใดให้เกียรติวันเกิด (เมาลิด) ของฉัน ฉันยอมเป็นผู้ให้การช่วยเหลือเขาในวันกิยามะฮ์ และผู้ใดบริจาคเหรียญทอง (ดิรฮัม) หนึ่งเนื่องวันเกิดของฉัน เสมือนเขาได้บริจาคทองคำเท่ากับขุนเขาลูกหนึ่งในหนทางของอัลลอฮ์”²

(<http://Abūaizsaisaidah.blogspot.com/2014/05/maulid-nabi-Muhammad-saw.html> สืบค้นเมื่อ 11/09/60)

3.6 อันตรายของฮะดีษเมาฎอในทัศนะของบรรดาอุละมาอ์

ด้วยความตระหนักถึงอันตรายและผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาอย่างมากมายของฮะดีษเมาฎอ และฮะดีษที่ไม่ถูกต้องต่อบทบัญญัติอิสลามโดยภาพรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านหลักศรัทธาและการปฏิบัติศาสนกิจ บรรดาอุละมาอ์จึงทุ่มเทเพื่อการนี้อย่างที่สุด³ ดังขอเสนอทัศนะของบรรดาอุละมาอ์เหล่านั้นบางท่านต่อเรื่องดังกล่าวดังนี้

¹ ฮะดีษนี้มีระบุเช่นกันในตำราอิหฺยาอฺอุลุมุดดีน” ของอัลฆะซาลียฺ (al-Ghazaliy,2004 : 3 /10) ซึ่งอิบนุ บาสต์ดิลินว่าเป็นฮะดีษที่ไม่มีแหล่งที่มาชัดเจน (Ibn Baz,1999 : 26/381)

² ฮะดีษนี้มีระบุเช่นกันในตำราเราะดาริจญ์ อัลสุอูด อิลลา อิกติส่าอ์ อัลบรูต(หรือ ซัรห์ เมาลิด อัลบัจซันญียฺ) (al-Bantaniy,n.d. : 22) เรียบเรียงโดยมุฮัมมัด นะวะวีรียฺ อัลบัตตะนียฺ อุละมาอ์อินโดนีเซีย (เกิด ค.ศ.1813 /ตาย ค.ศ.1897) (ข้อมูลจาก <https://goib651.wordpress.com/tag/madarij-al-shuud-syarah-maulid-al-barzanji/> สืบค้นเมื่อ 12/09/60) ซึ่งฮะดีษข้างต้นอิบนุ ญิบรียลตัดสินว่าเป็นฮะดีษเท็จและไม่มีปรากฏในตำราฮะดีษเล่มต่างๆที่น่าเชื่อถือ (ข้อมูลจาก <http://www.Ibn-jebreen.com/fatwa/vmasal-6019-.html> สืบค้นเมื่อ 12/09/60)

³ กล่าวคือเมื่อช่วงศตวรรษแรกอันตึเลศผ่านสู่เข้ายุคปลายสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ทั้งสี่ การกุสิ่งแปลกปลอมต่างๆรวมถึงฮะดีษเมาฎอ ก็เริ่มปรากฏและแพร่หลายอย่างมากมายขึ้น กระทั่งเป็นที่วิตกของบรรดาอุละมาอ์ผู้ห่วงหาพันต่อสุนนะฮ์ แนวคิดเพื่อพยายามเก็บรวบรวมฮะดีษที่ถูกต้องจึงเกิดขึ้นในระดับอุละมาอ์ในยุคต่อมาจึงได้มีการใช้หลักรวบรวมฮะดีษโดยวิธีการอ้างสายรายงาน³ และยุคต่อมาได้มีการรวบรวมเฉพาะฮะดีษที่เศาะฮียฺล้วนๆไว้ในตำราเล่มเดียวกันขึ้นโดยนักวิชาการสำคัญ 2 ท่าน คือ อิมามอัลบุคอรียฺ และอิมามมุสลิม แล้วตามติดด้วยยุคของบรรดาตำราอัลสุนัน” ซึ่งเห็นได้จากผลงานของอูปูดาด อัลนะสายียฺ อัล-ติรมิซียฺ เป็นต้น นอกจากนั้นยัง

3.6.1 อะฮ์มัด บิน หันบัล

อะฮ์มัด บิน หันบัล¹ อุละมาอ์ผู้มีฉายาว่าอิมามแห่งชาวอะฮ์ลุลสุนนะฮ์ ท่านเป็นผู้นำที่ยืนหยัดอยู่ในสุนนะฮ์ที่ถูกต้องอย่างมั่นคง แม้นในยามตกอยู่ในวิกฤติที่ถูกกระแสบีบคั้นเช่นเมื่อโดนผู้ปกครองสมัยแห่งวงศ์อับบาซียะฮ์บังคับให้ยอมรับว่าอัลกุรอานเป็นสิ่งถูกสร้าง (มักลูก) เป็นความเชื่อที่เป็นบิดอะฮ์ของกลุ่มมุตะซิละฮ์ซึ่งมีอิทธิพลครอบงำสังคมอยู่ในสมัยนั้น กระทั่งท่านต้องถูกจองจำอย่างทรมาณในคุกหลายปี กระทั่งมีการเปรียบเทียบว่า “ออบู บักร คือตัวอย่างของการเผชิญกับกรณีการตกศาสนา (มูรตัด) แต่อะฮ์มัด คือตัวอย่างของการเผชิญหน้ากับบิดอะฮ์ในวิกฤติการณ์” (‘Abd al-Ghaniy al-Daqar, 1999 : 312)

อิมามอะฮ์มัด บิน หันบัลมีจุดยืนที่มั่นคงต่อการเรียกร้องสู่แนวทางของอะฮ์ลุลสุนนะฮ์ที่ยืนถืออัลกุรอานและสุนนะฮ์เป็นสรณะ ตลอดถึงปฏิเสธสิ่งต่างๆ ที่แปลกปลอมเข้ามาในศาสนา ดังท่านกล่าวว่า “หลักมูลฐาน (อูศูล) ของอิสลามในทัศนะของเรา คือ การยึดมั่นและเจริญรอยตามสิ่งที่เศาะฮาบะฮ์ของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เคยปฏิบัติมา การละทิ้งบิดอะฮ์เพราะทุกๆ บิดอะฮ์คือการหลงผิด การละทิ้งการทะเลาะวิวาท การนั่งร่วมวงสนทนากับพวกบิดอะฮ์ และการละทิ้งการโต้แย้งโต้เถียงในเรื่องศาสนา (al-Lalika’iy, n. d. : 1/176)

อัลเราะบิอ์ บิน สุลัยมาน เล่าว่า ท่านอัสซาฟีอีได้กล่าวแก่เราว่า “ท่านอะฮ์มัด คือผู้นำใน 8 ประการ คือ ผู้นำด้านชะดีษ ผู้นำด้านฟิกฮ์ ผู้นำด้านภาษา ผู้นำด้านอัลกุรอาน ผู้นำด้านความยากจน ผู้นำด้านความสมถะ ผู้นำด้านความสำรวม และผู้นำด้านสุนนะฮ์” (Ibn Abiyala, n. d. : 5) ซึ่งในยุคเดียวกัน ท่านคือบุคคลแรกๆที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องชะดีษที่สามารถท่องจำและรวบรวมชะดีษมากที่สุด (Abū al-Falah, 1988 : 2/97) ท่านมีเคยละเว้นแม้แต่สักครู่เดียวในช่วงวัยหนุ่ม นอกจากใช้ไปเพื่อรับฟังชะดีษ หรือทบทวนสายรายงาน ท่านท่องไปยังดินแดนต่างๆของโลก ทั้งใกล้และไกล หากไม่มีพาหนะก็จะเดินเท้าไป ผ่านเส้นทางต่างๆอันทุรกันดาร แต่ท่านก็มีได้ย่อท้อ

ออบู อลี บิน อัลเศาวาฟ กล่าวว่า “ฉันได้ยืนอับดุลลอฮ์ บุตรชายของอิมามอะฮ์มัด เล่าว่า : บิดาของฉันเรียบเรียงตำราอัลมุสนัดขึ้นหลังจากพบกับท่านอับดุลรอซซาค อัลค็อนอานีย์ และ

มีคิดค้นกำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆเพื่อคัดกรองชะดีษ อีกทั้งมีการศึกษาวิพากษ์ผู้รายงานและการจับเท็จโดยอาศัยหลักวิชาการที่เรียกว่า “อิลมุอัลญูรหฺ วัอะลตะฮ์ดีล” รวมถึงมีการพยายามเรียบเรียงตำราที่รวบรวมเฉพาะประวัติบรรดาผู้กุชะดีษและเฉพาะตัวบทที่เป็นชะดีษมาถู้อต่างๆขึ้นมาซึ่งด้วยกระบวนการหรือวิธีเหล่านี้เองที่ทาชะดีษของท่านบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ถูกเก็บรวบรวมและชำระจากสิ่งแปลกปลอมต่างๆได้อย่างสำเร็จจนถึงปัจจุบัน

¹ ชื่อเต็มคือ อะฮ์มัด บินมุฮัมมัด อัลชัยบานีย์ เกิดที่เมืองแบกแดดในปี ฮ.ศ.164 เชี่ยวชาญและรอบรู้ทั้งวิชาการฟิกฮ์ และชะดีษ เจ้าของตำราชะดีษ “อัลมุสนัด” ซึ่งเรียบเรียงตามลำดับรายชื่อเศาะฮาบะฮ์ 904 รายชื่อ รวมทั้งสิ้นราว 40,000 ชะดีษ โดยคัดกรองเฉพาะชะดีษที่เห็นว่าถูกต้อง (เศาะฮีย์ฮ์) แม้นบรรดาอุละมาอ์ต่างเห็นพ้องกันว่าตำราอัลมุสนัดนั้นยังมีชะดีษระดับฎะอียะฟ และมาถู้อปะปนอยู่ แต่เกิดจากการบันทึกผิดพลาดโดยบุตรชาย (คืออับดุลลอฮ์) มิใช่มาจากตัวของท่านเอง (Abd al-Ghaniy al-Daqar, 1999 : 45)

ดำเนินเรื่อยมาจากนั้นทั้งการสะสม รวบรวม และคัดเฟ้นฮะดีษตลอดชีวิตของท่าน (al-Madiniy,1990 : 25)

ยะหฺยา บิน ยูสุฟ อัลมุฏฏาวียฺ เล่าว่า “ฉันได้นั่งร่วมมัจญลิสของท่านอิมามอะฮฺมัดเป็นเวลาถึง 13 ปี โดยทุกครั้งท่านจะอ่านอัลมุสนัดให้หลายๆของท่านฟังจากสิ่งที่ท่านได้เขียนไว้ที่ละอักษร” ท่านเล่าอีกว่า “ตำราที่อิมามอะฮฺมัดได้ทำการรวบรวมและมีความชำนาญนั้นมีมากกว่า 750,000 ฮะดีษ ซึ่งใช้เป็นแหล่งอ้างอิงฮะดีษของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ในสมัยนั้น”¹

ในด้านวิชาการฮะดีษ อะฮฺมัด บิน หันบัลจึงถือเป็นอุละมาฮ์ท่านหนึ่งที่ถูกยอมรับในเรื่องความรู้และคุณธรรม และเข้มงวดต่อข้อห้าม และปฏิบัติตามสุนนะฮ์ หรือฮะดีษที่ถูกต้อง ดังคำกล่าวของ อุบัยด์ อัลกอสิม บิน สลามที่ว่า “เรื่องวิชาการฮะดีษนั้นสิ้นสุด ณ บุคคล 4 คน คือ อุบัยกร บิน อบีซัยบะฮ์, อะฮฺมัด บิน หันบัล, ยะหฺยา บิน มูอีน และอลี บิน อัลมะดีนี (Ibn ‘Asākir,1994 : 10/69)

สำหรับจุดยืนต่อฮะดีษเมาฎูอ์ อะฮฺมัด บิน หันบัลถือว่าฮะดีษประเภทนี้เป็นภัยมหันตต่อศาสนาซึ่งส่วนหนึ่งได้แทรกซึมมาต่อบกลุ่มลัทธิเบี่ยงเบนต่างๆ ที่มีอ้างหรืออุปโลกน์หลักฐานที่ไม่ถูกต้องขึ้นมาเพื่อผลประโยชน์แอบแฝงบางประการ โดยท่านจะเข้มงวดอย่างที่สุดในทุกขั้นตอนของกระบวนการได้มาของฮะดีษ ตั้งแต่แหล่งที่มาและการกลั่นกรองซึ่งท่านจะไม่ยอมรับการรายงานจากบุคคลใดๆที่มีข้อเคลือบแคลง เช่นได้กำชับห้ามบุตรชายของท่านชื่ออับดุลลอฮ์ บิน อะฮฺมัดรับการบอกเล่าฮะดีษใดๆจากพวกบิดอะฮ์โดยเด็ดขาด เพื่อปิดกั้นจากการปะปนมาของฮะดีษที่ไม่ถูกต้องนั่นเอง ดังอิบนุ ฮะญูรฺเล่าว่า “อับดุลลอฮ์ บิน อะฮฺมัดจะไม่บันทึกฮะดีษจากบุคคลใด นอกจากผู้ที่บิดาของเขาอนุญาตให้ และเป็นชาวอะฮฺลุลสุนนะฮ์เท่านั้น” (al-Fawzān, 2010: 28-29) รวมทั้งห้ามการนั่งสนทนา ร่วมชุมนุม หรือเข้าใกล้ชิดสนิทสนมกับพวกบิดอะฮ์กลุ่มต่างๆ เช่นพวกมุรฎูอียะฮ์ ก้อดริยะฮ์ หรือญะฮะมียะฮ์โดยเฉพาะที่เป็นนักเผยแพร่ของพวกเขา ท่านห้ามแม้กระทั่งดูตำราต่างๆของพวกอะฮฺลุลกะลาม และบิดอะฮ์ผู้หลงผิดทั้งหลาย รวมทั้งการอ่านหรือรายงานฮะดีษต่างๆของพวกเหล่านั้นด้วย

อะฮฺมัด บิน หันบัล กล่าวว่า “จงอย่าบันทึกฮะดีษจากบุคคล 3 ประเภท คือ ผู้ทำบิดอะฮ์ที่เรียกร้องไปสู่บิดอะฮ์ของเขา คนชอบโกหกเพราะไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ไม่ควรบันทึกจากเขา และจากคนๆหนึ่งที่สับสนซึ่งเมื่อถูกเสนอให้ทบทวน (ในคำกล่าวของตนเอง) เขาก็ไม่ยอมรับ” (Aḥmad `Ibn Thabit al-Khathīb,1936 : 144)

และวิธีการหนึ่งที่จะสามารถทำให้ได้มาซึ่งฮะดีษที่ถูกต้อง และปลอดภัยที่สุดในทัศนะของท่านคือการสืบสาวแหล่งที่มาของฮะดีษจากจุดเริ่มสูงสุด หรือเรียกว่า “สะนัดอาลี” โดย

¹ Ibid ; al-Madiniy,1990 : 2

ท่านถือว่าการถามหาชะนัตอาลี นั้นเป็นแบบอย่างของชาวสะลัฟ ดังครั้งหนึ่งมีคนถามท่านเรื่องนี้ ท่านตอบว่า “การถามหาชะนัตอาลีเป็นแบบอย่างสืบทอดมาของชนก่อนหน้านี้ เนื่องบรรดาสหายของท่านอับดุลลอฮ์ บิน มัสอูด ซึ่งเคยเดินทางมาจากเมืองกุพะฮ์สู่เมืองมาดีนะฮ์ พวกเขาจะศึกษาและรับฟังความรู้ต่างๆมาจากท่านอุมร์ (บิน อัลค็อฎฏอบ) โดยตรง (Ibn al-Jawziy, 1988 : 203)

ในทัศนะของอะฮ์มัด บิน หันบัล ถือว่าอะดีซ คือเป็นแหล่งความรู้สำคัญที่ใช้ในการอ้างอิงเป็นหลักฐานในการศึกษาศาสนาทั้งด้านอะกีดะฮ์ และอิบาดะฮ์ จึงจำเป็นอย่างยิ่งยวดสำหรับมุสลิมในทุกยุคสมัยที่นอกจากต้องเข้าใจแล้ว ยังต้องสามารถแยกแยะให้ได้ด้วยว่าอะดีซใดเป็นอะดีซที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง หรืออะดีซปลอมที่ถูกอุปโลกนขึ้นอันเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดบิดอะฮ์ และสิ่งแปลกปลอมต่างๆ อย่างแพร่หลายมาในสังคมมุสลิมในทุกยุคทุกสมัย เนื่องจากหากใครไม่มีความรู้ที่แท้จริงในเรื่องอะดีซแล้วย่อมตกเป็นเหยื่อของความหลงผิดดังกล่าวได้อย่างง่ายดาย โดยท่านเห็นว่าผู้ที่ให้ความสำคัญและยึดถือในสุนนะฮ์ หรืออะดีซที่ถูกต้องของท่านนบี ﷺ เท่านั้นที่สามารถรอดพ้นจากวิฤติการณ์ หรือความชั่วร้ายต่างๆ และสามารถเป็นบุคคลที่ได้รับความช่วยเหลือจากอัลลอฮ์ให้ยึดหยัดอยู่บนความถูกต้องได้ ดังระบุในอะดีซที่ว่า

((لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَدَّهُمْ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرُ اللَّهِ))

(أخرجه مسلم، 1991 : 1923 و أحمد، 1977 : 21896)

ความว่า “ จะยังคงมีชนกลุ่มหนึ่งอยู่เสมอทุกสมัย จากประชาชาติของฉันซึ่งพวกเขาจะมีชัยชนะ (เหนือศัตรู)อย่างกระจ่างชัด โดยบรรดาผู้ทอดทิ้งพวกเขา ก็มิอาจทำร้ายอันใดแก่พวกเขาได้ จวบจนกระทั่งประกาศิตของอัลลอฮ์จะมาถึงยังพวกเขา”

(บันทึกโดย Muslim, 1991 : 1923 และ 'Aḥmad, 1977 : 21896)

อิมามอะฮ์มัด บิน หันบัล อธิบายอย่างเชื่อมั่นว่า “กลุ่มชนที่ได้รับการช่วยเหลือ” ตามที่ระบุในอะดีซข้างต้น คือ บรรดานักวิชาการอะดีซนั่นเอง (al-Hākim, 1976 : 3)

3.6.2 อิบน์ ตัยมียะฮ์

อิบน์ ตัยมียะฮ์ ถือเป็นผู้ละมาอ์ที่ถือกำเนิดมาในช่วงศตวรรษที่ 8 แห่งฮิจญ์เราะฮ์ ในช่วงที่โลกมุสลิมได้รับการคุกคามและทำลายมากมายทั้งด้านการเมืองโดยพวกมองโกล และด้านศาสนาโดยลัทธิความเชื่อนอกกรีต และกลุ่มบิดเบือนทั้งหลาย ท่านมีจุดยืนที่ชัดเจนในการเรียกร้องสู่อิสลามอันบริสุทธิ์ตามคำสอนจากอัลกุรอาน สุนนะฮ์ และแนวทางของสะลัฟซอลิฮ์ และต่อต้านชิริก บิดอะฮ์และสิ่งแปลกปลอมที่มีอยู่อย่างดาษดื่นในสังคมมุสลิมในยุคนั้น โดยท่านเห็นว่าสาเหตุหนึ่งคือความโง่เขลาของสังคมต่ออะดีซของท่านนบี ﷺ และไม่สนใจเรียนรู้เกี่ยวกับวิชานี้ ซ้ำกลับไปอ้างสิ่งคลุมเครือ หรือความคิดตนเป็นหลักฐานทางศาสนา ท่านกล่าวในกรณีนี้ว่าพวกอะฮ์ลุลกะลามทั้งหลาย

มักอ้างความถูกต้องของเรื่องความรู้และศาสนา แต่กลับแสดงการขัดแย้งกับสุนนะฮ์และ ญะมาอะฮ์ ทุกคนมักอ้างทัศนะที่ได้จากฮะดีษเมฆาฏู หรืออ้างแบบมั่วสุมโดยไม่เข้าใจความหมาย และทุกครั้งที่พบหลักฐานคลุมเครือใดๆ พวกเขาก็มักใช้ความคิดตนเองตัดสิน (Ibn Taimīyah, 1977:4/82-83) เพราะความรู้ความเข้าใจต่อหลักการอิสลามที่มาจากท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ เท่านั้นที่จะนำพาให้มนุษย์ได้พบกับสัจธรรมและรอดพ้นจากการยึดติดกับความเชื่อและการปฏิบัติอันงมงายทั้งหลายที่ได้มาจากการเลื่อมสอนต่อกันมาอย่างผิดๆ โดยคิดว่านั้นคือสัจธรรม ท่านได้กล่าวถึงสาเหตุเหล่านั้นว่า “เนื่องความโง่เขลาต่อความเป็นจริงที่นำมาโดยท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ พวกเขาจึงมีปฏิกิริยาที่ต่อต้านความจริงแต่กลับไปยึดหลักฐานอื่นๆ มาเป็นข้ออ้างเนื่องความโง่เขลานั้น หากพวกเขาฉลาดหรือเข้าใจต่อสิ่งที่ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ นำมาแล้ว พวกเขาย่อมตระหนักว่าสิ่งนั้นคือแหล่งรวมของทุกๆ ความดีงาม” (Ibn Taimīyah, 1991:7/381-382)

สาเหตุหนึ่งของความหลงผิดทางความเชื่อ และการปฏิบัติศาสนาของมุสลิมบางกลุ่มเนื่องมาจากอาศัยพึ่งพาตัวบทหนึ่งๆ ที่ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครคือผู้กล่าวและเชื่อถือได้ หรือไม่ ดังนั้นการโกหก หรือกุความเท็จจึงเป็นการง่ายมากสำหรับพวกเขา เพราะแม้กระทั่งผู้ที่รู้ที่สุดในหมู่พวกเขาก็จะไม่ได้อ้างแค่สิ่งที่เจตนาคัดลอกมา แต่จะอ้างถึงเรื่องเล่าต่างๆ อันโง่เขลาและมดเท็จ รวมถึงนียบายปรัมปราอื่นๆ อีกด้วย (Ibn Taimīyah, 1995 : 27/479)

เพราะความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องศาสนาจำเป็นต้องอาศัยจากแหล่งอ้างอิงมาจากอัลกุรอาน และสุนนะฮ์ของท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ อันหมายถึงฮะดีษที่เศาะฮี้บตามความเข้าใจที่ถูกยอมรับและสืบทอดต่อกันมาจากชนรุ่นแรกของอุมมะฮ์ หรือสะลัฟซอลิฮ์ เป็นสำคัญ เพราะหากไปยึดถือในหลักการอื่นจากนี้ที่ได้มาจากหลักฐานที่ไม่ถูกต้อง หรือทัศนะของกลุ่มต่างๆ แล้วย่อมก่อให้เกิดความผิดพลาดต่างๆ โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือเห็นผิดเป็นถูกได้ ดังคำกล่าวของอิบนุ ดัยมียะฮ์ที่ว่า “แม้กระทั่งบรรดานักวินิจฉัยปัญหาศาสนามากมายทั้งยุคแรกและยุคหลังที่ได้กล่าวหรือกระทำในบางสิ่งที่เป็บิตอะฮ์ โดยไม่ทราบว่าจะจริงแล้วมันคือบิตอะฮ์ หรือเข้าใจฮะดีษฎะอ์ฟผิดไปโดยคิดว่าเป็นฮะดีษเศาะฮี้บ” (Ibn Taimīyah, 1995 : 19/191)

ท่านกล่าวเช่นกันว่า “ในเรื่องบทบัญญัติศาสนานั้นไม่อนุญาตให้อาศัยฮะดีษฎะอ์ฟซึ่งมิใช่ฮะดีษที่อยู่ในระดับเศาะฮี้บหรือฮะสัน (มาเป็นหลักฐาน) และไม่มีบรรดาอิมามท่านใดเลยที่อนุญาตให้อาศัยฮะดีษฎะอ์ฟมากำหนดทุกมวญิบหรือมุสตะฮับ หากใครยังกล่าวอ้างเช่นนั้นย่อมขัดแย้งกับมดีเอกฉันท์ (อีจญมาอ์)” (Ibn Taimīyah, 1995 : 19/251) เนื่องโดยรวมแล้วฮะดีษที่ถูกถ่ายทอดมาจากพวกอิวาฮ์ส่วนใหญ่นั้นแล้ว มักเป็นฮะดีษที่ไม่มีหลักเกณฑ์ใดๆ เช่นบางฮะดีษทราบได้เลยว่าเป็นการโกหกล้วนๆ บ้างก็สามารถจับเท็จได้โดยพิจารณานิสัยหรือสันดาน (ของผู้รายงาน) และบ้างจับเท็จได้เนื่อง (มีเนื้อหา) ขัดแย้งกับหลักฐานที่ถูกต้อง หรืออาจจับเท็จได้โดยวิธีการอื่นๆ

ฉะนั้นในการนำอะตีย์ชใดๆมาบอกเล่าหรืออ้างอิงในการสอน ครูหรือผู้รู้จำเป็นต้องตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนก่อนว่าเป็นอะตีย์ชที่เศาะฮี้ฮ์ และต้องไม่นำอะตีย์ชที่ไม่ถูกต้อง หรือไม่ทราบสถานะมาอ้างอิงอย่างเด็ดขาด และหากพบเห็นบุคคลใดปฏิบัติเช่นนั้นก็จำเป็นต้องชี้แนะตักเตือนให้ตระหนักถึงผลร้ายที่จะตามมา เช่น บิดอะฮ์ และการปฏิบัติต่างๆที่ผิดหลักการศาสนาโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ฉะนั้นเพื่อความปลอดภัยให้ศึกษา และยึดมั่นในหลักฐานที่ถูกต้องจากสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ เป็นแนวทางเท่านั้น ดังคำกล่าวของอิบนุ ตัยมียะฮ์ที่ว่า “สาเหตุการแพร่หลายของสิ่งต่างๆที่เป็นบิดอะฮ์ในทุกประชาชาติ คือ การหมกเม็ด หรือปกปิดแบบอย่างอันดีของบรรดาศาสนทูตไว้โดยไม่เปิดเผย กระทั่งความเสียหายเกิดขึ้น (Ibn Taimīyah, 1995 : 4/137)

นอกจากนั้นอิบนุ ตัยมียะฮ์ยังกล่าวถึงข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับตัวบทของอะตีย์ชเมฆูฮ์ว่า “โดยรวมแล้วอะตีย์ชต่างๆที่บรรดาพวกอวิชชาส่วนใหญ่นำมาถ่ายทอดกันนั้นเป็นอะตีย์ชที่ไม่มีหลักเกณฑ์ใดๆรับรอง แต่ทราบได้ ซึ่งบางอะตีย์ชก็เป็นความจริงทั้งหมดชัดเจน บางอะตีย์ชทราบได้โดยเทียบกับประเพณีอันดี และบ้างก็ทราบได้เนื่องขัดแย้งกับอะตีย์ชเศาะฮี้ฮ์ หรือวิธีการจับเท็จอื่นๆ” (Ibn Taimīyah, 1986 : 8/105)

และท่านได้แสดงทัศนะต่ออะตีย์ชเมฆูฮ์บางบทที่มีเนื้อหาที่เข้าข่ายเป็นการตั้งภาคี (ชิริก) และอันตรายต่อหลักความเชื่อที่ถูกต้องของมุสลิมอย่างชัดเจน เช่นต่ออะตีย์ชเมฆูฮ์บทหนึ่งที่ว่า

((لَوْ أَحْسَنَ أَحَدُكُمْ ظَنَّهُ بِحَجْرٍ لَنَفَعَهُ اللَّهُ بِهِ))

ความว่า “หากพวกท่านคนใดมีความนึกคิดที่ดีต่อหินก้อนหนึ่งแล้ว อัลลอฮ์ก็จะทรงให้มันเกิดผลจริงๆขึ้นต่อเขา”

ซึ่งอิบนุ ตัยมียะฮ์ได้วิพากษ์อะตีย์ชบทนี้ว่า “เป็นคำพูดของพวกปฏิเสธ (กาไฟร) ที่โง่เขลาที่ยึดถือในสิ่งที่ให้คุณให้โทษเหมือนเช่นความรู้สึกของพวกบูชาเจวีด (มุชริกีน) ทั้งหลายที่เชื่อต่อเจวีดต่างๆของพวกเขา (Ibn Taimīyah, 1995 : 19/147) หากอะตีย์ชบทนี้เป็นสิ่งถูกต้องแล้วแน่นอนพวกบูชาเจวีดต่างๆก็คงได้ประโยชน์จากสิ่งที่ตนบูชาอย่างถ้วนหน้า แต่จริงแล้วทั้งรูปเจวีดหรือวัตถุบูชาในรูปลักษณะต่างๆเหล่านั้นหาได้ให้คุณประโยชน์อันใดแก่ใครได้เลยในโลกนี้ แต่ซ้ำร้ายในโลกหน้ามันยังจะเกิดเป็นโทษอันมหันต์ และได้รับความกริ้วโกรธจากอัลลอฮ์ด้วยการต้องโทษอันแสนทรมาณในนรกตลอดกาลอีกด้วย

3.6.3 อิบนุ อัลก๊อยยิม อัลญะฮิยะฮ์

อิบนุ อัลก๊อยยิม อัลญะฮิยะฮ์ เกิดมาท่ามกลางสังคมที่ปกคลุมด้วยความเสื่อมเสียทางศีลธรรมและศาสนา ตลอดทั้งแนวความคิดเบี่ยงเบนต่างๆ และด้วยการกำหนดให้ของอัลลอฮ์เขาได้พบกับอิบนุ ตัยมียะฮ์ผู้เป็นต้นแบบของเขา โดยได้ซึมซับความรู้แนวคิดตลอดระยะเวลาที่ใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันตลอดมานับตั้งแต่เดินทางมาอยู่ที่ดามัสกัสในปี ฮ.ศ. 712 และถูกจองจำอยู่ด้วยกัน กระทั่งอิบนุ ตัยมียะฮ์เสียชีวิตไปในปี ฮ.ศ. 728

อิบนุ อัลกัอยยิม อัลญะฮะซิมีย์มีทัศนะในทางศาสนาที่ไม่แตกต่างอันใดจากท่านอิบนุ ตัยมียะฮ์ผู้เป็นอาจารย์ นั่นคือการเรียกร้องสู่อิสลามอันพิสุทธ์ตามคำสอนจากอัลกุรอาน สุนนะฮ์ และแนวทางของสะลัฟซอลิฮ์ และต่อต้านชิริก บิดอะฮ์และสิ่งแปลกปลอมทั้งหลายในสังคม โดยเฉพาะ การปฏิบัติต่างๆที่เป็นบิดอะฮ์ ซึ่งท่านกล่าวว่า “หัวใจที่ผูกพันอยู่กับสิ่งต่างๆที่เป็นบิดอะฮ์นั้น ย่อมมี แต่ทำให้ออกห่างจากสุนนะฮ์ (Ibn al-Qayyim, 2011: 1/213)

ท่านได้อธิบายถึงการเกิดขึ้นของบิดอะฮ์และชิริกต่างๆในสังคมมุสลิมเช่นในกรณี เกี่ยวกับการบูชาหลุมสุสานไว้ในตำราของชื่อ “อิฆอซะฮ์ อัลละฮ์ฟาน” ว่าเกิดมาจากสาเหตุต่างๆ เช่น ความโง่เขลาต่อเตาฮีดที่แท้จริงของอัลลอฮ์ การกษะติษเมาฎูขึ้นมาเพื่ออ้างความชอบธรรม และ อิทธิพลความเชื่อจากเรื่องเล่าต่างๆอันปรัมปรา (Ibn al-Qayyim, 2011: 2/14-15)

ในตำราอัลมะนาร อัลมุณีฟ¹ อิบนุ อัลกัอยยิมได้กล่าวแนะนำถึงเครื่องหมายต่างๆ เพื่อการจับเท็จชะติษเมาฎู เช่น ชะติษเมาฎูจะปรากฏถ้อยคำต่างๆที่สื่อถึงความบาปญญาอยู่ในตัว บทชะติษ เช่น ชะติษที่มีความหมายว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงมีมะลักตนหนึ่งถูกสร้างมาจากหิน นามว่า “อิมาระฮ์” ซึ่งจะตกลงมาหาลาของตนในทุกๆวัน” (Ibn al-Qayyim, 1969 : 101)

บางเครื่องหมายสังเกตได้จากการปรากฏถ้อยคำในตัวบทชะติษที่ขัดแย้งกับการให้ ความหมายของอัลกุรอาน เช่นชะติษที่ระบุว่า “บุคคลผู้มีชื่อว่ามุฮัมมัด หรืออะหมัดจะไม่เข้านรก” ซึ่ง ขัดแย้งอย่างชัดเจนกับหลักการศาสนาของท่านนบี ﷺ ที่สอนว่าการจะปลอดภัยจากนรกมิใช่เป็น เพราะชื่อเรียก แต่ด้วยการศรัทธาและการประกอบกิจการที่ดี (Ibn al-Qayyim, 1969 : 22)

และบ้างก็สังเกตได้เนื่องเรียกร้องสู่เรื่องกิเลสตัณหาและความเสื่อมเสีย เช่น ชะติษที่ มีความหมายว่า “การจ้องมองไปยังใบหน้าที่สวยงาม เป็นอิบาดะฮ์” ซึ่งท่านวิพากษ์ว่า “ทุกๆชะติษที่ ระบุยืนยันผู้มีใบหน้าสวยงาม และสั่งใช้ให้มองและแสวงอารมณ์ปรารถนาจากพวกเขา รวมถึงระบุว่า โฟนรกจะไม่สัมผัสพวกเขา ทั้งหมดคือการโกหกที่ขัดหลักศาสนา และเป็นกล่าวความเท็จต่อท่านนบี ﷺ (Ibn al-Qayyim, 1969 : 19)

นอกจากนี้ชะติษเมาฎูมักเกิดมาจากสาเหตุต่างๆอันผิดปกติและมีเงื่อนงำมากมาย เช่นคำกล่าวของอิบนุอัลกัอยยิมที่ว่า “ชะติษเมาฎูบางชะติษเกิดขึ้นจากการหวังผลในอำนาจการ ปกครอง หรือปัจจัยทางการเมือง เช่น การกษะติษเท็จของพวกเขาต่อท่านนบี ﷺ ด้วยคำกล่าวว่า “อุปมาตัวฉัน เป็นเช่นต้นไม้ ซึ่งฉันเป็นลำต้นของมัน และอลีเป็นกิ่งก้าน อัลฮะสันและอัลฮุสัยน์เป็น

¹ เป็นตำราที่กล่าวถึงชะติษเมาฎู พร้อมทั้งมีการวิเคราะห์สถานภาพชะติษเหล่านั้นด้วยหลักเกณฑ์ต่างๆที่สามารถแยกแยะข้อแตกต่าง ระหว่างชะติษที่ถูกต้อง และชะติษที่แปลกปลอมได้ ซึ่งเหมาะสำหรับนักวิชาการ หรือผู้สนใจในวิชาเฉพาะด้านนี้เป็นอย่างดี ได้รับการ ตีพิมพ์มาหลายครั้ง และฉบับตีพิมพ์ปี 1969 โดยสำนักพิมพ์มักดับ อัลมัฎบูอาต อัลอิสลามียะฮ์ กรุงอเล็บบิ เมืองหวงของซีเรีย ซึ่ง ได้รับการตรวจทานโดยอับดุลฟัตตาห์ อูบูดตะฮ์

ผล โดยมีพวกซื่อซื่อเป็นดั่งใบของมัน ซึ่งสิ่งที่ดีย่อมผลออกมาไปจากสิ่งที่ดี” (Ibn al-Qayyim,1969 : 57-58)

ท่านมีทัศนะอีกว่าอะดิษเมาฎอบบางบทก็มีเนื้อหาอันไร้สาระและมีอาจเชื่อถือได้ เช่นต่ออะดิษเมาฎอบทหนึ่งที่ว่า

((مَنْ حَدَّثَ حَدِيثًا فَعَطَسَ عِنْدَهُ فَهُوَ حَقٌّ))

ความว่า “บุคคลใดกล่าวถึงอะดิษหนึ่งๆหากมีอาการจามขึ้นมาขณะนั้น ย่อมถือว่าผู้นั้นกล่าวความจริง”

อิบนุ อัลก้อยยิมวิพากษ์อะดิษเมาฎอบทนี้ว่า “แม้บางคนจะพยายามยืนยันว่าสิ่งที่เขานำมากล่าวนั้นถูกต้อง แต่สำนึกส่วนลึกย่อมรู้ดีว่าเป็นความจริงหรือความเท็จ เนื่องการจามและการโกหกเป็นคนละเรื่องกัน ดังนั้นแม้คนแสร้งคนนำอะดิษหนึ่งๆของเขามาเล่า ก็มีอาจตัดสินได้ว่าทั้งหมดนั้นพูดจริงทั้งหมดเนื่องการจาม ทำนองเดียวกันหากจามขณะเป็นพยานเท็จคำพูดนั้นก็ย่อมเชื่อไม่ได้” (Ibn al-Qayyim,1969 : 51)

3.6.4 อัชเชากานีย์

อัชเชากานีย์ เกิดมาในช่วงที่ประเทศมุสลิมประสบอยู่กับปัญหาทั้งเรื่องความขัดแย้งระหว่างสำนักคิดต่างๆ รวมทั้งความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาที่บิดเบือนมากมาย ท่านมีจุดยืนที่ชัดเจนในการเรียกร้องสู่แนวทางของชะลัฟ และต่อต้านความเชื่อแปลกปลอมต่างๆ เช่นความเชื่อเป็นชิริกเกี่ยวกับการบูชาหลุมสุสานของวะลีย์ซึ่งระระบาดทั่วไปในบ้านเมืองสมัยนั้น อันมีสาเหตุจากความโง่เขลาต่อหลักการเชื่อมั่นที่ถูกต้อง และการปฏิบัติของบรรดาผู้รู้ในกลุ่มเบี่ยงเบนต่างๆ เช่น ซื่อซื่อและศูฟีย์ที่พยายามเผยแพร่แนวความคิดของตนเองโดยการแอบอ้างและอาศัยอะดิษเมาฎอ¹ หรือสิ่งที่ตนเองอุปโลกน์ขึ้นเป็นหลักฐานเพื่อสร้างความชอบธรรม

ดั่งเช่นอะดิษเมาฎอบทหนึ่งที่ว่า

((إِذَا أَعْيَبْتُمْ الْأُمُورَ فَعَلَيْكُمْ بِأَصْحَابِ الْقُبُورِ))

ความว่า “เมื่อกิจการต่างๆทำให้พวกท่านต้องทุกข์ร้อนใจ ดังนั้นพวกท่านจงวิงวอนต่อเจ้าของหลุมฝังศพทั้งหลาย”

ซึ่งท่านได้วิพากษ์อะดิษดังกล่าวว่า “เป็นอะดิษเมาฎอที่มดเท็จ ซึ่งถูกขึ้นมาโดยพวกนอกศาสนาเจตาเพื่อบ่อนทำลายศาสนาอย่างชัดเจน (al-Shawkaniy,1993:65) และการปฏิบัติต่างๆอันแสดงออกถึงการนับถือ บูชาหลุมสุสานของคนตาย เช่นการก่อหลุมสุสานเป็นเนินสูงและสร้างสิ่งปลูกสร้างรอบๆ ทั้งหมดล้วนเป็นบิดอะฮ์ที่ถูกห้ามและถูกคาดโทษไว้อย่างรุนแรง

¹ อะดิษเมาฎอในทัศนะของอัชเชากานีย์นั้นถือเป็นการเจาะจงที่หมายถึงเฉพาะอะดิษที่มีเจตนาอุปโลกน์ขึ้นมาชัดเจน ส่วนการถูกขึ้นมาโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์แล้วแอบอ้างถึงท่านนบี ﷺ โดยเข้าใจผิด เช่นนี้เรียกว่า “อะดิษบาฎิล(al-Shawkaniy.1995 : 7)

และในช่วงปลายของชีวิต อัชเชกานีย์ได้เขียนตำราที่รวบรวมเฉพาะเกี่ยวกับฮะดีษ
เมฆาฏอขึ้นมาชื่อ “อัลฟะวาอิด อัลมััจญ์มูอะฮ์ ฟิอัลอะฮาดีษ อัลเมฆาฏออะฮ์”¹ ซึ่งบ่งบอกถึงความสนใจ
และรอบรู้ในวิชาการฮะดีษของท่านเป็นอย่างดี เช่นที่ศนะต่อฮะดีษเมฆาฏอบทหนึ่งที่ว่า

((أَنَا وَهَذَا حُجَّةٌ عَلَى أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَغْنِي عَلَيَّ))

ความว่า “ฉัน (หมายถึงนบี) และบุคคลผู้นี้ (หมายถึงอลี) คือหลักฐานหนึ่งที่จะ
ยืนยันต่อประชาชาติของฉันในวันกิยามะฮ์”

ท่านได้วิพากษ์ว่ามั่นคือสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดบิดอะฮ์ในหมู่พวกซื่ออะฮ์เกี่ยวกับความ
เชื่อต่ออลี บิน อปีฏอลิบในฐานะบุคคลพิเศษหรือไร้ความผิดบาป (al-Shawkaniy,1995 :373)

และในตำราอัลฟัตห์ อัลร็อบบานีย์² ซึ่งท่านได้กล่าวถึงฮะดีษบทหนึ่งที่ระบุถึงความ
ประเสริฐของอลี บิน อปีฏอลิบว่า

((أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا))

ความว่า “ฉันคือนครแห่งความรู้ และอลีคือประตูของมัน”

โดยวิพากษ์ว่า “ฮะดีษบทนี้ รวมถึงหรือฮะดีษต่างๆที่กล่าวถึงคำพินัยกรรมของ
ท่านอลี ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นฮะดีษเมฆาฏอเช่นกัน” (Shawkaniy,2002 :369-424)

ทั้งหมดล้วนแสดงให้เห็นถึงจุดยืนอันชัดเจนของอัชเชกานีย์ต่ออันตรายของฮะดีษ
เมฆาฏอซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของการเกิดและระบาดความเชื่อบิดเบือน และการปฏิบัติต่างๆทางศาสนาที่
เป็นอุตกรรมในสังคม

3.6.5 อัชชาฎิปีย์

อัชชาฎิปีย์เป็นอุละมาอ์อีกท่านหนึ่งที่มีทัศนะและจุดยืนที่ชัดเจนมากต่อประเด็น
เกี่ยวกับสิ่งต่างๆที่ขัดต่อบทบัญญัติอิสลาม และสิ่งคลุมเครือต่างๆทางศาสนา โดยถือนทางที่ถูกต้อ
นั่นคือสิ่งที่ถูกกำหนดมาจากอัลลอฮ์ และเราะซูล ﷺ เท่านั้น ดังอายะฮ์ที่ว่า

((وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ
دَلِيلًا وَمَا كُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ))

(سورة الأنعام : 153)

ความว่า “และแท้จริงนี่คือทางของข้าอันเที่ยงตรงพวกเจ้าจงปฏิบัติตามมัน
เถิด และอย่าปฏิบัติตามหลาย ๆ ทาง เพราะมันจะทำให้พวกเจ้าแยกออกไป

¹ ตำราเกี่ยวกับฮะดีษเมฆาฏอของท่านที่โดดเด่น คือ “อัลฟะวาอิด อัลมััจญ์มูอะฮ์ ฟิอัลอะฮาดีษ อัลเมฆาฏออะฮ์” ตีพิมพ์ครั้งแรกที่กรุงเบรุต
เมื่อปี ค.ศ.1960 (ฮ.ศ.1380) เป็นตำราที่นำเสนอบรรดาฮะดีษเมฆาฏอต่างๆโดยจัดเรียงตามลำดับประเด็นทางฟิกฮ์

² ตำราอัลฟัตห์ อัลร็อบบานีย์ ของอัชเชกานีย์ ตรวจสอบโดยมุฮัมมัด ศุบฮีย์ บิน ฮะสัน ทัลลาท ตีพิมพ์ในปี ค.ศ.2002 โดยมีกตะบะฮ์
อัลญัยล อัลญะดีด ในประเทศเยเมน เป็นตำราที่รวบรวมบทพิวาทต่างๆของอัชเชกานีย์ในประเด็นสำคัญต่าง ๆทั้งที่เกี่ยวกับปัญหา
ทางอะกิดะฮ์ อิบาดะฮ์ และมุอะมาลาต ตำราชุดนี้มีทั้งหมด 12 เล่ม หรือรวมทั้งสิ้นจำนวน 6,373 หน้า

จากทางของพระองค์ นั้นแหละที่พระองค์ได้สั่งเสียมันไว้แก่พวกเจ้า เพื่อว่า พวกเจ้าจะยำเกรง” (สุเราะฮ์อัลอันอาม : 153)

หนทางต่างๆที่ที่ทำให้มนุษย์พลัดหลงไปจากหนทางที่ถูกต้องของอัลลอฮ์ในที่นี้ อัจชาฎิเบียอ์อธิบายว่า หมายถึง การปฏิบัติตามสิ่งต่างๆที่เป็นบิตอะฮ์ และคลุมเครือ (ซุบฮาท) ทั้งหลาย” (al-Shāṭibiy, 2000 : 1/72)

อัจชาฎิเบียอ์ได้กล่าวถึงสาเหตุต่างๆของการหลงผิด อันเกิดจากปฏิบัติตามอารมณ์ และหลักฐานที่ไม่ถูกต้อง ดังปรากฏในบรรดาตำรา หลายเล่มของท่าน เช่นในตำรา “อัลอิดติศอม” ท่านได้กล่าวถึงความไม่ชอบธรรมต่อการอ้างอิงฮะดีษเมฆาฏูว่า “แม้แต่ฮะดีษฎะอ์อิฟซึ่งสายรายงาน มีอาจคาดเดาได้ว่าเป็นคำกล่าวของท่านนบี ﷺ แล้วนับประสาอันใดกับ ฮะดีษเมฆาฏูซึ่งทราบกันดีว่าเป็นสิ่งโกหก สิ่งเกิดจากการปฏิบัติตามอารมณ์ (al-Shāṭibiy, 2000 : 1/224-225)

เช่นกันท่านกล่าวอธิบายลักษณะความเขลาของพวกบิตอะฮ์ต่ออัสนุนนะฮ์ ว่า หมายถึงพฤติกรรมของพวกเขาต่อไปนี้ คือ (1) การอาศัยฮะดีษฎะอ์อิฟ และเมฆาฏูเป็นหลักฐาน (2) การปฏิเสธฮะดีษต่างๆที่ไม่สบอารมณ์โดยอ้างว่าขัดต่อเหตุผลทางปัญญา และ (3) การปฏิเสธฮะดีษต่างๆที่ไม่สบอารมณ์โดยอ้างว่าเป็นเพียงการคาดคะเน มิใช่ความแน่นอน (‘Abd al-Rahmān ‘Adam ‘Aliy, 1998 : 341-342)

เช่น ตัวอย่างความเขลาของพวกบิตอะฮ์เนื่องการอาศัยฮะดีษฎะอ์อิฟ หรือฮะดีษเมฆาฏูเป็นการโกหกต่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ และมีเป็นที่ยอมรับในระหว่างบรรดาอุละมาอ์ขึ้นมาเป็นหลักฐานนั้นคือ เช่นการอ้างฮะดีษการไชยาปายตาเนื่องวันอาชูรอ¹ ฮะดีษการยกย่องโกสีขาว² หรือฮะดีษเกี่ยวกับการรับประทานมะเขือยาว³

นอกจากนั้นการอาศัยฮะดีษฎะอ์อิฟ และเมฆาฏูเป็นหลักฐานยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สิ่งที่เป็นบิตอะฮ์ต่างๆเกิดขึ้นและแพร่หลายอีกด้วย เนื่องพวกบิตอะฮ์ส่วนใหญ่มักชอบอ้างอิงฮะดีษที่คลุมเครืออ่อนหลักฐาน หรือฮะดีษที่กุ่มขึ้นมาโดยโกหกใส่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เป็นสิ่งที่บรรดาอุละมาอ์ไม่ยอมรับ อีกทั้งยังปฏิเสธต่อบรรดาฮะดีษที่เศาะฮี้ฮ์ที่ขัดกับบิตอะฮ์ที่พวกเขาปฏิบัติอยู่ ดังกล่าวย่อมาให้พวกเขาต้องตกอยู่ในความเสียหาย อันตราย และความขาดทุนอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงไม่ได้ (al-Shāṭibiy, 2000 : 1/278)

¹ คือฮะดีษความว่า “บุคคลใดไชยาปายตาในวันอาชูรอ ตาของเขาก็ไม่เป็นฝ้าหมอกในตลอดปีนั้น” ซึ่งอิบนุ อัลญะอ์อีย์กล่าวว่า เป็นฮะดีษเมฆาฏู (Ibn al-Jawziy, 1997 : 2/201)

² คือฮะดีษความว่า “โกสีขาวนั้น คือสหายของฉัน และสหายของสหายของฉัน แต่เป็นศัตรูของศัตรูของฉัน” ซึ่งอิบนุ อัลญะอ์อีย์กล่าวว่า เป็นฮะดีษเมฆาฏู (Ibid; Ibn al-Jawziy, 1997 : 3/603)

³ คือฮะดีษความว่า “ผลมะเขือยาวจะให้คุณประโยชน์ (ต่างๆนานา) ตามที่รับประทาน” ซึ่งอิบนุ อัลญะอ์อีย์กล่าวว่า เป็นฮะดีษเมฆาฏู (Ibid; Ibn al-Jawziy, 1997:2/301)

3.6.6 อับดุลอะซีซ อิบน์ บาซ

อิบน์ บาซ เป็นอุละมาอ์ร่วมสมัยที่ยึดถืออะกีดะฮ์อะฮ์ลุลสุนนะฮ์ วัลญะมาอะฮ์ตามแนวทางของสะลัฟ ซึ่งเป็นการอธิบายหลักความเชื่ออิสลามอันถูกต้องที่ถูกประทอนลงมาด้วยกิตาบุลลอฮ์ และสุนนะฮ์ โดยท่านอธิบายว่า “การยึดมั่นในอะกีดะฮ์ที่ถูกต้องเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด เนื่องจากในโลกนี้มีความเชื่ออยู่มากมาย ทั้งหมดล้วนเสียหาย นอกจากหลักความเชื่อที่นำมาจากกิตาบุลลอฮ์ และสุนนะฮ์แห่งศาสนทูตของพระองค์เท่านั้น มันคือหลักความเชื่อของอิสลามอันบริสุทธิ์ ปราศจากจากคราบอันโสมนต์ต่างๆของชิริก บิดอะฮ์ และมะอ์ศิยะฮ์ทั้งหลาย และกล่าวด้วยว่า “ไม่เป็นที่สงสัยใดๆว่ากลไกสำคัญที่สุดอันมีผลต่อพฤติกรรมและความคิดมนุษย์ก็คือ อะกีดะฮ์ มันเป็นเสปียงแห่งชีวิตของมนุษย์ทุกคน เป็นพลังที่ก่อให้เกิดเป็นความรู้สึกนึกคิด พฤติกรรม และตัวผลักดันสู่การปฏิบัติจริงตามที่หวัง มันคือสิ่งต่างๆที่มนุษย์เชื่อมั่น ศรัทธา และนับถือ ซึ่งสิ่งนั้นอาจเป็นความดี หรือเลวเสียหาย หรือสร้างสรรค์ก็ได้ (Ibn Bāz,1999 :8/8)

ส่วนด้านฮะดีษท่านศึกษาค้นคว้าจากตำรับตำราของบรรดาอุละมาอ์ในรุ่นก่อนๆ อาทิ ตำราของอิบน์ ตัยมียะฮ์, อิบน์ อัลกัอยยิม อัลญะซี, อิบน์ กะซีรอิบน์ ฮะญูร์ อัลชะฮะบีย์ ตำราของอิมามทั้ง 4 และเจ้าของอัลสุนัน และมุสนัดต่างๆ รวมถึงบรรดาอิมามชาวสะลัฟท่านอื่นๆ ทั้งนี้ท่านก็ได้มองข้ามการค้นคว้า จากตำราของบรรดาคนรุ่นหลังด้วยเช่นกัน

อิบน์ บาซได้กล่าวถึงอันตรายของการอ้างอิงบรรดาฮะดีษต่างๆที่ไม่ถูกต้องมาเป็นหลักฐานทางศาสนาเอาไว้มากมายทั้งในคำสอน คำพิทวา ข้อเขียน และตำรา หรือที่ปรากฏในเวปไซด์ แหล่งต่างๆ เช่น ใน ตำราของท่านที่ชื่อว่า “อัลตุหฟะฮ์ อัลกะรีมะฮ์ ฟิบายาน กะซีร มิน อัลอะหะดีษ อัลเมาฎูอะฮ์ วะ อัลสะกิมะฮ์”¹ มีระบุตัวอย่างฮะดีษเมาฎู และฮะดีษฎะอ์ฟามากมาย เช่นฮะดีษที่ว่า

((سَبُّ أَصْحَابِي ذَنْبٌ لَا يُغْفَرُ))

ความว่า “การด่าทอบรรดาเศาะฮาบะฮ์ของฉัน เป็นความผิดบาปที่จะไม่ถูกให้อภัย”²

อิบน์ บาซได้วิพากษ์ฮะดีษนี้ว่าเป็นการโกหกใส่ต่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ และไม่มีนักวิชาการท่านใดนำไปรายงาน และไม่ระบุในตำราใดของมุสลิมที่เชื่อถือได้ อีกทั้งขัดแย้งกับอัลกุรอานและสุนนะฮ์อีกด้วย (Ibn Bāz,2009: 57-58) เนื่องตามที่ระบุในอัลกุรอาน และสุนนะฮ์จากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ คือใครก็ตามที่ขอภัยโทษจากอัลลอฮ์ (ขณะมีชีวิตอยู่) พระองค์ย่อมอภัยแก่เขา ดังทราบกันดีว่าผู้ปฏิเสธ (กาไฟร) บางคนที่เคยด่าทอท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ด้วยครหานานา

¹ เป็นตำรารวบรวมบรรดาฮะดีษเมาฎู ฮะดีษฎะอ์ฟ และฮะดีษอ่อนหลักฐานต่างๆเอาไว้จำนวนทั้งสิ้น 71 ฮะดีษ พร้อมวิพากษ์สายรายงาน พร้อมให้ข้อสังเกต และอันตรายของบางฮะดีษไว้ด้วย พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ.2009 โดยสำนักพิมพ์ อะศอละฮ์ อัลหาฎิร เมื่องรียาฎ สาอุดีอาระเบีย

² ดู Ibn Baz,2009: 57.

เช่น เป็นนักมายากล นักกวี คนบ้า หรือจอมยุ่ง แต่เมื่อเขาสำนึกและสารภาพผิด เขาก็ได้รับการอภัย หรือชนกลุ่มหนึ่งที่เคยทำร้าย และกล่าวหาท่าน ครั้นต่อมาเมื่อพวกเขาหันกลับมานับถืออิสลาม และเป็นมุสลิมที่ดี ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ก็ยินดียอมรับพวกเขา¹

นอกจากนั้นท่านยังวิพากษ์การปฏิบัติต่างๆทางศาสนาอันเกิดจากการอ้างหลักฐานที่ไม่ถูกต้องเหล่านั้นว่าเป็นการอุตริกรรม หรือบิดอะฮ์ซึ่งมีอาจยอมรับในกรณีทั้งปวง แม้นอาจจะมีบรรดานักวิชาการบางกลุ่มแสดงความเห็นชอบ หรืออธิบายความไปต่างๆนานาก็ตาม ดังคำกล่าวที่ว่า “ทุกสิ่งที่มีนุษย์อุตริขึ้นมาในเรื่องศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่มีได้ถูกบัญญัติมาจากอัลลอฮ์ ย่อมเรียกว่าบิดอะฮ์ ซึ่งบิดอะฮ์ล้วนเป็นความหลงผิด ไม่นอนุญาตให้นำมาปฏิบัติ และไมอนุญาตให้แบ่งบิดอะฮ์เหล่านั้น ออกเป็นประเภทต่างๆ เช่นวาญิบ สุนนะฮ์ หรือมุบาห์ เป็นต้น เนื่องการแบ่งเช่นนั้นขัดต่อหลักฐานทางศาสนาและไม่ได้รับการยืนยันจากท่านนบี ﷺ” (Ibn Bāz,1999 :838)

3.6.7 มุฮัมมัด นาซีรุดดีน อัลอัลบานีย์

อัลอัลบานีย์ ถือเป็นนักวิชาการด้านฮะดีษที่โดดเด่น และถูกยอมรับอย่างกว้างขวาง คนหนึ่งในยุคปัจจุบัน นอกจากทัศนะต่อฮะดีษเมาฎูฮ์ซึ่งตัดสินว่ามีไชฮะดีษที่แท้จริง และห้ามการนำมาใช้อ้างอิงในทุกกรณีแล้ว เขายังเห็นว่าฮะดีษฎะอ์ฟิฮ์นั้ก็มีคุณสมบัติที่กำกึ่งซึ่งชี้ชัดมิได้ว่าเป็นฮะดีษจริงจึงมีอาจนำมาใช้ได้เช่นกัน แม้เกี่ยวกับกรณีคุณค่าของกุศลกรรมก็ตาม เนื่องฮะดีษต่างๆที่ถูกต้องหรือได้รับการรับรองก็มีอยู่มากพอแล้ว อีกทั้งเป็นหนทางที่ปลอดภัยจากข้อหาการกล่าวความเท็จขึ้นต่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ส่วนผู้ที่เห็นแย้งไปจากนี้ เขาย่อมตกอยู่ในสภาพผู้ต้องหากกล่าวเท็จต่อท่านนบี ﷺ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องเป็นการปฏิบัติตามทุกอย่างที่คิดว่าเป็นฮะดีษโดยขาดการแยกแยะดังฮะดีษหนึ่งที่ว่า

((كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ))

(أخرجه مسلم، 1991 : 4)

ความว่า “เพียงพอแล้วที่บุคคลหนึ่งจะตกเป็นผู้กล่าวเท็จ คือการที่เขาพูดเสียทุกอย่างที่ได้ยินมา” (บันทึกโดย Muslim,1991 : 4)

อัลอัลบานีย์มีหลักการพิจารณาฮะดีษที่ค่อนข้างเคร่งครัดและละเอียดมาก ในทัศนะของเขาจึงไม่อาจยอมรับต่อการตัดสินฮะดีษเศาะฮี้ฮ์ เพียงด้วยหลักเกณฑ์บางประการที่อาจยึดถือกันมาก่อนนี้ เช่น อ้างการกระทำหรือพืทวาของผู้รู้ซึ่งเป็นที่นับถือ อ้างการตรงกับความฝัน อ้างความสอดคล้องกับสถานการณ์ อ้างความนิยม อ้างประสบการณ์ อ้างความรู้รู้ลับ อ้างความเป็นฮะดีษที่โด่งดัง แม้กระทั่งการอ้างบุคคลในสายรายงานเพียงเป็นผู้นำเชื่อถือ (al-Eyzariy, 2004 : 155-163)

¹ ตัวอย่างเช่น อบุสฟูยาน บิน อัลหาริษ บิน अबดุลมุฏฏะฮ์ลิบผู้มีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องของท่านเอง หรือ अबดุลลอฮ์ บิน สัรห์ เป็นต้น

ยิ่งกว่านั้นอัลอัลบานีย์ยังได้กล่าวถึงอันตรายของอะดิษเฆาะอิฟที่มีผลกระทบร้ายแรงต่อสังคมไว้ว่า “นับเป็นภัยวิบัติอันมหันต์ที่ประสบต่อสังคมมุสลิมนับแต่ยุคสมัยต้นๆมาแล้วนั้นคือการแพร่หลายของอะดิษเฆาะอิฟและอะดิษเฆาะอิฟ ซึ่งมีผลทำให้เกิดความเสียหายมากมายในหมู่พวกเขาทั้งทางด้านหลักความเชื่อ และเรื่องบทบัญญัติต่างๆทางศาสนา” (al-Albāniy,1991 :1/467)

อัลอัลบานีย์เห็นว่าการอ้างอะดิษที่ไม่ถูกต้องเป็นหลักฐานนั้น คือสาเหตุหนึ่งเป็นอันตรายยิ่งต่อการบิดเบือนในเรื่องศาสนา ซึ่งบ้างได้จากตำราศาสนาที่มีอะดิษเหล่านี้ปะปนอยู่ หรือบ้างก็นำไปอ่านเป็นคุตบะฮ์และสั่งสอนชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสื่อต่างๆ ดังที่อัลอัลบานีย์ได้เตือนให้ระวังถึงประการดังกล่าวว่า “มีปรากฏในวารสารหรือตำราศาสนามากมายที่ผู้เขียนได้อ้างตัวบทอะดิษบางอะดิษมาแล้วอ้างถึงท่านนบี ﷺ โดยไม่คำนึงถึงแหล่งที่มาซึ่งบ้างก็เป็นอะดิษเฆาะอิฟหรืออะดิษเฆาะอิฟ” (al-Albāniy,2000 : 25)

ในบรรดาตำราทางวิชาการมากกว่า 200 เล่ม แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงจุดยืนของอัลอัลบานีย์ต่อแนวคิดที่บิดเบือนต่างๆอันอ้างจากหลักฐานอะดิษที่ไม่ถูกต้อง โดยเฉพาะในตำราอัลลีลอะฮ์ อัลอะฮาดีษ อัลเฆาะอิฟะฮ์ อะลเฆาะอิฟะฮ์¹ ซึ่งระบุถึงอะดิษเฆาะอิฟบทหนึ่งที่ว่า

((اِخْتِلَافُ أُمَّتِي رَحْمَةٌ))

ความว่า “ความแตกแยกของประชาชาติของฉัน เป็นความเมตตา”²

โดยท่านได้ให้การวิพากษ์ว่า “เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมมุสลิมส่วนใหญ่หนีบจากยุคของอิมามทั้งสี่จนถึงปัจจุบัน ต้องตกอยู่ในวังวนของความขัดแย้งกันมากมายอย่างไม่จบสิ้นทั้งปัญหาหลักความเชื่อ และการปฏิบัติ แต่หากพวกเขาเข้าใจให้ถูกต้องเสียใหม่ว่าความแตกแยกนั้นเป็นความเลวร้าย” และกล่าวด้วยว่า “ผลของการแตกแยกที่ยังมีอยู่ตั้งจะพบเห็นได้ในหลายๆมัสยิดที่บางแห่งถึงกับแยกออกเป็น 4 มิหรอบ หรือต่างพวกต่างแยกละหมาดกันเป็น 4 อิมาม สรุปแล้วคือความแตกแยกเป็นสิ่งพึงตำหนิ จำเป็นต้องขจัดออกไปเท่าที่กระทำได้ เนื่องเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชาติ (อุมมะฮ์) ต้องอ่อนแอ (al-Albāniy,1991 :1/77)

อัลอัลบานีย์ยังกล่าวถึงบิดอะฮ์ (อุตริกรรม) และสิ่งเบี่ยงเบนต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมมุสลิมนั้นมาจากหลายสาเหตุ คือ 1) การอ้างอะดิษเฆาะอิฟ 2) การอ้างอะดิษเฆาะอิฟ หรือสิ่งซึ่งไม่มีที่มาของหลักฐาน ซึ่งบรรดานักฟูเคาะฮ์บางคนนำไปยึดเป็นหุกุมทางศาสนาโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ว่าจริงแล้วมันคือบ่อเกิดสำคัญของบิดอะฮ์และการอุตริกรรมต่างๆ 3) การยึดทัศนะความเห็นของ

¹ เป็นผลงานด้านอะดิษชิ้นเอกของผู้เขียนที่ถูกยอมรับ และกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วย อะดิษต่างๆที่ผู้เขียนตัดสินว่าเป็นอะดิษในระดับเฆาะอิฟ และอะดิษเฆาะอิฟเท่านั้น จำนวนทั้งสิ้น 7,162 อะดิษ แต่เดิมเป็นเพียงเนื้อหาที่ถูกนำเผยแพร่เป็นตอนๆในวารสาร “อัลตะมัดศุน อัลอิสลามียะฮ์” ในประเทศซีเรีย ต่อมามีการรวบรวมและตรวจทานใหม่ กระทั่งพิมพ์เป็นรูปแบบตำราขึ้นครั้งแรกในปี ฮ.ศ.1399 แบ่งออกเป็น 14 เล่ม (ผู้วิจัย)

² ดู al-Albāniy,1991: 11.

นักวิชาการบางกลุ่มโดยมิชอบ 4) ประเพณีท้องถิ่นหรือความเชื่อมลาย (Ibrāhīm Abū Shādiy, 2006 : 495-496)

ท่านกล่าวอีกว่า “บิตอะฮ์ต่างๆนี้มีอันตรายในหลายระดับ ซึ่งบางอย่างเป็นชิริก (การตั้งภาคี) หรือไม่ก็เป็นกุฟรอย่างชัดเจน หรือบางอย่างอาจอยู่ในระดับอื่นๆ แต่เราจำเป็นต้องทราบเสมอว่าแม้บิตอะฮ์ที่เล็กที่สุดซึ่งบุคคลหนึ่งๆอุตริขึ้นมาในศาสนา ย่อมเป็นสิ่งต้องห้าม (ฮะรออม) หากพิสูจน์ว่าเป็นบิตอะฮ์จริง ดังนั้นเรื่องบิตอะฮ์จึงมิใช่เล็กๆที่อยู่ในระดับสิ่งน่ารังเกียจ (มักรูฮ์) เท่านั้น ตามที่บางคนเข้าใจ¹

อัลอัลบานีย์กล่าวถึงฮะดีษเมฆาฏอว่า “ฮะดีษประเภทนี้เองคือสาเหตุทำให้เกิดการแพร่หลายของบิตอะฮ์ต่างๆขึ้นในสังคม เนื่องจากส่วนใหญ่แม้กระทั่งบรรดาฟุเกาะฮ์บางคนเองก็ยังไม่สามารถแยกแยะได้ว่าฮะดีษใดเศาะฮี้ฮ์ หรือฎะอ์อีฟ หรือบางครั้งอาจเป็นฮะดีษเมฆาฏอโดยไม่ทราบ จึงนำฮะดีษเหล่านั้นไปปฏิบัติ กระทั่งชาวบ้านผ่านมาพบเห็นจนซาซิน ครั้นเมื่อถูกเตือนก็จะตอบกลับว่า “ไม่เป็นไร กรณิพะฎอฮิล อ่างฮะดีษฎะอ์อีฟได้” เขาไม่ทราบดอกหรือว่าทั้งฮะดีษเมฆาฏอ หรือฮะดีษฎะอ์อีฟญิดตันก็ทำนองเดียวกัน คือนำไปอ้างการปฏิบัติมิได้” (al-Albāniy, 2006 : 2/152) และกล่าวอีกว่าสาเหตุจากการดูตายของบรรดาผู้รู้โดยนึ่งเฉยต่อการรายงานฮะดีษต่างๆที่ฎะอ์อีฟนี้เองเป็นสาเหตุใหญ่ที่สุดที่มีผลทำให้ผู้คนอุตริบิตอะฮ์ต่างๆขึ้นมาในศาสนา ดังเห็นได้ว่าการปฏิบัติอิบาดะฮ์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน หลายอย่างมีที่มาจากการอ้างอิงฮะดีษที่คลุมเครือ ตลอดถึงฮะดีษเมฆาฏอก็มี (al-Albāniy, 2000 : 1/54)

สรุปจากทัศนะของบรรดาอุละมาอ์มุสลิมทั้งหมดข้างต้นย่อมเป็นข้อเตือนใจให้พี่น้องมุสลิมได้ตระหนักถึงผลร้ายหรืออันตรายของการเผยแพร่ฮะดีษเมฆาฏอ ซึ่งเป็นสิ่งแปลกปลอมที่ถูกอุตริขึ้นมาในศาสนา ตลอดถึงการนำฮะดีษประเภทนี้ไปรายงานหรือบอกเล่าต่อโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ผ่านช่องทางต่างๆ เช่นการสอน การบรรยาย ข้อเขียน หนังสือ หรือโซเซียลมีเดีย โดยเฉพาะในปัจจุบันซึ่งผู้คนส่วนใหญ่มักมองข้ามในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ขณะที่ความรู้ต่างๆที่มีสาระธรรม และคุณประโยชน์อย่างแท้จริงก็อันตรายานหายไปจนเหลือน้อยเต็มที การบริโภควิวสารหรือรับทราบข้อมูลใดๆก็ตามจึงจำเป็นต้องตรวจสอบให้แน่ชัดเสียก่อนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักการศาสนาอย่างแท้จริง โดยเฉพาะที่อันตรายที่สุดคือ สิ่งแปลกปลอมที่ปะปนมาในเรื่องศาสนา ฉะนั้นพี่น้องมุสลิมทั้งหลายมิว่าจะเป็นผู้รู้ศาสนา ผู้นำ นักศึกษาหรือชาวบ้านโดยทั่วไป พึงระวังการหยิบยกหรืออ้างอิงฮะดีษ ซึ่งต้องทราบเป็นอย่างดีเสียก่อนว่าที่นำมานั้นเป็นฮะดีษที่ถูกต้องอย่างแท้จริง มิใช่ฮะดีษแก้หรือของปลอม มิฉะนั้นอาจปลั่งพลาตกลายเป็นชวานรก เนื่องฐานความผิดแอบอ้างหรือโกหกใส่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ในสิ่งที่ท่านมิได้พูดหรือกระทำก็เป็นได้ อิหม่ามมุสลิมกล่าวว่า “ทุกคนจำเป็นต้องทราบและแยกแยะให้ได้ระหว่างรายงานต่างๆที่ถูกต้อง และไม่ถูกต้อง หรือบุคคลที่น่าเชื่อถือและ

¹ อ้างแล้ว. Ibrāhīm Abū Shādiy, 2006 : 496.

บุคคลที่มีคุณสมบัติบกพร่องต่างๆ และต้องไม่นำรายงานใดๆไปเผยแพร่ต่อ ยกเว้นเป็นสิ่งที่ทราบเป็น
อย่างดีแล้วว่ามีที่มาอันถูกต้อง” (al-Nawawiy,1994 : 3/60) เพราะความเชื่อ หรือการปฏิบัติใดๆ
ทางศาสนาที่มีได้อ้างอิงมาจากหลักฐานที่ถูกต้อง ซึ่งนอกจากไม่เป็นที่ยอมรับจากอัลลอฮ์แล้ว และมีความ
ผิดร้ายแรงฐานเป็นการแอบอ้างและกล่าวความเท็จต่อท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ การยอมรับฮะดีษ
เมาฎูอ์ ยังเท่ากับเป็นการนำเอาสิ่งแปลกปลอมเข้ามาในศาสนา ส่วนการปฏิเสธ ฮะดีษเศาะฮี้ฮ์ ก็
เท่ากับนำสิ่งเป็นเนื้อแท้ของศาสนาออกไป ซึ่งแน่นอนทั้ง 2 ประการล้วนเป็นสิ่ง นำดำหนิและมีอาจ
ยอมรับได้เช่นกัน